

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MÜCÂHİD B. CEBR'E (Ö. 103/721) NİSPET EDİLEN
TEFSİR ADLI ESERDEKİ SERİYYE VE MEĞÂZİ
BİLGİLERİNİN TESPİT VE DEĞERLENDİRMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hayrettin YILDIRIM

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : İslam Tarihi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK

EYLÜL – 2011

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MÜCÂHİD B. CEBR'E (Ö. 103/721) NİSBET EDİLEN
TEFSİR ADLI ESERDEKİ SERİYYE VE MEĞÂZİ
BİLGİLERİNİN TESPİT VE DEĞERLENDİRMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hayrettin YILDIRIM

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : İslam Tarihi

Bu tez 30/09/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK

Yrd. Doç. Dr. Mehmet MEMİŞ

Yrd. Doç. Dr. Yunus EKİN

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hayrettin YILDIRIM

30.09.2011

ÖNSÖZ

Tâbiîn neslinin tefsir alanında mümessili sayılan Mücâhid b. Cebr, tefsir tarihinde önemli bir yere sahiptir. Tefsir tarihinin önemli bir şahsiyeti olan ve pek çok sahabeden rivayetlerde bulunan Mücâhid b. Cebr'e nisbet edilen *Tefsîr* adlı eserde yer alan Hz. Peygamber dönemi savaşlarına ait rivayetler çalışmamızın ana konusunu teşkil etmektedir. Buna ilave olarak onun naklettiği bilgiler, çağdaşı olan ve meğâzîyle ilgili eserleri bulunan İbn Şihâb ez-Zührî, Urve b. Zübeyr, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın eserlerindeki rivayetler karşılaştırılmıştır.

Yüksek Lisans eğitimim süresince ve araştırmamın bütün aşamalarında her konuda bana yardımcı olan, değerli hocam Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK'e müteşekkirim. Çalışmam boyunca değerli katkılarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Saim YILMAZ'a ve yüksek lisans eğitimim süresince bana desteğini hiç esirgemeyen eşim Filiz YILDIRIM'a teşekkürü borç bilirim.

Hayrettin YILDIRIM

30.09.2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1 : KAYNAK TARAMASI	4
1.1. Kaynak Taraması.....	4
BÖLÜM 2 : ABDULLAH B. CAHŞ SERİYYESİ.....	11
2.1. Abdullah b. Cahş Seriiyesi	11
BÖLÜM 3 : BEDİR SAVAŞI	15
3.1. Savaşın Sebepleri ve Savaş Öncesi Gelişmeler.....	15
3.2. Savaşla İlgili Bilgiler.....	23
3.3. Meleklerin Müslümanlara Yardım İçin İnmesi.....	25
3.4. Ele Geçirilen Ganimetlerin Dağıtımı ve Esirlere Yapılan Muamele	27
3.5. Kendilerine Yazık Edenler.....	30
3.6. Kureyş'in Başına Gelecek Azap	31
BÖLÜM 4 : UHUD SAVAŞI	33
4.1. Savaşın Sebepleri.....	33
4.2. Savaşla İlgili Bilgiler.....	35
BÖLÜM 5 : HENDEK SAVAŞI.....	38
5.1. Savaşa Katılan Ahzab Ordusu.....	38
5.2. Savaş Öncesi ve Savaş Sonrasında Münafıkların Tavırları.....	40
5.3. Kureyzaoğulları'nın İhaneti.....	42
5.4. Savaşın Sonuçları.....	44

BÖLÜM 6 : HUDEYBİYE SEFERİ	45
6.1. Sefer Esnasında Yaşananlar.....	45
6.2. Mekkelilerin, Müminlerin Mekke'ye Girişlerini Engellemeleri.....	45
6.3. Seferde Hz. Peygamber'in Gördüğü Bir Rüya ve Yaşanan İlginç Bir Olay.....	46
6.4. Seferin Parlak Bir Zafer Olarak Nitelendirilmesi.....	47
BÖLÜM 7 : HAYBER'İN FETHİ.....	49
7.1. Fetih Hazırlıkları	49
7.2. Ele Geçirilen Hürmalıklar ve Ganimetlerin Dağıtımı.....	52
BÖLÜM 8 : MEKKE'NİN FETHİ	54
8.1. Fethin Müjdelenmesi.....	54
8.2. Fethin Sebepleri	55
8.3. Fetih Günü Yaşananlar.....	56
BÖLÜM 9 : TEBÜK SEFERİ	57
9.1. Sefer Öncesi Gelişmeler ve Allah'ın Müjdesi.....	57
9.2. Sefer Hazırlıkları.....	60
9.3. Sefer Sürecinde Münafıkların Durumu	62
SONUÇ.....	68
KAYNAKÇA.....	71
EKLER	73
ÖZGEÇMİŞ.....	106

KISALTMALAR

AÜİFD : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Bk. : Bakınız

b. : Bin

Çev : Çeviren

DİA. : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

H.z. : Hazreti

Nşr. : Neşreden

SÜİFD : Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

TDVY : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

T.y. : Tarihsiz

Tezin Başlığı: Mücâhid b. Cebr'e (ö.103/721) Nispet Edilen *Tefsîr* Adlı Eserdeki Seriyeye ve Meğâzî Bilgilerinin Tespit ve Değerlendirmesi

Tezin Yazarı: Hayrettin YILDIRIM

Danışman: Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK

Kabul Tarihi: 30 Eylül 2011

Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 72 (tez) + 34 (ek)

Anabilimdalı: İslâm Tarihi ve Sanatları

Bilimdalı: İslâm Tarihi

İbn Abbas'ın talebesi olan Mücâhid b. Cebr, tâbîîn devrinin tefsir ilmindeki mümessili kabul edilmiş, birçok sahabeden nakillerde bulunmuştur. Ona nispet edilen *Tefsîr* adlı eserde, üslubu, tefsirinde garip ve zor olan kelimeleri açıklaması, re'ye yer vermesi, kelimelerin lugavi izahlarını yapması, eski arap eyyamı ve onların din ve örfleri hakkında verdiği bilgilerle, Kur'an'da adı geçen yerleri bizzat gidip görmesi sebebiyle tâbîîn müfessirlerinin orijinal temsilcisi olarak görülmektedir. O seleflerinden re'ye daha fazla yer vermesiyle ayrılmıştır. Rivayetlerinde İsrâiliyyat olduğu için tefsîrine çekince koyanlar da olmuştur.

Araştırmamızda Mücâhid b. Cebr'e nisbet edilen *Tefsîr* adlı eserdeki Hz. Peygamber dönemi savaşlarına (meğâzî ve seriyeye) dair rivayetler; onun çağdaşı olan ve meğâzîyle ilgili eserleri bulunan Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın eserlerindeki rivayetlerle karşılaştırılarak Mücâhid'in ilgili rivayetlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırmamız sonucunda Mücâhid b. Cebr'in *Tefsîr* adlı eserindeki Hz. Peygamber dönemi savaşlarına dair verdiği bilgilerle onunla aynı çağlarda yaşayanların verdikleri bilgiler karşılaştırıldığında; Mücâhid'in meğâzîye dair çok fazla bilgi sunmadığı, ancak naklettiği bilgilerin çoğunun onun çağdaşı meğâzî yazarlarının eserlerinde de var olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Mücâhid, Meğâzî, Urve, Zührî, Musa b. Ukbe, İbn İshâk

Title of the Thesis: The Evaluation Of Reportings About Battles Made İn Era Of Holy Propet Muhammed İn *Tefsîr*, Which İs Known To Be Of Mücâhid b. Cebr (D. 103/721)

Author: Hayrettin YILDIRIM

Supervisor: Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK

Date: 30 September 2011

Nu. of pages: v (pre text) + 72(main body) +34(appandices)

Department: History of İslam and İslamic Arts **Subfield:** History of İslam

Mücâhid b. Cebr, Who is a student of İbn Abbas, is accepted as a representative of tefsir of tabiîn era end reported many events, words and also tefsir. He is known as an original represantative with his visiting the palces named in Quran; with his manner, explanation, making the semantic explanations, informing about old arabic times, religions and traditions in *Tefsîr*, which is accepted to be of him. He is different with giving his own opinion more than his followers. Some had also put hasitations to his tefsir for his references to hebrew knowledge.

This thesis is making evaluation through analysis and contrast of reportings told about megâzi and seriyye –the battles made in the era of Holy Prophet Mohammed – between of Mücâhid b. Cebr and the others who had produced similer work as follows: Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb Ez-Zührî, Musa b. Ukbe and İbn İshâk.

As a result of this research it is confirmed that Mücâhid did not give far more knowledge than those who shared the same era and wrote similar works which were all about reportings told about megâzî.

Keywords: Mücâhid, Megâzî, Urve, Zührî, Musab. Ukbe, İbn İshâk

GİRİŞ

Tefsir kitaplarında yer alan rivayetler, siyer ve meğâzî çalışmalarına malzeme sunmak açısından önemli bir yere sahiptir. Abdullah b. Abbas tefsir alanında yazılan eserlerin ana kaynağı ve bu sahada şöhrete ulaşanların en önemlisidir. Onun talebesi olan Mücâhid b. Cebr de tefsir sahasında şöhret sahibidir. Birçok müfessir ondan nakillerde bulunmuştur. Onun meğâzî ile ilgili eserinde sunduğu bilgiler, ilk dönem rivayetlerini değerlendirmede ışık tutacak niteliktedir.

Araştırmanın Konusu

Hiz. Ömer'in halifeliği zamanında Mekke'de dünyaya gelen, birçok sahabeden rivayetlerde bulunan aynı zamanda İbn Abbas'ın talebesi olan Tabîler devrinin tefsir sahasındaki mümessili sayılan Mücâhid b. Cebr'e nisbet edilen *Tefsîr* adlı eserde, meğâzîye dair yer alan bilgilerle, onun çağdaşı olan ve meğâzî sahasında eserleri bulunan Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın eserlerinde yer alan bilgilerin karşılaştırılması, tahlil ve tenkidinin yapılması bu çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Mücâhid b. Cebr, tefsir ilmi yönünden önemli bir şahsiyet, Tâbiîn neslinin tefsir sahasında orijinal bir temsilcisi ve bu sahada otorite birisidir. O, birçok sahabeden rivayetlerde bulunmuştur. Gerek hadis kitapları, gerekse tefsir kitaplarında ondan birçok nakiller yapılmıştır. Erken dönemde yaşamış böyle bir şahsiyetin verdiği bilgiler İslam Tarihi açısından önem arz etmektedir. Onun verdiği bilgileri, onun çağdaşı olan ve meğâzîye dair eserleri bulunan Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın bize naklettikleri bilgilerle karşılaştırmak da önem arz etmektedir. Mücâhid, zikri geçen şahıslardan bir kısmı ile aynı dönemde yaşamış olması, bir kısmından da daha önce yaşamış olması hasebiyle de onlar tarafından teyid edilmesi önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, bir tefsirci olarak Mücâhid b. Cebr'in *Tefsîr* adlı eserinde yer alan meğâzîye dair rivayetlerin tarihi hadiseleri kronolojik bir bakış açısıyla bize sunan ilk

dönem İslam tarihçilerinden Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın meğâzîye dair bize sundukları bilgilerle örtüşüp örtüşmediğini, çelişkili bilgilerin olup olmadığını, hangi konularda farklı bilgiler verdiklerini ortaya koyarak Mücâhid'in vermiş olduğu bilgilerin ilmi değerini tespit etmektir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda Mücâhid b. Cebr'in *Tefsîr*'inde yer alan Hz. Peygamber Dönemi savaşlarıyla ilgili bilgiler toplanmıştır. Toplanan bu bilgiler kronolojik olarak sıralanmıştır. Daha sonra da Mücâhid'le aynı çağda yaşayan İbn Şihâb ez-Zührî, Urve b. Zübeyr, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın eserleriyle karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma Mücâhid'in bize sunduğu bilgilerle sınırlı kalmıştır.

Araştırmanın İçeriği

Araştırmamız dokuz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmamızın temelini oluşturan Mücâhid b. Cebr, Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın konumuzla ilgili eserleri, bu eserlerin özellikleri ve müellifleri hakkında bilgi verilmiştir. Sonraki bölümlerde Mücâhid'in eserinde yer alan savaşlarla ilgili rivayetler kronolojik bir şekilde yer almıştır.

İkinci bölümde öncelikle Mücâhid'in Abdullah b. Cahş Seriyyesi ile ilgili sunduğu iki rivayet tespit edilmiş; daha sonra da bu bilgiler ilgili kaynaklarla karşılaştırılmış ve bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde meğâzîye dair en çok bilginin bulunduğu Bedir Savaşıyla ilgili rivayetler altı konu başlığı altında toplanmış ve bu bilgiler ilgili kaynaklarla karşılaştırılarak her bölüm sonunda bir değerlendirme yapılmıştır.

Dördüncü bölümde Mücâhid'in Uhud Savaşıyla ilgili sunduğu rivayetler tesbit edilerek konuyla ilgili bilgiler iki başlık altında toplanmış ve bu konuların tahlil ve tenkidi, değerlendirme kısmında yapılmıştır.

Beşinci bölümde Hendek Savaşıyla ilgili Mücâhid'in *Tefsîr*'inde yer verdiği rivayetler dört konu başlığı altında toplanıp ilgili kaynaklarla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Altıncı bölümde Hudeybiye Seferi ilgili *Tefsîr*'inde yer alan bilgiler üç konu başlığı altında bir araya getirilmiş, tahlil ve tenkidi yapılarak değerlendirilmiştir.

Yedinci bölümde Hayber'in Fethi'ne ilişkin Mücâhid b. Cebr'in *Tefsîr*'inde yer alan bilgilerle iki konu başlığı oluşturulmuş ve ilgili kaynaklarla karşılaştırılarak değerlendirmeler yapılmıştır.

Sekizinci bölümde ise Mekke'nin Fethi ile ilgili Mücâhid'in *Tefsîr*'inde yer alan bilgiler dört konu başlığı altında toplanarak ilgili kaynaklarla karşılaştırılması yapılmış ve her konu sonunda değerlendirme yapılmıştır.

Son bölümde Tebuk Seferi ile ilgili Mücâhid'in verdiği bilgiler üç başlık altında toplanmış, yapılan karşılaştırma sonucunda ilgili rivayetler değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın sonunda ekler bölümünde Mücâhid'in eserinde vermiş olduğu meğâzîye dair sunmuş olduğu bilgilerle çalışmamıza konu olan diğer kaynakların verdiği bilgiler tablo halinde sunulmuştur.

Ekler bölümünün ikinci kısmında Mücâhid'in meğâzi ile ilgili verdiği bilgilerin hangi sûre ve âyetlerde yer aldığı tablo halinde sunulmuştur.

Ekler bölümünün üçüncü kısmında meğâzî ile ilgili sadece Mücâhid'in eserinde yer alan diğer çalışmamıza konu olan diğer kaynaklarda yer almayan bilgiler tablo halinde verilmiştir.

Ekler bölümünün dördüncü kısmında Mücâhid'in ve çalışmamıza konu olan meğâzî yazarlarının hocalarının ismi verilmiştir.

Ekler bölümünün sonunda da Mücâhid'in Hz. Peygamber dönemi savaşları ile ilgili sunduğu rivayetlerde zikrettiği senetler bir tablo halinde sunulmuştur.

BÖLÜM 1: KAYNAK TARAMASI

1.1. Kaynak Taraması

Araştırmamızın konusunu, Mücâhid b. Cebr'e nisbet edilen “*Tefsîr*” adlı eserde Hz. Peygamber dönemi savaşlarına dair yer alan rivayetleri onunla aynı çağda yaşamış olan ve megâziye dair eserleri bulunan İbn Şihâb ez-Zührî, Urve b. Zübeyr, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın rivayetleri ile karşılaştırarak Mücâhid'in rivayetlerinin tespit ve değerlendirmesini yapmak oluşturduğu için araştırmamızda bu yazarları ve kaynaklarını esas aldık.

Mücâhid b. Cebr, Hz. Ömer'in halifeliği sırasında 21 (642) yılında Mekke'de doğdu.¹ Başta tefsir olmak üzere hadis ve fıkıh alanlarında Abdullah b. Mes'ûd, Ali b. Ebû Tâlib, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Ebû Hureyre, Hz. Âişe, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr'den faydalanmıştır.² İbn Abbas'tan tefsir rivayet edenlerden en önemlisi Mücâhid idi. Bizzat kendisi, Kur'an'ı başından sonuna kadar üç defa her âyetin üzerinde durarak okumuş, okuduklarının nerede ve nasıl nazil olduğunu öğrendiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Mücâhid, İbn Abbas'tan gelen en sağlam tefsir tariklerinden sayılmaktadır.³

Mücâhid, İbn Abbas'tan öğrendiği tefsiri yazıya geçirmiştir. O, kendi öğrencileri için de aynı metodu uygulamış ve yazdığı tefsir kitabını talebelerine imlâ ettirmiştir. Bugün elde bulunan ve Mücâhid'e nisbet edilen tefsirin öğrencileri tarafından derlendiği düşünülmektedir.⁴

İsmail Cerrahoğlu, tefsirdeki İbn Abbas ekolünün en ünlü kişisi addedilen Mücâhid'i re'y ekolünün de en ünlüsü olarak mülâhaza edebiliriz, demektedir.⁵ Mücâhid, hocasının tefsire ait rivayetlerini nakletmekle kalmamış, İbn Abbas'ın tefsir etmediği âyet ve kelimeleri de tefsir edip açıklığa kavuşturmuştur.⁶

¹ Tefsîr, s. 77 (Nâşir mukaddimesi) ,

² Muhammed Fatih Kesler, “Mücâhid b. Cebr”, *DİA*, XXXI, s. 442- 443.

³ Cerrahoğlu, İsmail, Tefsîr Usûlü, *TDVY*, s. 265-266, Ankara,1991.

⁴ Kesler, XXXI, s. 442-443.

⁵ Cerrahoğlu, Tefsîr Usûlü, *TDVY*, s. 265-266, Ankara,1991.

⁶ Cerrahoğlu, “Tefsirde Mücâhid ve Ona İsnad Edilen Tefsîr”, *AÜİFD*, sayı, 23, s. 31-50, Ankara, 1978.

Mücâhid'in tefsirdeki metodu Kur'an'ı Kur'an'la ve ardından sünnetle tefsir etmek şeklindedir. O cahiliye şirinden, esbab-ı nüzûlden ve İsrâiliyyâtan çokça faydalanmıştır. İsrâiliyyât konusunda eleştirilmiştir. Bunun yanında akla geniş yer vermiş, bu konuda kendisini eleştirenlere; “Ben tefsire dair görüşlerimi Hz. Peygamber'in onlarca sahabisinden öğrendim.” diyerek cevap vermiştir.⁷

Süfyân es-Servî, Mücâhid'in geniş tefsir birikimine sahip, güvenilir bir müfessir olduğunu söyler; Katâde b. Diâme, onu yaşadığı devirdeki insanlar arasında tefsiri en iyi bilen kişi olarak zikreder. İmam Şâfiî ve Buhârî de Mücâhid'in Tefsirine güvenmiş, kendisinden gelen görüş ve rivayetlere kitaplarında yer vermişlerdir. İbn Sa'd ve İbn Hibban onun hadis riveyetinde sika, şahsi hayatında müttaki, alim ve fakih; Nevevî, Zehebî ve İbn Hâcer el-Askalânî ise tefsirde öncü bir şahsiyet olarak zikretmişlerdir.⁸

Mücâhid'in ehli kitaptan bazı şeyler sorması nedeniyle de tefsirinden çekinmek lazım geldiğini ifade eden yaklaşımlar da bulunmaktadır.⁹

Mücâhid b. Cebr'e nisbetle yayınlanan iki tefsir bulunmaktadır. Bu tefsirler Dârü'l-Kütübü'l-Mısriyye'de kayıtlı yazma nüshaya dayanmaktadır. Bunlardan ilkini gerçekleştiren Abdurrahman Sûreti mevcut yazmayı tahkik etmiş, ayrıca Taberi Tefsiri'nde ve diğer tefsirlerde bulunan bilgilerden Mücâhid'e nisbet edilenleri almış, nüshada tefsiri bulunmayan bazı sûrelerin açıklamasını da bu şekilde oluşturmuştur. İkinci neşir M. Abdüsselâm Ebü'n-Nîl'e ait olup doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Araştırmacı ilk neşrin eksiklerini gidermeye çalışmış, yazmadaki bilgileri ilk neşirde olduğu gibi zenginleştirmiştir.¹⁰ Biz de araştırmamızda M. Abdüsselam Ebü'n-Nîl'e ait 1989 yılında Nasr'da ilk baskısı yapılan eseri esas aldık.

Araştırmamızda karşılaştırma için başvurduğumuz kaynaklardan birincisi Urve b. Zübeyr b. Avvam'ın (ö. 94/712) “*Megâzî Resûlillâh*” adlı eseridir. (nşr. M. Mustafa el-A'zamî, Riyad, 1401/1981).

Medineli yedi fakihten biri olarak tanınan Urve b. Zübeyr, siyer ve megâzînin esaslarını tesbitte öncülük yapmış, Emevi halifeleri Abdülmelik b. Mervân ve Velîd b.

⁷ Kesler, XXXI, 442-443.

⁸ Kesler, XXXI, 442-443.

⁹ Cerrahoğlu, “Tefsirde Mücâhid ve Ona İsnad Edilen Tefsir”, *AÜİFD*, sayı, 23, s. 31-50, Ankara, 1978.

¹⁰ Kesler, XXXI, 442-443.

Abdûlmelik ile Velîd'in yakın adamı İbn Ebû Hüneyde'nin Hz. Peygamber'in gazveleri ve siyerine dair sorularına Medine'den yazılı cevap vermiştir. Urve'nin bu uzun cevaplarından Abdûlmelik'e gönderdikleri oğlu Hişâm b. Urve yoluyla, Velîd ve İbn Ebû Hüneyde'ye gönderdikleri ise İbn Şihâb ez-Zührî yoluyla rivayet edilmiş, bunlar ilk yazılı siyer metinleri olarak günümüze kadar gelmiştir. Farklı kaynaklardan zamanımıza kadar ulaşan İslâm tarihçiliğinin ilk örnekleri olan bu metinlerin üslûbunun sağlam, açık, mübalağa ve yönlendirmelerden uzak olduğu görülmektedir. Ayrıca Kur'an âyetlerini delil ve şahit olarak rivayetleri arasına alması, adı geçen şahısların neseplerini bilhassa zikretmeye özen göstermesi ve olaylarla ilgili şiirlere de zaman zaman yer vermesi Urve'nin siyer ve meğâzî üslûbuna kazandırdığı özellikler olarak dikkat çeker.¹¹

Araştırmamızda Mücâhid'in sunduğu bilgileri karşılaştırmaya esas aldığımız kaynaklardan ikincisi İbn Şihâb ez-Zührî'nin (ö.124/742) “*el-Meğâzî en-Nebeviyye*”sidir. (nşr. Süheyl Zekkâr, Dımaşk 1981).

Zührî, siyer ve meğâzî konusunda ilk eser verenlerden birisidir. Zührî olayları anlatırken kronolojik sırayı takip etmiş ve önemli olaylar için tarih tesbit etmiştir.¹²

Zührî, hadis konusunda önde gelen âlimlerden ders almıştır. Onlardan birisi de Urve b. Zübeyr'dir. Ona göre Urve, dört denizinden birisidir. Zührî'nin meğâzî için ilk kaynağı Urve b. Zübeyr'dir. Zührî, Urve'nin Hz. Aişe'den, Âsım b. Ömer'in Mahmûd b. Lebîd'den, Abdullah b. Ebû Bekîr'in babasından aldığı haberleri toplamış ve siyer yazıcılığını yeni bir safhaya intikal ettirmiştir.¹³ O, aynı konuda birçok kişi tarafından nakledilmiş çeşitli rivayetleri bir araya getirip ‘ortak rivayet’ metodunu başlatarak tarihsel rivayetlerin bir bütün haline getirilmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır.¹⁴

Zührî bu eserinde olayların kronolojik düzenini gözeterek eserine İslâm öncesi olaylarla ilgili bilgiler vererek başlamış; Hz. Peygamber'in peygamberlik dönemini, Mekke'deki

¹¹ Fayda, Mustafa, “Siyer Sahasındaki ilk Telif Çalışmaları” *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir 1985, s. 363-364-365; Fayda, “Siyer ve Meğâzî”, *DİA*, XXXVII, s. 321.

¹² Terzi, Mustafa Zeki, “İslâm Tarih yazıcılığının doğuşunda İbn Şihâb ez-Zührî'nin yeri ve önemi”, *Diyanet Dergisi*, XI, Sayı 2, s. 56.

¹³ Fayda, “Siyer ve Meğâzî”, *DİA*, XXXVI, s. 321,

¹⁴ Duri, Abdulaziz, *İslâm'da Tarih Yazıcılığı Üzerine Bir Deneme: Ez-Zührî*, Çev. İbrahim Öztürk, *SÜİFD*, sayı 22. Güz s. 162, 2006.

ana mevzular, hicret, Medine'deki seferler, diğer faaliyetler, elçiler ve temsil heyetleri, Hz. Peygamber'in hastalığı ve ölümünü ele alır.¹⁵

Araştırmamızın konusunu teşkil eden kaynakların üçüncüsü Musa b. Ukbe'nin (ö. 141/758) “*Kitâbü'l-Megâzî*” (nşr. Muhammed Bakşîş, Rabad 1994) adlı eseridir.¹⁶ Kendisinden sonra eserinden birçok kişinin faydalandığı *Kitâbü'l Megâzî*'nin nüshalarının X. yüzyılda mevcut olduğu, Diyabekrî'nin *Târihu'l-hamîs*'ini kaleme alırken eserden genişçe faydalanmasından anlaşılmaktadır. Bu kitaptan zamanımıza intikal eden ve Prusya Devlet Kütüphanesi'nde bulunan bir parçayı Eduard Sachau, Arapça metni ve Almanca tercümesiyle birlikte yayımlamıştır.¹⁷ Muhammed Bakşîş onun meğâzî hakkındaki kitabının, muahhar kitaplardaki nakiller ve mevcut iktibaslar dışında günümüze ulaşmadığını söylemektedir.¹⁸

O, Ebû Muhammed Musa b. Ukbe b. Ebî Ayyâş el-Kureşî el-Esedî el-Mıtrakî el-Medenî olup Kureyş kabilesinin mevlasıdır.¹⁹

Musa b. Ukbe, sahabe olan Ümmü Hâlid'den hadis dinlemiştir. Musa, ayrıca İbn Ömer ve Sehl b. Sa'd es-Sâidî'yi de görmüştür.²⁰ Urve b. Zübeyr'den de rivayetlerde bulunmuştur.²¹

Musa b. Ukbe'nin hayatı hakkında bilgi veren kaynakların tamamı, onun *Megâzî* sahasında bir kitap tasnif ettiği ve yazdığı hususunda hemfikirdirler. *el-Megâzî* adlı bir kitabın ona nispeti, İmam Mâlik'in şu sözüyle açıklık kazanır: “Size, Musa b. Ukbe'nin *el-Megâzî*'sini tavsiye ediyorum! Musa, sikadır. O, ileri yaşına rağmen Resûlullah'la birlikte savaşlara katılanları yazmak için çaba sarf etti. Diğerlerinin yaptığı gibi kitabının hacmini lüzumsuz bilgilerle fazlaştırmadı.”²² Nevevî de şöyle demiştir:

¹⁵ Duri, s. 163-170.

¹⁶ *Kitâbü'l-Megâzî*, s. 23 (Nâşir mukaddimesi)

¹⁷ Fayda, “Siyer ve Megâzî”, *DİA*, XXXVII, s. 321- 322.

¹⁸ *Kitâbü'l-Megâzî*, s. 36-37 (Nâşir mukaddimesi)

¹⁹ *Kitâbü'l-Megâzî*, s. 15 (Nâşir mukaddimesi)

²⁰ *Kitâbü'l-Megâzî*, s. 16 (Nâşir mukaddimesi)

²¹ Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, Gonca Yayınevi, İstanbul(1984) , I, 24- 25.

²² Soycan, Mustafa, Hz. Peygamber Dönemi Savaşlarıyla İlgili Mukâtil b. Süleyman'ın (öl.150/767)Tefsîr-û Kebir Adlı Eserinde Yer Alan Rivayetlerin Değerlendirmesi, Basılmamış, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya (2011), s. 14-15.

“Onun güvenilirliği hususunda ittifak ettiler. Buhârî ve Müslim ondan hadis nakletmişlerdir.”²³

Musa b. Ukbe'nin, *el-Megâzî* adlı eserindeki rivayetlerinin kaynakları hiç de azımsanamayacak kadar çeşitlidir. Nitekim o, yirmi kişiden doğrudan nakilde bulunur ve kaynaklarının zenginliği, hocalarının çokluğuna işaret eder. İbn Şihâb'dan nakilleri, siyerinin büyük bir bölümünü kapsamaktadır. Diğer kaynakları arasında Urve, Abdullah b. Abbas, Nâfi' gibi şahsiyetlerden gelen haberlerin yer aldığı *Kitâbü'l-Megâzî* adlı eserinde Kâbe'nin yeniden inşası, ilk vahyin gelişi, Habeş muhacereti, Tâif yolculuğu gibi Mekke dönemi olaylarına, Medine döneminde ise başta gazve ve seriyyeler olmak üzere Resûlullah'ın siyerine dair bazı gelişmelere yer vermiştir. Eser ilk Müslümanların, Habeşistan muhacirlerinin, Akabe biatlarına ve Bedir Gazvesi'ne katılanların, Mekke'nin fethinde müslüman olanların isim listelerini vermesiyle temayüz eder.²⁴

Abdülazîz ed-Dûrî, Musa b. Ukbe'nin *Megâzî*'de takip ettiği metot hakkında şunları söylemektedir: “Musa b. Ukbe'ye gelince... O, itinayla Medine ekolünün tarzını sürdürmüştür. Onda, muhaddislerin isnada gösterdiği titizliğin yansımaları görürüz. O, özellikle hadiselerin tarihini verme hususunda özel ihtimam göstermektedir. Musa, vesikalara ve sözlü rivayetlere ilave olarak yazılı kaynaklardan (özellikle hocası Zührî'nin eserlerinden) faydalanmıştır. Musa b. Ukbe, birinci derecede Zührî'ye dayanmıştır. Buna özel araştırmalarını da eklemiştir. Böylece [Medine] ekolü kültürüne katkıda bulunmuştur...”²⁵

M. Mustafa el-A'zamî, Musa b. Ukbe'nin haberleriyle Urve b. Zübeyr'in rivayetlerinin bir kısmını mukayese ederek aralarındaki benzerliğe dikkat çekmiştir.²⁶

Araştırmamızda esas aldığımız kaynakların sonuncusu da İbn İshâk'ın (ö. 151/768) “*Megâzî*”sidir. Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî 80 (699) yılında Medine'de doğdu. İbn İshâk'ın babası ve amcaları ilimle bilhassa da hadis rivayetiyle uğraşan kimselerdi.²⁷ İbn İshâk başta babası ve amcaları olmak üzere birçok şahsiyetten hadis, siyer – megâzî, şiir, eyyâmü'l-Arab ve

²³ Kitâbü'l-Megâzî, s. 20 (Nâşir mukaddimesi)

²⁴ Fayda, “Siyer ve Meğâzî”, *DİA*, XXXVII, s. 321.

²⁵ Kitâbü'l-Megâzî, s. 34 (Nâşir mukaddimesi)

²⁶ Fayda, “Siyer ve Meğâzî”, *DİA*, XXXVII, s. 322.

²⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, s. 403-404.

ensâb bilgileri aldı. Sahabelerden Enes b. Mâlik'i gördüğü ve Said b. Müseyyibe de bir süre öğrencilik yaptığı bilinmektedir. Çoğu sahâbe çocuğu yüz kadar Medineli râviden de hadis aldığı söylenir. Ders aldığı Medineli meşhur âlimlerden birisi de İbn Şihâb ez-Zührî'dir. Başta Buhâri olmak üzere Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel gibi muhaddisler ondan hadis rivayet etmişlerdir. Hadis ve siyer-meğâzî sahalarında İbn İshâk'ın ustası olan İbn Şihâb ez-Zührî, "Megâzî ilmini öğrenmek isteyen İbn İshâk'a müracaat etsin." derdi.

İbn İshâk rivayet konusunda hassas biriydi. Hz. Peygamber'in İslam'a davet mektuplarını götürecek elçilere hitaben yaptığı konuşmanın metnini, hocası İbn Şihâb ez-Zührî'ye göndererek doğrulattır.

Muhaddislerin, cerh ve ta'dil âlimlerinin İbn İshâk'a yönelttikleri en ağır tenkit, onun hadis aldığı râvî veya şeyhi atlayıp (tedlis) ilk râvinin adıyla nakletmesidir. Ancak bu husus tarih ve hâdis rivayeti arasındaki farktan gelmektedir. Tarih yazıcılığında olayları birbirine bağlamak suretiyle anlatmak esastır. Bu usulü meğâzî konusunda eser veren Urve b. Zübeyr ve İbn Şihâb ez-Zührî de kullanmıştır.

İbn İshâk'ın en önemli eseri olan *Kitâbü'l-Megâzî (Sîretü İbn İshâk, el-Mübtede' ve'l-meb'as ve'l-megâzî)* müellifi henüz hayatta iken büyük bir şöhret kazanmasına, altmışa yakın râvî tarafından rivayet edilmesine ve daha sonraki nesilden on âlimin birer nüshaya sahip olmasına rağmen bütünüyle günümüze ulaşmamıştır. İbn İshâk'ın *el-Megâzîsi* günümüze tam olarak İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye* adlı eseriyle ulaşmıştır (nşr. Ferdinand Wüstenfeld, I-III, Göttingen 1858/860; nşr. Mustafa es-Sekkâ-İbrahim el-Ebyârî –Abdülhafîz eş-Şelebî, I-IV, Kahire 1355/1936, 1375/1955). Kitabın orijinali ise eksik nüshalar halinde zamanımıza intikal etmiş ve iki ayrı neşri yapılmıştır. a) Muhammed Hamidullah, *Sîretü İbn İshâk, el-Müsemma bi-Kitâbi'l-el-Mübtede' ve'l-meb'as ve'l-Megâzî* (Rabat 1396/1976, Konya 1401/1981). b) Süheyl Zekkâr, *Kitâbüs'-Siyer ve'l-Megâzî* (Dımaşk 1396/1976). Biz de çalışmamızda İbn Hişâm'ın "es-Sîretü'n-Nebeviyye" adlı eserini tercüme eden Hasan EGE'nin kitabından İbn İshâk'a ait bölümlerden faydalandık.

İbn İshâk'ın *el-Megâzî'si* incelendiğinde Hz. Peygamber'in, hayatı ve şahsiyetiyle münferit bir hadise gibi telakki edilmeyip dünya ve insanlık tarihinin bir parçası, Hz.

Âdem'den itibaren gönderilen peygamberlerin devamı ve son halkası olarak ele alındığı görülür.

İbn İshâk, özellikle anlattığı konuların hadislerle irtibatını çok iyi kurmuş, bazen şahsi görüşlerini de ekleyerek birçok rivayeti birleştirip bütünleştirmeyi başarmıştır. O Ehl-i Kitap ile ilgili haberlerde Yahudi, Hristiyan ve Mecûsiler'den rivayetlerde bulunmuştur. Hatta daha da ileri giderek Eski ve Yeni Ahid tercümelerinden aynen haber almaktan çekinmemiştir. İbn İshâk, bu tür haber ve ravileri kabul etmekle Medine'deki hadis rivayeti geleneğinden ayrılır. Onun bu tutumu Malik b. Enes tarafından eleştirilmiştir.²⁸

²⁸ Fayda, "İbn İshâk", *DİA*, c. XX, s. 93-94-95-96.

BÖLÜM 2: ABDULLAH B. CAHŞ SERİYYESİ

Mücâhid b. Cebr, *Tefsîr* adlı eserinde Bakara sûresinin 217. âyetinin tefsirinde Abdullah b. Cahş Seriiyesi hakkında bilgi sunmaktadır. O ilgili âyetin tefsiri bağlamında yer alan rivayetlerde Abdullah b. Cahş komutasındaki seriyyenin müşriklerle çatışmasını ve müşriklerden İbn Hadramî'nin öldürülmesi ile ilgili bilgileri sunmaktadır.

2.1. Abdullah b. Cahş Seriiyesi

Mücâhid, “Sana kutsal ayı ve bu ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak, büyük bir günah ve Allah yolundan alıkoyma ve O’na ve Kutsal Mescid’e karşı bir inkârdır. Ama onun sakinlerini oradan çıkarmak, Allah yanında daha çirkin, fitne de (zulüm) adam öldürmekten daha kötüdür...”²⁹ âyeti ile ilgili olarak şu bilgileri bize sunmaktadır:

Mücâhid, bu âyetin Temîm kabilesinden birisiyle ilgili olarak indiğini belirtmektedir. Onun verdiği bilgilere göre bu kişi, Resûlullah tarafından bir seriyyede görevlendirilmiş ve Taif’ten Mekke’ye alkol taşıyan İbnü’l-Hadramî ile karşılaşarak ona bir ok atıp öldürmüştü. Bu hadise Cümâdelâhir ayının son günü ile Recep ayının ilk günü gerçekleşmişti. Bu sırada Resûlullah ile Kureyş arasında anlaşma bulunuyordu. Gelişmeler üzerine Kureyşliler, anlaşma olmasına rağmen haram aylarda kendi kabilelerinden bir kişinin öldürülmesini kabullenemediler.

Mücâhid, yukarıda zikrettiğimiz âyetin, bu hadise üzerine nazil olduğunu belirtmektedir. Âyette geçen “Onun sakinlerini oradan çıkarma”nın yani Mekke’de yaşayan inananları şehirden sürgün etmenin, İbnü’l-Hadramî’yi öldürmekten daha büyük bir günah olduğuna vurgu yaptığını belirtmektedir. O, ayrıca âyette geçen “fitne”yi Allah’ı inkâr etmek ve putlara tapmak şeklinde ifade ederek, bütün bunların cereyan eden hadiseden daha büyük sorun olduğuna işaret edildiğini söylemektedir.³⁰

Yukarıdaki bilgileri bize sunan Mücâhid, bu âyet-i kerime bağlamında ikinci bir rivayete daha işaret etmektedir.³¹ Ebû Mâlik’den gelen bu rivayete göre, Resûlullah, Abdullah b. Cahş komutasında bazı insanları müşriklerin üzerine göndermiş; onlar

²⁹ Bakara 2/217.

³⁰ Mücâhid, s. 231, 232.

³¹ İlgili rivayetin senedi şu şekildedir: Abdurrahman-İbrahim-Adem-Verkâ-Husayn b. Abdurrahman-Ebû Mâlik.

müşriklerle Batn-ı Nahle’de karşılaşmışlardır. Bu karşılaşma esnasında müslümanlar, Cümâdelâhir ayının son gecesi olduğunu düşündükleri halde Recep ayının ilk günü Amr İbnü’l-Hadramî’yi öldürmüşlerdi. Bunun üzerine müşrikler, haram aylarda olmalarına rağmen kendilerinden birisinin öldürülmüş olmasını dile dolamaya başlamışlardı. Bundan dolayı “Sana haram aylarda savaşmayı soruyorlar” diye başlayan âyetin “Onun sakinlerini oradan çıkarmak” cümlesine kadar nazil olduğu belirtilmektedir. “Onun sakinlerini oradan çıkarmak”, Allah katında çirkin görülen öldürme hadisesinden daha büyük bir günah olarak görülmektedir. Âyette müşriklerin içinde bulunduğu şirk “fitne”, İbnü’l-Hadramî’nin öldürülmesinden “daha büyük bir günah” olarak yorumlanmıştır.³²

Değerlendirme

Mücâhid’in, Abdullah b. Cahş seriyyesi ile ilgili naklettiği bilgiler meğâzî kaynaklarımızdan Musa b. Ukbe ve İbn İshâk’ın eserlerinde yer almaktadır. Musa b. Ukbe ayrıntılı bilgiler sunarken, İbn İshâk, Mücâhid’in naklettiği bilgilerin bir bölümüne eserinde yer vermiştir.³³

Mücâhid, sunduğu birinci rivayette “Sana kutsal ayı ve bu ayda savaşmayı soruyorlar...”³⁴ âyetinin Abdullah b. Cahş seriyyesinde görevlendirilen ve Taif’ten Mekke’ye alkol taşıyan İbnü’l-Hadramî’yi bir okla öldüren Temîm kabilesinden birisiyle ilgili olarak indiğini söylemekte, ancak bu şahsın ismini zikretmemektedir. Meğâzî kaynaklarımızdan Musa b. Ukbe, İbn Hadramî’yi öldüren kişinin ismini vererek onun Temîm kabilesinden Vakıd b. Abdullah et-Temîmî olduğunu nakletmektedir.

Mücâhid, İbnü’l-Hadramî’nin başında bulunduğu kervanın Taif’ten Mekke’ye alkol taşıdığını söylemektedir. Konuya eserinde yer veren Musa b. Ukbe, kervanda, kuru üzüm, yiyecek ve diğer ticaret eşyalarının bulunduğunu rivayet etmektedir.

Mücâhid, Hz. Peygamber’in Abdullah b. Cahş komutasındaki bazı insanları müşriklerin üzerine gönderdiğini belirtmektedir, ancak Abdullah b. Cahş ile beraber olan kişilerin isimlerini zikretmemektedir. Musa b. Ukbe ise bu isimlere eserinde yer vermiştir.

³² Mücâhid, s. 232.

³³ İbn Hişâm, II, 336-337.

³⁴ Bakara 2/217.

Bunlar: Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebia, Amr b. Süreka, Amir b. Rebîa, Sa'd b. Ebû Vakkas, Utbe b. Gazvân, Vakîd b. Abdullah, Safvan b. Beydâ'dır.

Abdullah b. Cahş komutasındaki müslümanların müşriklerle *Nahle*'de karşılaştıklarıyla ilgili Mücâhid'in verdiği bilgiler, onun çağdaşı meğâzî yazarlarından Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın eserlerinde de aynı şekilde yer almaktadır.

Mücâhid, müslümanların Cumâdelâhir ayının son günü olduğunu düşündükleri halde Recep ayının ilk günü İbnü'l-Hadramî'yi öldürdüklerini söylemişti. Mücâhid'in sunduğu bu bilgi ile ilgili kaynaklarımızda yer alan bilginin farklı olduğunu görmekteyiz. Meğâzî kaynaklarımızdan Musa b. Ukbe ve İbn İshâk, Mücâhid'den farklı olarak, o günün Recep ayının son günü olduğunu nakletmektedir. Aynı zamanda İbn İshâk, Müslümanların, Mekkelilere itirazlarını dile getirirlerken, bu olayın Şaban ayında gerçekleştiğini söylediklerini nakletmektedir.

Mücâhid'in Müslümanlarla müşrikler arasında ahid (haram aylar olması dolayısıyla birbirine güven) olduğu ile ilgili verdiği bilgi kaynaklarımızda yer almamaktadır.

Mücâhid, müşriklerin İbnü'l-Hadramî'nin öldürülmesini dillerine doladıklarını söylemektedir. Musa b. Ukbe ise bu olayın müslümanlarla müşrikler arasında ayrılmaya ve savaşa neden olduğunu belirtmektedir.

Ayrıca Musa b. Ukbe, Mücâhid'in değinmediği, Abdullah b. Cahş yola çıkmadan Hz. Peygamber'in ona bir mektup vermesi, ona bazı talimatlarda bulunması ve Abdullah b. Cahş ve arkadaşlarının aldığı esirlerle ilgili hususlarda da bilgiler nakletmektedir.³⁵

Mücâhid, ayette geçen “Onun sakinlerini oradan çıkarma”nın, yani Mekke'de yaşayan insanları şehirden sürgün etmenin, İbnü'l-Hadramî'yi öldürmekten daha büyük bir günah olduğuna vurgu yaptığını belirtmektedir. Âyette müşriklerin içinde bulunduğu “fitne”yi, yani Allah'ı inkar ve putlara tapmayı İbnü'l-Hadramî'nin öldürülmesinden “daha büyük bir günah” olarak yorumlamıştır.

İbn İshâk'ta “Onun sakinlerini oradan çıkarmak” âyetiyle ilgili Mücâhid'in naklettiği bilgiler yer almakta³⁶, Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe'nin eserlerinde ise herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

³⁵ Musa b. Ukbe, s. 120-122; İbn Hişâm, II, 334-337.

Sonuç olarak; Abdullah b. Cahş seriyyesi ile ilgili olarak Mücâhid'in naklettiği bilgiler Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın eserlerinde yer almaktadır. Ancak Mücâhid'in naklettiği İbn Hadramî'nin öldürüldüğü gün ile ilgili bilgiler arasında farklılıklar bulunmaktadır.

³⁶ İbn Hişâm, II, 334-335.

BÖLÜM 3: BEDİR SAVAŞI

Mücâhid, *Tefsîr* adlı eserinde Hz. Peygamber'in savaşlarından ilki olan Bedir Savaşı ile ilgili bilgiler vermektedir. O, Âl-i İmran 3/13, 124, 125, 126; Nisa 4/97; Enfal 8/5, 6, 11, 17, 19, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 50, 65, 68; İbrahim 14/28; Hac 22/39; Furkan 25/77; Duhan 44/16. âyetlerinin tefsirinde Bedir Savaşı ile ilgili rivayetlere yer vermektedir. O, zikri geçen âyetlerin tefsirinde, Bedir Savaşı'nın sebepleri ve savaş öncesi gelişmeler, savaşa izin verilmesi, Kureyş'in Bedir'e çıkışı, Bedir'de müminlerden korkunun giderilmesi, müminleri savaşa teşvik, Bedir Savaşı, meleklerin müminlerin yardımı için inmeleri, Bedir günü kendilerine yazık edenler, esirlere yapılan muameleler, ganimetlerin kimlere verileceği ve Kureyş'in başına gelecek azabın haber verilmesi ile ilgili hususlarda bize bilgiler sunmaktadır.

3.1. Savaşın Sebepleri ve Savaş Öncesi Gelişmeler

Mücâhid'in verdiği bilgilere göre, Medineli Müslümanlar ile Mekkeli müşrikleri Bedir Savaşı'na götüren süreç şu şekilde cereyan etmiştir: Müslümanlar Mekke'den Medine'ye hicret ettiklerinde, Kureyşlilerin Müslümanları takibi Medine'de de devam etmiştir. Onlar, Müslümanların Mekke'de bıraktıkları malları yağmalamışlardır. Bu yağmalama üzerine Müslümanlara Kureyş müşrikleri ile savaşmaları için izin verilmiş, savaşa izin veren âyet nazil olmuştur.³⁷ Bu âyetin nazil olması üzerine Müslümanlar da Mekkeli müşriklerle savaşmışlardır.³⁸

Bilindiği üzere, Resûlullah, Medine'ye hicret ettikten sonra Mekke kervanlarını takip altında bulundurmaktaydı. Bedir Savaşı'na giden süreçte müminlerin hedefi de Ebû Süfyân'ın kervanı idi. Mücâhid, bu kervan ile ilgili olan "Kervan sizden daha aşağıda idi."³⁹ âyetinin açıklamasında şu bilgilere yer vermektedir:

Bu kervan Şam'dan alışverişten gelmekte olan Ebû Süfyân ve arkadaşlarının kervanıydı. Bedir ashabı (müşrikler) kervanın nerede olduğundan haberdar değildi. Hz. Muhammed ve ashabının da kervanın nerede olduğundan haberleri yoktu.⁴⁰

³⁷ "Kendileriyle savaşılana tam izin verildi.-çünkü onlar gerçekten zulme uğradılar ve Allah, onlara yardım etmeye elbette gücü yetendir." (Hac 22/39.)

³⁸ Mücâhid, s. 482.

³⁹ Enfal 8/42.

⁴⁰ Mücâhid, s. 353.

Kureyşliler müminleri yok etmek için Bedir'e doğru gelirken müminler arasında savaş konusunda tereddütler meydana geldi. Bu tereddütler Enfal sûresinin beşinci ve altıncı âyetlerinde şöyle dile getirilmektedir: "Allah, Resûlullah'ı gerçek (hak) uğrunda evinden çıkardı, inananlardan bir kesim bu durumdan hoşlanmadılar"⁴¹, "apaçık belli olduktan sonra, gerçek konusunda Resûlullah ile tartıştılar."⁴² Mücâhid bu âyetlerle ilgili olarak şunları söylemektedir:

Allah, Resûlullah'ı hak uğrunda evinden çıkardı. Müminlerin kervana ulaşamamaları üzerine savaş seçeneği gündeme geldi. Bu seçeneğin gündeme gelmesi üzerine de bazı müminler Resûlullah ile savaş konusunda tartıştılar. Bu tartışmayı yapanlar da savaş aletlerini, teçhizatımızı almadık (nasıl savaşağız) diyerek savaş konusunda tereddüt geçiren kişilerdi.⁴³

Yine Mücâhid'in verdiği bilgilere göre, Bedir Savaşı öncesinde ne Hz. Muhammed ve ashabı Mekke'den yola çıkan Kureyş müşriklerinden, ne de Kureyş müşrikleri Hz. Muhammed ve ashabının nerede olduklarından da haberleri yoktu. Birbirlerinden ancak Bedir kuyularından su çekerlerken karşılaştıklarında haberdar olmuşlardı.⁴⁴

Resûlullah ile Bedir'de savaştan Ebû Cehil ve Kureyş Müşrikleri "Yurtlarından böbürlenerek ve çalım satarak çıkmışlardı."⁴⁵ O gün müşriklere sulh ve emniyet içinde geri dönün denildiğinde müşrikler şöyle dediler: Vallahi biz, Hicâz ahalisi, yürüyüşümüzden bahsedinceye ve bizim şanımızı duyacakları ana kadar dönmeyeceğiz." Müşriklerin bu gururla Bedir'e gelmeleri üzerine Resûlullah: "Allah'ım muhakkak ki Kureyş Sana ve Resûlü'ne muhalefet ederek, gururla ve kendini beğenmişlik içinde geldiler." demiştir. Bize gelen haberlere göre, Hz. Peygamber o gün "Mekke hazinelerini kustu." demiştir.⁴⁶

Müşrikler Bedir'e çıktıklarında Allah'a dua da etmişlerdi. Onların bu duası Enfal sûresinde şöyle ifade edilmiştir. "Ey inkarcılar! Gerçeğin zaferini istiyordunuz değil mi? İşte o aradığımız zafer geldi."⁴⁷ Mücâhid'e göre, âyette zikri geçen "Zafer

⁴¹ Enfal 8/5.

⁴² Enfal 8/6.

⁴³ Mücâhid, s. 352.

⁴⁴ Mücâhid, s. 353.

⁴⁵ Enfal 8/47.

⁴⁶ Mücâhid, s. 356-357.

⁴⁷ Enfal 8/19.

isteyenler” Bedir Savaşı öncesinde dua eden Kureyş kafirleridir. O gün Müşrikler Allah’a şöyle dua etmişlerdir: “Rabbimiz bizimle Muhammed ve ashabının arasını aç. Yani bizimle Muhammed ve ashabının arasındaki hüküm ver.” Bunun üzerine Allah, Bedir günü hak ile kafirlerin arasını açmıştır.⁴⁸

Mücâhid, Bedir Savaşı’ndan önce dikkatimizi çeken bazı olaylar hakkında da bilgiler sunmaktadır. Bunlardan biri savaş öncesi yağmurun yağması ve hafif uyku halinin müminler üzerine gelmesidir. Bu hadise ile ilgili olarak Enfal sûresinde “Ve hani, kendinden bir güven olarak, sizi hafif bir uykuya bürümüştü. Sizi arındırmak, sizden Şeytan’ın pislğini gidermek, kalplerinizi yatıştırmak ve ayaklarınızı yerinde sabit kılmak için, gökten üzerinize bir su indiriyordu.”⁴⁹ ifadeleri yer almaktadır. Mücâhid, bu âyetin açıklamasında şunları söylemektedir:

Bedir günü Allah’tan bir güven olarak, Allah mü’minleri hafif uykuya daldırmadan önce yağmur yağdırmıştır. Mücâhid, yukarıda geçen âyette zikredilen “Sizden şeytanın pislğini giderdi.” ifadesini ‘Şeytanın vesvesesi’ olarak yorumlamıştır. Allah, Bedir günü yağmur yağdırmasıyla, gökten inen tertemiz su ile müminlerin maruz kaldığı şeytanın vesvesesini gidermiştir. Her taraf yağmurla dolmuş, yağın bu yağmurla müminlerin nefisleri temizlenmiş ve kalplerindeki korku giderek güven duygusuyla dolmuştur. Böylelikle Allah, müminlerin ayaklarını yerinde sabit kılmıştır.⁵⁰

Bedir Savaşı öncesinde dikkatimizi çeken olaylardan biri de Hz. Peygamber’e rüyasında düşmanın az gösterilmesidir. Bu olayla ilgili olarak Enfal sûresinde “Resûlullah’a rüyasında düşmanın az gösterildiği, eğer çok gösterilseydi cesaretlerinin kırılacağı ve işle ilgili tartışacakları; ama Allah’ın, bundan Müslümanları kurtardığı ve gerçekten Allah’ın göğüslerde olanı bildiği”⁵¹ ifade edilmektedir. Mücâhid, bu âyeti; Ey Muhammed! Eğer Allah rüyanda düşmanı az göstermeseydi cesaretin kırılırdı. Senin yüzünde bu haybeti gören ashabının da cesareti kırılırdı şeklinde yorumlamıştır.⁵²

Değerlendirme

Mücâhid, Bedir Savaşı’nın sebeplerini şu şekilde sıralamıştır:

⁴⁸ Mücâhid, s. 353.

⁴⁹ Enfal 8/11.

⁵⁰ Mücâhid, s. 352-353.

⁵¹ Enfal 8/43.

⁵² Mücâhid, s. 356.

1. Müşriklerin, müslümanları takiplerinin hicretten sonra da devam etmesi.
2. Müşriklerin, hicret eden müslümanların Mekke'de geride bıraktıkları mallarını yağmalamaları.
3. Müşriklerin, müslümanların mallarını yağmalamaları üzerine savaşa izin veren âyetin nazil olması.
4. Müslümanların, Ebû Süfyân'ın kervanını takibe alması, müşriklerin bu durumdan rahatsız olup kervanı kurtamak üzere Bedir'e doğru yola çıkmaları.

Bu konu ile ilgili olarak kaynaklarımızın hepsi savaşın sebebi olarak, Mücâhid'in de belirttiği üzere Hz. Peygamber'in, Ebû Süfyân'ın kervanını takip etmesi ve Ebû Süfyân'ın, kervanın korunması için yardım istemesi üzerine Mekkelilerin kervanlarını kurtarmak için Bedir'e doğru yola çıkmak olduğunu nakletmektedirler.⁵³ Ancak araştırmamıza konu olan kaynaklarımızın hiçbirinde Mücâhid'in, savaşın sebepleri arasında zikretmiş olduğu Mekkeliler'in, Müslümanların Mekke'de geride bıraktıkları mallarını yağmaladıkları ile ilgili herhangi bir bilgi sunulmamaktadır.

Mücâhid, Mekkeli müşriklerin, müslümanların mallarını yağmalamaları üzerine savaşa izin veren âyetin nazil olduğunu söylemektedir. Konuya eserinde yer veren İbn Şihâb ez-Zührî, savaşa izin veren âyetin, savaş için inen ilk âyet olduğunu belirtmektedir.⁵⁴

Mücâhid, Şam'dan alışverişten gelen Ebû Süfyân'ın kervanının nerede olduğundan Hz. Peygamber ve Kureyş müşriklerinin haberlerinin olmadığını belirtmiş, daha fazla ayrıntılı bilgi sunmamıştır. Meğâzî kaynaklarımız da Mücâhid'in naklettiği bu bilgileri nakletmektedirler. Ancak karşılaştırmaya esas aldığımız kaynaklar daha ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

İbn İshâk Ebû Süfyân'ın ve Hz. Peygamber'in birbirlerinden haber alabilmek için gösterdikleri çabadan bahsetmektedir. İbn İshâk, Hz. Peygamber'in Ebû Süfyân'ın kervanından haberler almak için gönderdiği kişilerin Besbes b. Amr ve Adıyy b. Ebî Zeğbâ olduğunu, onların Bedir'e indiklerini ve Bedir kuyularından su aldıklarını, su alırlarken de suyun başında bulunan iki kadının konuşmalarını dinlediklerini ve

⁵³ Urve b. Zübeyr, s. 131-132; İbn Şihâb ez-Zührî, s. ; Musa b. Ukbe, s. 123-124; İbn Hişâm, II, 338-339.

⁵⁴ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 105.

onlardan kervan ile ilgili aldıkları bilgileri Hz. Peygamber'e ulaştırdıklarını haber vermektedir. Daha sonra Ebû Süfyân suyun başına gelip Mecdiyy b. Amr'a suyun başına birilerinin gelip gelmediğini sordu. O da iki süvarinin geldiğini söyledi. Ebû Süfyân o iki süvarinin atlarının terslerini inceledi, bunların Medine'den geldiklerini anladı, bunun bir tuzak olduğunu fark etti ve kervanın yolunu değiştirerek sağ salim Mekke'ye ulaştı, bilgisini aktarmaktadır.⁵⁵

Mücâhid'in çağdaşı meğâzî kaynaklarından Musa b. Ukbe de İbn İshâk'ın konu ile ilgili vermiş olduğu isimlere eserinde yer vermektedir. Ancak Musa b. Ukbe, İbn İshâk'ın verdiği, Ebû Süfyân'ın suyun başına gelip soru sorduğu kişinin ismini vermemiştir, Ebû Süfyân'ın soru sorduğu kişilerin Cüheyne kabilesinden bir topluluk olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶

Urve b. Zübeyr de Hz. Peygamber'in, Ebû Süfyân'ın kervanından haber almak için gönderdiği kişilerin Adıyy b. Ebi'z-Zeğbâ el-Ensâri ve Besbes b. Amr olduğunu nakletmekte ancak Musa b. Ukbe gibi Ebû Süfyân'ın suyun başına gelerek bilgi aldığı kişinin ismini vermemekte ve Cüheyne'lerden bir topluluk olduğunu nakletmektedir.⁵⁷

Meğâzî kaynaklarımızdan İbn Şihâb ez-Zührî ise İbn İshâk ve Musa b. Ukbe'nin nakletmiş olduğu bilgileri sunmakta ancak konu ile ilgili herhangi bir isim zikretmemektedir.⁵⁸

Mücâhid, Kureyşliler savaş için Bedir'e gelirken müminler arasında savaşıp savaşmama konusunda tereddütlerin meydana geldiğini ve bu konuda aralarında tartıştıklarını, bu tartışmayı yapanların da: "Savaş aletlerimizi almadık bu durumda nasıl savaşacağız" diyerek savaş hususunda tereddüt geçiren kimseler olduğunu nakletmektedir.

Araştırmamıza konu olan meğâzî kaynaklarımız, Mücâhid'in naklettiği, müslümanların savaşıp savaşmama hususunda yaptıkları tartışma ile ilgili bir bilgi sunmamışlardır. Ancak Hz. Peygamber'in Bedir'e doğru giderken, gözcülerin verdiği bilgilerden sonra ashabıyla istişare ettiğini ve bu istişare sırasında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in birer

⁵⁵ İbn Hişâm, II, 352.

⁵⁶ Musa b. Ukbe, s. 406.

⁵⁷ Urve b. Zübeyr, s. 131-132.

⁵⁸ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 62-63.

konuşma yaptıklarını, sonrasında Sa'd b. Muâz ile Mikdâd b. Amr'ın da görüşlerini belirttiklerini rivayet etmektedirler.⁵⁹

Musa b. Ukbe, Resûlullah'ın, ashabıyla tekrar tekrar istişare ettiğini görünce, Sa'd b. Muaz, Resûlullah'ın Ensar'ın kendisiyle gelmeyeceğinden endişe ederek konuştuğunu zannederek: "Ey Allah'ın Resûlü! Belki de sen Ensar'ın sana yardımcı olmayacağından; evlerine, çocuklarına ve kadınlarına yönelik saldırıyı görmeden onları gerçek düşman kabul etmeyeceklerinden endişe ediyorsun. Ancak ben Ensar adına konuşuyor ve şunları söylemek istiyorum: "Ey Allah Resûlü! İstedığın şekilde yoluna devam et! Dilediğinin ipini tut, dilediğinin ipini bırak! Mallarımızdan istediğin kadarını al, istediğini bize ver. Bizden aldığın, bize bıraktığından daha hoştur. Sen bize bir şeyi emrettiğin zaman, senin emrin karşısında bize düşen tâbi olmaktır. Allah'a and olsun ki, Berk min Gamed zî Yemen'e [Birkü'l-Gımâd'a] gitsen seninle beraber geliriz." dediğini nakletmektedir.⁶⁰

Savaş öncesinde gerçekleşen bu sahne ile ilgili Mücâhid'in vermiş olduğu bilgiler diğer kaynaklarda bulunmamaktadır.

Ebû Cehil ve Kureyş müşrikleri Bedir'e gelirken yurtlarından böbürlenerek ve çalım satarak çıktılar ve onlara geri dönün denildiğinde: "Vallahi biz, Hicaz ahalisi yürüyüşümüzden bahsedinceye ve bizim şanımızı duyacakları ana kadar dönmeyeceğiz." dediler. Bunun üzerine de Resûlullah: "Allah'ım! muhakkak ki Kureyş Sana ve Resûlü'ne muhalefet ederek, gururla ve kendini beğenmişlik içinde geldiler." ve "Mekke hazinelerini kustu." demiştir. Mücâhid'in sunduğu bu bilgiler birbirine yakın ifadelerle meğâzî kaynaklarımızda yer almaktadır.

Meğâzî kaynaklarımızdan Musa b. Ukbe konuyla ilgili olarak: Bedir'in gözetlenmekte olabileceğinden korktuğu için Ebû Süfyân'ın Bedir'in yamaçlarından sahile ulaştığını nakletmektedir. Resûlullah gecikince kervanı kurtarabileceğini düşünen Ebû Süfyân, Kureyşlilere; kervanı korumalarına gerek kalmadığını, kendisinin artık bunu başarabileceğini bildiren bir mektup gönderdi. Bu haber Kureyş ordusuna Cuhfe'de ulaştı. Ancak Ebû Cehil: "Allah'a yemin olsun ki, dönmüyoruz. Bedir'e gideceğiz.

⁵⁹ Urve b. Zübeyr, s. 135-136; İbn Şihâb ez-Zührî, 63-64; Musa b. Ukbe, s. 127-128; İbn Hişâm, II, 348.

⁶⁰ Musa b. Ukbe, s. 127-128.

Orada konaklayacağız ve orada bulunan Araplara ziyafet çekeceğiz. Arap kabilelerinden hiçbiri bizimle savaşmayı göze alamaz.” diyerek geri dönmeyeceğini söyledi.⁶¹

Meğâzî kaynaklarımızdan İbn İshâk ise Ebû Süfyân’ın mektubuyla ilgili Musa b. Ukbe’nin naklettiği bilgileri haber vermekte ancak Ebû Cehil’in cevabı ile ilgili olarak daha farklı bilgiler de sunmaktadır. İbn İshâk, Ebû Cehil’in: “Vallahi Bedir’e varıncaya kadar dönmeyiz.- Bedir, arabın toplantı yerlerinden biridir.- Ve biz orada üç gün ikamet ederiz, develerimizi boğazlarız, yemeğimizi yeriz, şarabı içeriz ve bize oyuncu kadınlar oynayıp şarkı söylerler ve arab bizi iştir ve bizim gittiğimiz yeri ve toplandığımızı iştir bizi dinler böylece bundan sonra ebediyen bizden korkarlar. O halde yürüyünüz.” dediğini rivayet etmektedir.

Meğâzî kaynaklarımızdan Urve b. Zübeyr, Resûlullah’ın müşrikleri görünce: “Allah’ım! Bu gelenler kibilerle ve kendini beğenmişlik içinde gelen Kureyştir. Sana muhalefet ettiler ve Resûlünü yalanladılar. Allah’ım senden bana vaat ettiğini istiyorum.” diyerek dua ettiği rivayet etmektedir.⁶² İbn Şihâb ez-Zührî ise konuyla ilgi herhangi bir bilgi sunmamaktadır.

Sonuç olarak, meğâzî kaynaklarımızın naklettiği bilgilerin hepsi Ebû Cehil ve Kureyş’in gururla ve kibirle Bedir’e çıktıklarını göstermektedir.

Müşrikler, Bedir’de savaş öncesinde Allah’a dua etmişler ve “Bizimle Muhammed ve ashabının arasındaki hükmü ver.” demişlerdir. Mücâhid’in naklettiği bu bilgiyi onun çağdaşı meğâzî yazarlarından Urve b. Zübeyr, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk’ın naklettiği görülmektedir.

Urve b. Zübeyr ve Musa b. Ukbe ve İbn İshâk’a göre, bu duayı yapan Ebû Cehil’dir. O, Allah’a şöyle dua etmiştir: “Allah’ım! İki dinden hayırlısına yardım et! Allahım! Bizim dinimiz kadim bir dindir. Muhammed’in dini ise yeni bir dindir.” İbn İshâk ise, şeytanın da müşriklerin yanında olduğunu ve Şeytanın melekleri görünce gerisin geriye döndüğünü ve müşriklere yardım etmekten vazgeçti, bilgisini de aktarmaktadır.⁶³

⁶¹ Musa b. Ukbe, s. 129.

⁶² Urve b. Zübeyr, s. 139; Musa b. Ukbe, s. 133; İbn Hişâm, II, 353, 429,415.

⁶³ Urve b. Zübeyr, s. 139; Musa b. Ukbe, s. 133; İbn Hişâm, II, 363.

Mücâhid, müşriklerin dua ettiklerini söylerken, İbn İshâk Ebû Cehil'in Resûlullah'a beddua ettiğini ve "Ey Allah'ım! Muhammed hısnılık ilişkilerini bize kestirdi ve bize bilinmeyen bir şeyle geldi. O halde sabahleyin onu helak et." demek suretiyle Hz. Peygamber'e bedduada bulunduğunu nakletmektedir.⁶⁴

Mücâhid'in naklettiği bilgilere göre, Bedir günü Allah, müminleri hafif uykuya daldırmadan önce yağmur yağdırmış, her taraf yağmurla dolmuş ve Allah bu yağmurla müminlerden "şeytanın vesvesesini" gidermiş, müminlerin nefislerini temizlemiş ve kalplerindeki korku giderek güven duygusuyla dolmuştur.

Meğâzî kaynaklarımızdan Urve b. Zübeyr, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk, Mücâhid'in kaydettiği bilgileri sunmanın yanında daha ayrıntılı bilgiler de vermektedir. Onlar, geceleyin müşriklerin bulunduğu bölgeye şiddetli yağmur yağdığını, müminlerin bulunduğu bölgeye de hafif bir yağmur yağdığını, müşriklerin tarafına yağın şiddetli yağmur müşriklerin yürümelerini zorlaştırdığını, müminlerin bulunduğu tarafa yağın hafif yağmurun ise müminlerin yürümelerini kolaylaştırdığını belirtmektedirler. Toprağın yürümek için daha elverişli hale gelmesiyle Müslümanların suyun başına daha erken geldiklerini rivayet etmektedirler.⁶⁵ Konu ile ilgili İbn Şihâb ez-Zührî ise herhangi bir bilgi kaydetmemiştir.

Mücâhid, Hz. Peygamber'e rüyasında düşmanın az gösterildiğini belirtmektedir. Mücâhid'in kaydettiği bu bilgiler meğâzî kaynaklarımızdan Urve b. Zübeyr ve Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın eserlerinde yer almaktadır. Kaynaklarımızdan Urve b. Zübeyr ve Musa b. Ukbe Mücâhid'in verdiği bilgiye ek olarak olay ile ilgili ayrıntıları da sunmaktadırlar. Onların verdiği bilgilere göre, savaş esnasında Resûlullah sağ yanı üzerine uzanarak müminlere: "Size izin verinceye kadar onlarla savaşmayın." dedi, yanına uzandığı zaman da onu uyku bastırdı. Müslümanlar birbirlerine bakmaya başlayınca Ebu Bekir şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Kureyşliler bize yaklaştı ve bizi neredeyse ele geçirecekler. Resûlullah uyandı. Allah o'na rüyasında düşmanı az göstermişti. Müşriklere de Müslümanları az gösterdi. Sonuçta her iki taraf birbirlerini gözlerine kestirdiler."⁶⁶

⁶⁴ Urve b. Zübeyr, s. 142; Musa b. Ukbe, s. 136; İbn Hişâm, II, 363.

⁶⁵ Urve b. Zübeyr, s. 138; Musa b. Ukbe, s. 133; İbn Hişâm, II, 355,

⁶⁶ Urve b. Zübeyr, s. 140; Musa b. Ukbe, s. 134; İbn Hişâm, II, 427.

Kaynaklarımızdan İbn Şihâb ez-Züherî ise konu ile ilgili herhangi bir bilgi nakletmemektedir.

3.2. Savaşla İlgili Bilgiler

Mücâhid, Bedir'de savaşın kimler arasında cereyan ettiğini haber vermektedir. Bu minvalde “Karşılaşan iki birlikte sizin için bir delil vardır.”⁶⁷ âyetinin açıklamasında şu bilgilere temas etmektedir:

Âyette ifade edilen “karşılaşma” Bedir günü müminlerle müşriklerin karşılaşmalarıdır. Karşılaşmanın taraflarından biri Hz. Muhammed ve ashabı, diğeri ise Kureyş müşrikleriydi.⁶⁸

Bedir günü Allah, Hz. Peygamber'den müminleri savaşa teşvik etmesini istemiştir. Bu durum Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: “Ey Peygamber! İnananları savaşa teşvik et. Sizden sabırlı 20 kişi bulunsa, 200 kişiyi yener. Sizden 100 kişi bulunsa, o inkarcılardan 1000 kişiyi yener. Çünkü onlar gerçekten anlayışsız insanlardır.”⁶⁹

Mücâhid, bu âyetle ilgili olarak şu bilgilere yer vermektedir: Bedir günü her bir müslüman 10 kafirle hatta daha fazlasıyla savaşmaya başlamıştır. Daha sonra “Şimdi Allah sizin yükünüzü hafifletti.”⁷⁰ âyeti nazil olmuş, böylece Allah müminlerin yükünü hafifletmiş ve her bir mümin iki müşrikle savaşmaya başlamıştır.⁷¹

Bedir Savaşı'nda Resûlullah'ın ashabı Kureyş müşriklerini öldürdüler, müşriklere karşı zafer kazandılar ve sonunda onları esir aldılar.⁷² Kureyş müşrikleri de Bedir günü Allah'ın nimetleri olan Hz. Muhammed ve imanını, inkarla değiştirerek toplumlarını yıkım yurduna sürüklediler.⁷³

Değerlendirme

⁶⁷ Âl-i İmrân 3/13

⁶⁸ Mücâhid, s. 249.

⁶⁹ Enfal 8/65.

⁷⁰ Enfal 8/66.

⁷¹ Mücâhid, s. 357-358.

⁷² Mücâhid, s. 353.

⁷³ Mücâhid, s. 412.

Bedir Savaşı'nda taraflardan biri Hz. Muhammed ve ashabı diğer taraf ise Kureys müşrikleriydi. Mücâhid'in sunduğu bu bilgi meğâzî kaynaklarımızda da aynı şekilde yer almaktadır.⁷⁴

Bedir günü Allah, Hz. Peygamberden müminleri savaşa teşvik etmesini istemiş ve “Ey Peygamber! İnananları savaşa teşvik et. Sizden sabırlı 20 kişi bulunsa, 200 kişiyi yener.” âyeti nazil olmuştur. Bedir günü her bir müslüman on kafirle hatta daha fazlasıyla savaşmaya başlamış daha sonra da “Şimdi Allah yükünüzü hafifletti.”⁷⁵ âyeti nazil olmuş. Allah böylece müminlerin yükünü hafifletmiş ve her bir mümin iki kafirle savaşmıştır. Mücâhid'in aktardığı bu bilgi siyer kaynaklarımızda sadece İbn İshâk'ın eserinde yer almaktadır. Ancak İbn İshâk, Mücâhid'in nakletmediği bazı bilgileri de zikretmektedir.

İbn İshâk, Resûlullah'ın müminleri savaşa teşvik ettiğini belirtmektedir. İbn İshâk, “Ey Peygamber! İnananları savaşa teşvik et. Sizden sabırlı 20 kişi bulunsa, 200 kişiyi yener. Sizden 100 kişi bulunsa, o inkarcılardan 1000 kişiyi yener. Çünkü onlar gerçekten anlayışsız insanlardır.”⁷⁶ âyeti indiği zaman, yirmi kişinin iki yüz kişi ile yüz kişinin de bin kişi ile savaşmalarının Müslümanlara ağır geldiğini, “Şimdi Allah sizin yükünüzü hafifletti.”⁷⁷ âyetinin inmesi ile de Allah'ın müminlerin işlerini kolaylaştırdığını ve az önce zikredilen âyetin neshedildiğini belirtmektedir.⁷⁸ Burada şu ayrıntı dikkatimizi çekmektedir. İbn İshâk'ın biraz önce zikri geçen âyetlerle ilgili nakletmiş olduğu bilgiler Abdullah b. Ebî Necih, Atâ b. Ebî Rabah, Abdullah b. Abbas kanalıyla gelmektedir. Senedde zikri geçen bu kişilerden Abdullah b. Abbas, Mücâhid'in hocası, Abdullah b. Ebî Necih ve Atâ B. Ebî Rabah ise râvileri arasında yer almaktadır. Burada İbn İshâk ile Mücâhid'in birbiriyle örtüşen rivayetlerin senedlerinin ortak olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bu durum da İbn İshâk ile Mücâhid'in aynı kaynaklardan istifade ettiklerini göstermektedir.

Meğâzî kaynaklarımızda ise Bedir Savaşı'nda bulunan Müslümanların sayısı ile ilgili birbirinden farklı bilgiler yer almaktadır.

⁷⁴ İbn Şihâb ez-Zühri, s. 62; Urve b. Zübeyr, s. 139-140; Musa b. Ukbe, s. 134-135; İbn Hişâm, II, 361.

⁷⁵ Enfal 8/66.

⁷⁶ Enfal 8/65.

⁷⁷ Enfal 8/66.

⁷⁸ İbn Hişâm, II, 363- 433- 434.

Kaynaklarımızdan İbn Şihâb ez-Zührî, Müslümanların sayısının üç yüz on küsur kişi olduğunu rivayet etmektedir.⁷⁹ Urve b. Zübeyr ve Musa b. Ukbe, Müslümanların sayısı ile ilgili iki rivayet zikretmektedirler. Bu rivayetlerin birincisinde Müslümanların üç yüz on altı, diğer rivayette ise üç yüz on üç kişi olduğu; develerin sayının az olduğu, Müslümanlardan bir grubun tek bir deveye nöbetleşe bindiklerini zikretmektedirler.⁸⁰ İbn İshâk ise Bedir’de hazır bulunanların ve ganimetten pay ayrılanların sayısının üç yüz on dört olduğunu, bunlardan seksen üç kişinin muhacirlerden, altmış bir kişinin Evs kabilesinden ve yüz yetmiş kişinin de Hazrec kabilesinden olduğunu rivayet etmektedir.⁸¹

Müşrik ordusunun sayısı ise Musa b. Ukbe ve Urve b. ez-Zübeyr’in verdiği bilgilere göre, dokuz yüz elli kişiden oluşmaktadır. Onların yanlarında yüz de at bulunmaktaydı. İbn Şihâb ez-Zührî ve İbn İshâk’a göre ise müşriklerin sayısı dokuz yüz ile bin kişi arasındaydı.⁸²

Bedir Savaşı’nda Hz. Peygamber ve ashabı, Kureyş müşriklerini öldürdüler, onlara karşı zafer kazandılar ve onları esir aldılar. Kureyş müşrikleri ise Allah’ın nimetleri olan iman ve Hz. Peygamberi inkarla değiştirerek toplumlarını yıkım yurduna sürüklediler. Mücâhid’in naklettiği bu bilgiler onun çağdaşı meğâzî yazarları tarafından da benzer ifadelerle nakledilmektedir.⁸³

3.3. Meleklerin Müslümanlara Yardım İçin İnmesi

Bedir Savaşı’nda melekler müminlerin yardımına koşmuşlardır. Bu durum Kur’an’da şöyle ifade edilmektedir: “Hani sen inananlara: “Rabbinizin, indirilen üç bin melekle yardım etmesi size yetmez mi? diyordun”, yüz yirmi beşinci âyetinde “Evet, eğer siz sabırlı ve takvalı olursanız ve düşmanlarınız ansızın üzerinize saldırırlarsa, Rabbiniz işaretli (nişanlı) beş bin melekle yardımınıza koşar.” yüz yirmi altıncı âyetinde “Allah, bunu sırf size bir muştı olsun ve kalpleriniz onunla güvene kavuşsun diye yaptı.”⁸⁴ Mücâhid, bu âyetlerle ilgili şu bilgileri bize aktarmaktadır:

⁷⁹ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 62.

⁸⁰ Urve b. Zübeyr, s. 135; Musa b. Ukbe, s. 126.

⁸¹ İbn Hişâm, II, 464.

⁸² Urve b. Zübeyr, s. 134; İbn Şihâb ez-Zührî, s. 62; Musa b. Ukbe, s. 125; İbn Hişâm, II, 433-434.

⁸³ Urve b. Zübeyr, s. 143; İbn Şihâb ez-Zührî, s. 65-66; Musa b. Ukbe, s.136; İbn Hişâm, II, 361-381.

⁸⁴ Âl-i İmrân 3/124-126.

Bu âyetler, Bedir günü inmiştir. Mücâhid, âyette geçen “ansızın” ifadesini “gazapla, şiddetle saldırırlarsa” şeklinde yorumlamıştır.

Bedir günü Müslümanlara yardım için yeryüzüne inen melekler alametli, nişanlı, simaları belli, sarıkları sırtları üzerine sarkmıştı. Sarıkları da beyaz renkliydi.

Allah, Bedir günü melekleri, müminleri müjdelemek ve onların kalplerinin yatışması için indirmiştir.⁸⁵ Melekler Bedir günü müşriklerin canlarını almışlardır. “Melekler, inkarcıların yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını alırken: Harîk-cehennem cezasını tadın!”⁸⁶ demişlerdir.⁸⁷ Mücâhid, burada Meleklerin Uhud günü savaşmadıklarını sadece ve sadece Bedir günü savaşmış olduklarını da belirtmektedir.⁸⁸

Bedir günü, Hz. Muhammed’in ashabından bazılarının ‘Ben öldürdüm, ben öldürdüm.’ demeleri üzerine; “Ve sonra, onları siz öldürmediniz, ama Allah öldürdü. Ve attığında da sen atmadın, ama Allah attı. Allah bunu, inananları katından bir sınavla sınamak için yaptı. Evet Allah duyar, bilir.”⁸⁹ âyeti nazil olmuştur. Mücâhid, bu âyetle ilgili şu hususa temas etmektedir:

Âyette geçen “Attığın zaman sen atmadın.” ifadesiyle Hz. Muhammed’in Bedir günü düşmanın üzerine atmış olduğu çakıl taşlarının kastedildiği belirtilmektedir. Yani çakıl taşlarını Resûlullah’a attırmanın Allah olduğunun hatırlatıldığı belirtilmektedir.⁹⁰

Değerlendirme

Mücâhid, Âl-i İmrân sûresinin 124, 125 ve 126. âyetlerinin Bedir günü nazil olduğunu, Allah’ın, melekleri, müminleri müjdelemek ve onların kalplerinin yatışması için indirdiğini ve yeryüzüne inen meleklerin alametli, nişanlı, sarıklı ve kır atlar üzerinde olup şiddetle müşriklere saldırdıklarını ve onların canlarını aldıklarını söylemektedir.

Çalışmamıza konu olan meğâzî kaynaklarımızdan İbn Şihâb ez-Zührî, Bedir’de meleklerin inmesi ve meleklerin özellikleri ile ilgili herhangi bir bilgi sunmamaktadır.

⁸⁵ Mücâhid, s. 259.

⁸⁶ Enfal 8/50.

⁸⁷ Mücâhid, s. 356.

⁸⁸ Mücâhid, s. 259.

⁸⁹ Enfal 8/17.

⁹⁰ Mücâhid, s. 353.

Urve b. Zübeyr, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın eserlerinde ise Mücâhid'in verdiği bilgiler benzer ifadelerle yer almaktadır. Ancak meleklerin sarıklarının renkleriyle ilgili bazı farklı bilgiler mevcuttur. Mücâhid, meleklerin sarıklarının beyaz renkli olduğunu söylerken, Urve b. Zübeyr ve Musa b. Ukbe meleklerin sarıklarının renkleriyle ilgili bir bilgi nakletmemektedirler. İbn İshâk ise meleklerin sarıklarının beyaz renkli olduğunu sadece Cebrail'in sarığının renginin ise sarı olduğunu nakletmektedir.⁹¹

Mücâhid, Allah'ın, melekleri Müslümanların yardımına göndermeden önce Resûlullah'ın dua ettiği ile ilgili bir bilgi nakletmezken, meğâzî kaynaklarımız, Resûlullah'ın duası sonrasında Allah'ın melekleri müminlerin yardımına gönderdiğini belirtmektedirler.⁹²

Melekler, Uhud günü savaşmadılar. Sadece Bedir'de savaştılar. Mücâhid'in naklettiği bu bilgiye meğâzî kaynaklarımızdan İbn İshâk temas etmiştir. İbn İshâk, meleklerin Bedir'den başka hiçbir yerde doğrudan savaşmadıklarını sadece sayı ve yardım olarak bulduklarını kaydetmektedir.⁹³

Mücâhid, Bedir günü Resûlullah'ın ashabının: “Ben öldürdüm, ben öldürdüm” demeleri üzerine “... attığın zaman sen atmadın...”⁹⁴ âyetinin nazil olduğunu belirtmiş ve Resûlullah'ın Bedir günü müşriklerin üzerlerine çakıl taşları attığı bilgisine yer vermiştir.

Siyer kaynaklarımızdan İbn Şihâb ez-Zührî Mücâhid'in, Resûlullah'ın müşriklerin üzerine çakıl taşları attığı ile ilgili temas etmiş olduğu konuya eserinde yer vermemiştir. Urve b. Zübeyr, Musa b. Ukbe, Resûlullah'ın bir avuç dolusu çakıl taşı olarak müşriklerin üzerine attığını, Allah'ın da bu taşların tesirini artırdığını ve müşriklerden her bir kişinin gözünün çakıl taşlarıyla dolduğunu nakletmektedirler. İbn İshâk ise Resûlullah'ın bir avuç çakıl taşı olarak Kureys'e döndüğünü ve: “yüzler çirkinleşin” diye dua ederek çakıl taşlarını müşriklerin üzerine attığını, ashabına da: “Şiddet gösteriniz.” dediğini nakletmektedir.⁹⁵

3.4. Ele Geçirilen Ganimetlerinin Dağıtımı ve Esirlere Yapılan Muamele

⁹¹ Urve b. Zübeyr, s. 141-142; Musa b. Ukbe, s. 136; İbn Hişâm, II, 362, 369-370.

⁹² Urve b. Zübeyr, s. 141-142; Musa b. Ukbe, s. 136; İbn Hişâm, II, 362, 369-370.

⁹³ İbn Hişâm, II, 370.

⁹⁴ Enfal 8/17.

⁹⁵ Urve b. Zübeyr, s. 142; Musa b. Ukbe, s. 136, 141; İbn Hişâm, II, 363- 364, 416.

Bedir’de elde edilen ganimetlerin dağıtımının nasıl olacağı Kur’an’da şöyle ifade edilmektedir: “Ganimet olarak ele geçirdiklerinizin beşte biri Allah’ın, Elçisi’nin ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır, eğer Allah’a ve ayrışma gününde, iki topluluğun karşılaştığı o günde kulumuza indirdiğimize inanıyorsanız, - ve Allah her şeye gücü yetendir.”⁹⁶ Mücâhid, âyette zikredilen “iki topluluğun karşılaştığı gün” ün Bedir günü olduğunu ve Bedir günü hak ile batılın birbirinden ayrıldığını ifade etmektedir.⁹⁷

Bedir savaşı sonrası ele geçirilen ganimetler ve esirleri serbest bırakma karşılığında alınan fidyelerle ilgili olarak, Kur’an’da geçen, “Eğer Allah tarafından verilmiş bir karar olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size büyük bir ceza dokunurdu.”⁹⁸ âyeti de Bedir Savaşı’na katılanlar hakkında nazil olmuştur.⁹⁹

Yukarıdaki bilgiyi bize sunan Mücâhid bu âyet-i kerime bağlamında önceki rivayete örtüşen ikinci bir rivayete de işaret etmektedir. Saîd b. Cübeyr’den gelen bu rivayete göre Enfal sûresinin 68. âyeti Bedir ehli için nazil olmuştur. Âyette geçen “Aldıklarınızdan dolayı azap dokunurdu.” ifadesiyle kastedilenin Bedir Savaşı’nda ele geçirilen ganimetler ve esirleri serbest bırakma karşılığında alınan fidyeler olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁰

Değerlendirme

Mücâhid, ganimetlerin tasarrufu¹⁰¹ ve esirlerden alınan fidyelerle¹⁰² ilgili nazil olan âyetlerin, Bedir’de ele geçirilen ganimetler ve esirlerle ilgili nazil olduğunu belirtmiş, ele geçirilen ganimetler ve esirlere yapılan muamelelerle ilgili herhangi bir bilgi sunmamıştır.

Mücâhid’in çağdaşı meğâzî kaynaklarından Urve b. Zübeyr, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk, Mücâhid’in zikrettiği âyetlerin, Bedir ganimetleri ile ilgili olduğunu belirtmektedirler.

⁹⁶ Enfal 8/41.

⁹⁷ Mücâhid, s. 355.

⁹⁸ Enfal 8/68.

⁹⁹ Mücâhid, s. 358.

¹⁰⁰ Mücâhid, s. 358.

¹⁰¹ Enfal 8/41.

¹⁰² Enfal 8/68.

Ayrıca ganimetlerle ilgili Hz. Peygamber'in söylediği; “Ganimetlerin sizden önceki ümmetlere haram olduğunu” ifade eden sözlerini de nakletmektedirler.¹⁰³

Mücâhid, ganimetlerin kimlere verildiği ve esirlerden alınan fidyelerin miktarının ne olduğu ile ilgili herhangi bir bilgiye eserinde yer vermemiştir. Mücâhid'in eserinde değinmediği bu konuya meğâzî kaynaklarımız işaret etmişlerdir. Musa b. Ukbe, Kureyş'ten Bedir'e katılıp da kendilerine ganimet verilenlerin sayısı ile ilgili iki farklı rivayet sunmaktadır. Bu rivayetlerin ilkinde bu sayı 80 iken diğer rivayette 100 olarak nakledilmektedir.¹⁰⁴ İbn İshâk ise ganimetlerden pay alan muhacirlerin sayısının 83 kişi olduğunu belirtmektedir.

İbn Şihâb ez-Zührî, Kureyş'ten bazı kişilerin esir olarak ele geçirildiğini ve Resûlullah'ın, onların öldürülmelerini emrettiğini belirtmektedir. Zührî, her bir esirin fidyesinin 4000 dirhem olduğunu ve esir olarak ele geçirilenlerden Ukbe b. Ebî Muayt'ın fidye almadan öldürüldüğü bilgisini vermekte, ancak Mücâhid'in zikrettiği âyetlerle ilgili bir bilgi nakletmemektedirler.¹⁰⁵

Musa b. Ukbe ise esirlerin fidyelerinin en az kırk ukıyye altın olduğunu ve esirlerden alınan fidye miktarlarının birbirinden farklı olduğunu aktarmaktadır.¹⁰⁶

Aynı zamanda Musa b. Ukbe ve Zührî, Hz. Abbas'ın da esirler arasında olduğunu belirtmektedirler.¹⁰⁷

İbn İshâk, Resûlullah'ın ashabının, ganimetlerde ihtilaf ettiklerinde Enfal sûresinin nazil olduğunu, Allah'ın ganimetleri taksim işini de Hz. Peygamber'e verdiğini haber vermektedir. İbn İshâk, esirler arasında Ukbe b. Ebî Muayt ve Nadr b. Hâris'in olduğunu ve onların Hz. Ali tarafından katledildiğini belirtmektedir.¹⁰⁸

İbn İshâk, Mücâhid'in, Bedir'de ele geçirilen ganimetler ve esirlerle ilgili nazil olduğunu söylediği ganimetlerin tasarrufu¹⁰⁹ ve esirlerden alınan fidyelerle¹¹⁰ ilgili nazil olan âyetlere eserinde yer vermektedir. Ayrıca Esirlerden alınan fidyelerin ise

¹⁰³ Urve b. Zübeyr, s. 145; Musa b. Ukbe, s.142; İbn İshâk, II, 435.

¹⁰⁴ Musa b. Ukbe, s. 147.

¹⁰⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 65-66.

¹⁰⁶ Musa b. Ukbe, s. 146.

¹⁰⁷ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 65-66; Musa b. Ukbe, s.146.

¹⁰⁸ İbn Hişâm, II, s. 381-383, 412.

¹⁰⁹ Enfal 8/41.

¹¹⁰ Enfal 8/68.

1000 ile 4000 dirhem arasında olduğunu, verebilecek herhangi bir şeyi olmayanların karşılıksız serbest bırakıldığını da nakletmektedir.¹¹¹

3.5. Kendilerine Yazık Edenler

Ashabın Resûlullah'a, Medine'ye hicret edemeyip Bedir Savaşı'na katılmak üzere müşriklerle beraber gelen, Müslümanlara karşı çarpışan ve bu çarpışmada öldürülenlerin, yine bu savaşta Kureyşten öldürülen zayıf kimselerle aynı makamda mı olacaklarını sormaları üzerine: "Evet, kendilerine yazık edenlerin canlarını aldıklarında melekler onlara: "Ne yaptınız bakalım?" deyince, "Biz yeryüzünde güçsüz kimselerdik." derler. Melekler de, "Allah'ın yeryüzü geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!" derler. İşte sığınacakları yer cehennem olanlar bunlardır. Ve ne kötü bir durumdur!"¹¹² doksan sekiz ve doksan dokuzuncu âyetlerde "Çaresiz kalan, yol bulamayan zavallı erkek, kadın ve çocukların bunun dışındadırlar; çünkü Allah'ın bunları aklaması umulur. Allah'ın aklayandır, bağışlayandır."¹¹³ âyetleri nazil oldu.

Mücâhid'e göre, âyette zikri geçen "Nefislerine zulmedenler" ile kastedilenler Kureyşlilerle birlikte Bedir Savaşı'na katılan Kureyş kafirlerinden zayıf kimselerdir. "Çaresiz kalan, yol bulamayanlar" ile kastedilenler ise Medine'ye hicret edemeyip Mekke'de kalan zayıf müminlerdir.¹¹⁴

Değerlendirme

Hız. Peygamber'in ashabı Resûlullah'a, Medine'ye hicret edemeyip Bedir Savaşı'na müşriklerle beraber gelen, müslümanlara karşı çarpışan ve bu çarpışmada öldürülenlerin, yine bu savaşta Kureyşten öldürülen zayıf kimselerle aynı makamda mı olacaklarını sormaları üzerine, Nisâ sûresinin 96, 97 ve 99. âyetleri nazil oldu. Kureyşle beraber Bedir'e katılanlar arasında, Kureyş'ten zayıf kimseler ve Müslüman olduğu halde hicret edemeyenler de vardı.

Mücâhid'in naklettiği bu bilgi meğâzî kaynaklarımızda Farklı şekilde yer almaktadır. Kaynaklarımızdan Musa b. Ukbe, Mücâhid'in zikrettiği âyetlerle ilgili olarak herhangi bir bilgi sunmamakta ancak Kureyşlilerle beraber Bedir'e çıkan Mekkeli Müslümanların

¹¹¹ İbn Hişâm, II, 404-444

¹¹² Nisâ 4/97.

¹¹³ Nisâ 4/98-99.

¹¹⁴ Mücâhid, s. 289-290.

İslam ordusunun azlığını görünce: “Bunları dinleri aldattı.” dediklerini, onların bu sözleri üzerine de Enfal sûresinin 49. âyetinin¹¹⁵ nazil olduğunu belirtmektedir.

Urve b. Zübeyr ise Enfal sûresi 49. âyetinin Müşriklerden katledilenler ve onlara tabi olanlar hakkında nazil olduğunu, ayrıca Nisâ sûresi 97, 98 ve 99. âyetlerin hicret edemeyip Mekke’de kalan ve Bedir’de öldürülenler hakkında nazil olduğunu belirtmektedir.¹¹⁶

İbn İshâk ise, Mücâhid’in hicret edemeyip Mekke’de kalan ve Bedir’de gelip de orada öldürülenlerle ilgili naklettiği bilgileri sunmaktadır. Ayrıca hicret edemeyip Mekke’de kalan ve Bedir’de öldürülenlerin isimlerini zikretmektedir. Onun zikrettiği İsimler: Benî Esed b. Abdüluzza b. Kusayy’dan: Hâris b. Zem’â b el-Esved b. Abdumuttalîb b. Esed, Benî Mahzûm’dan: Ebû Kays b. Fâkihe b. Muğire b. Abdullah b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm ile Ebû Kays b. Velid b. Muğire b. Adullah b. Ömer b. Mahzûm, Benî Cumeh’dan: Ali b. Ümeyye b. Halef b. Vehb b. Hüzâfe b. Cumeh, Benî Sehm’dan: Âs b. Münebbih b. Haccâc b. Âmir b. Huzeyfe b. Sa’d b. Sehm’dır.

İbn İshâk, isimlerini verdiği bu kişilerin Medine’ye hicret zamanı babalarının ve aşiretlerinin onları Mekke’ye hapsedtiklerini ve onları dinlerinden çevirdiklerini belirtmektedir.¹¹⁷ Megâzî kaynaklarımızdan İbn Şihâb ez-Zührî ise herhangi bir bilgi sunmamaktadır.

3.6. Kureyş’in Başına Gelecek Azap

Allah’ın şiddetle yakalayacağı gün Duhan sûresinin on altıncı âyetinde şöyle ifade edilmektedir: “Büyük bir şiddetle yakalayacağımız gün, evet, biz intikam alıcıyız.”¹¹⁸ Mücâhid bu âyette geçen “Allah’ın şiddetle yakalayacağı gün”ün Bedir günü olduğunu belirtmektedir.¹¹⁹

Furkân sûresinin yetmiş yedinci âyetinde “De ki: Duanız olmasa Rabb’im size ne diye değer versin! Siz yalanladınız, öyleyse azap yakanızı bırakmayacaktır.” denilmektedir.

¹¹⁵ “ O zaman iki yüzlüler ve kalplerinde hastalık bulunanlar, ‘ Bu insanları dinleri aldattı’ diyorlardı. Ama kim allah’a güvenip dayanırsa...O zamanevet...Allah güçlüdür, bilgedir.”

¹¹⁶ Musa b. Ukbe, s.142. , Urve b. Zübeyr, s.145-146.

¹¹⁷ İbn İshâk (nşr. M. Hamidullah), s. 290; İbn Hişâm, II, 379-380.

¹¹⁸ Duhan 44/16.

¹¹⁹ Mücâhid, s. 597.

Mücâhid, âyette geçen “Azap yakanızı bırakmayacaktır” ifadesiyle Bedir Günü’nün kastedildiğini belirtmektedir.¹²⁰

Haşr sûresinin on beşinci âyetinde “Onların durumu kendilerinden az zaman önce geçmiş- yaptıklarının karşılığını tatmış- olanların durumu gibidir. Onlara can yakıcı bir azap vardır.” ifadeleri yer almaktadır. Mücâhid, bu âyeti, Kureyş müşriklerinin Bedir günü başına gelenler olarak yorumlamıştır.¹²¹

Değerlendirme

Yukarıda Mücâhid’in nakletmiş olduğu bilgiler onun çağdaşı meğâzî yazarlarının eserlerinde yer almamaktadır. Bunun sebebinin Mücâhid’in nakletmiş olduğu bilgilerin tefsir niteliği taşıdığı, tarihi bir olay niteliği taşımadığı için meğâzî kaynaklarımızda yer almamış olabileceği değerlendirmesini yapabiliriz.

¹²⁰ Mücâhid, s. 508.

¹²¹ Mücâhid, s. 653.

BÖLÜM 4: UHUD SAVAŞI

Mücâhid b. Cebr, Uhud Savaşı ile ilgili olarak dört ayrı hususa temas etmektedir. Bu bilgiler, Âli İmrân 3/122, 143, 144; ve Enfal 8/36, 46. âyetlerinde yer almaktadır. Bu âyetlerde Uhud Savaşı öncesi müminlerin savaşmak için duydukları heyecan, Ebû Süfyân'ın savaş için malını ortaya koyması, Uhud'a yöneldiklerinde müminler arasında ortaya çıkan ihtilaf ve Hz. Peygamber'in öldürüldüğü şayiası ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Biz bunları iki başlık altında toplayarak vermek istiyoruz.

4.1. Savaşın Sebepleri

Uhud Savaşı'na giden süreçte Ebû Süfyân, "İnsanları Allah yolundan alıkoymak üzere"¹²² savaş hazırlıkları için malını ortaya koymuştur.¹²³

Uhud Savaşı öncesinde Bedir'e katılmayan Müslümanlar, müşriklerle savaşmak üzere büyük bir coşku hissediyorlardı. Uhud günü, Bedir'e katılmayan Müslümanlar Bedir'in ecrini ve sevabını kazanabilmek için Bedir gibi bir savaş istiyorlardı. Hatta bu kişiler "Kim bundan yüz çevirirse Allah onların ayıbını yüzüne vursun." demişlerdir. Onların bu sözleri üzerine "And olsun ki, siz ölümle yüz yüze gelmezden önce ölümü temenni ederdiniz. İşte şimdi onu karşınızda gördünüz."¹²⁴ âyeti nazil olmuştur.¹²⁵

Değerlendirme

Mücâhid'in, Ebû Süfyân'ın, Uhud Savaşı öncesinde savaş için malını ortaya koyduğu ve "İnsanları Allah yolundan alıkoymak üzere"¹²⁶ âyetinin Ebû Süfyân hakkında nazil olduğuna dair sunduğu bilgiler, meğâzî kaynaklarımızdan İbn İshâk'ın eserinde ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. İbn İshâk'ın naklettiği bilgilere göre, Bedir'de öldürülen Mekke'nin ileri gelenlerinin çocukları olan Abdullah b. Ebi Rebie, İkrime b. Ebû Cehil ve Safvan b. Ümeyye ve Bedir'de Kureyşten babaları, oğulları ve kardeşleri zarara uğrayan diğer insanlarla beraber, Ebû Süfyân b. Harb ve onun kafilesinde kendisi için ticaret malı bulunanlarla konuştular. müslümanlardan intikam alacakları umuduyla Muhammed ile savaşta Ebû Süfyân ve diğerlerinden mallarıyla yardım etmeleri

¹²² Enfal 8/36.

¹²³ Mücâhid, s. 355.

¹²⁴ Âl-i İmran 3/143.

¹²⁵ Mücâhid, s. 260.

¹²⁶ Enfal 8/36.

talebinde bulundular. Ebû Süfyân ve arkadaşları da onların bu yardım taleplerini geri çevirmedi. Ayrıca İbn İshâk, Mücâhid'in de belirttiği üzere "İnsanları Allah yolunda alıkoymak için" âyetinin Ebû Süfyân ve arkadaşlarının yardım taleplerini geri çevirmemeleri üzerine nazil olduğunu belirtmektedir.¹²⁷

Meğâzî kaynaklarımızdan Musa b. Ukbe, İbn Şihâb ez-Zührî ve Urve b. Zübeyr'in eserlerinde konuyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Mücâhid'in naklettiğine göre, Bedir'e katılamayan müslümanlar, Uhud günü, Bedir'in ecrini ve sevabını kazanabilmek için Bedir gibi bir savaş istiyorlardı, hatta bu kişiler: "Kim bundan yüz çevirirse Allah onların ayıbını yüzüne vursun." dediler. Onların bu sözleri üzerine de "And olsun ki, siz ölümle yüz yüze gelmezden önce ölümü temenni ederdiniz. İşte şimdi onu karşınızda gördünüz."¹²⁸ âyeti nazil oldu.

Meğâzî kaynaklarımız da, Mücâhid'in, Bedir'e katılamamış müminlerin coşkusu ile ilgili tesbit etmiş olduğu bilgileri aktarmaktadırlar. Ayrıca onların daha ayrıntılı bilgiler de naklettikleri görülmektedir. Meğâzî kaynaklarımızdan Urve b. Zübeyr, Uhud Savaşı öncesinde Resûlullah'ın Medine'de kalmayı işaret ettiğini, ancak insanların çoğunun düşmanla dışarıda karşılaşmakta ısrar ettiklerini; çoğunlukla düşmanla dışarıda karşılaşmayı isteyenlerin Bedir ehlinin faziletini bilen ancak Bedir'e katılamamış kimseler olduğunu söylemektedir.

Urve b. Zübeyr ve İbn İshâk, Resûlullah ve ashabının Uhud Savaşı ile ilgili yapmış olduğu istişareyi Cuma günü yaptığını da belirtmektedirler.¹²⁹

Meğâzî kaynaklarımızdan İbn İshâk'a göre, Resûlullah, müşrikleri Medine'de karşılamak istiyordu. Ancak Bedir'e katılamamış olan Müslümanlar: "Yâ Resûlallah, bizi düşmanlarımızın karşısına çıkart. Bizim onlardan korktuğumuzu ve zaif olduğumuzu sanmasınlar" dediler. Abdullah b. Übeyy b. Selûl ise Resûlullah ile aynı görüşte olduğunu beyan etti.

İbn İshâk'ın naklettiği bilgilere göre, Resûlullah, yapılan istişareden sonra Cuma namazı sonrasında evine girdi ve zırhını giydi daha sonra milletin huzuruna çıktı, o gün

¹²⁷ İbn Hişâm, III, 83-84.

¹²⁸ Âl-i İmrân 3/143.

¹²⁹ Urve b. Zübeyr, s. 168.

de Benî Neccâr'dan Mâlik b. Amr'ın cenaze namazını kıldırdı. Namazdan sonra ashabının huzuruna çıktığında düşmanla Medine dışında karşılaşmakta ısrar edenler pişman oldular ve hatta kendi aralarında hata ettiklerini söylediler ve Resûlullah'a gelerek: “Yâ Resûlullah, senin hoşuna gitmeyen bir iş yaptık, halbuki bizim buna hakkımız yoktu. Eğer dilersen kal gitme, Allah sana selam indirsin.” dediler. Bunun üzerine Resûlullah da: “Bir Nebiye zırhını giydiği zaman savaşmadan onu yere koyması yakışmaz.” dedi.¹³⁰

Musa b. Ukbe de bize ayrıntılı bilgiler sunmakta, savaş hususunda fikirlerini belirtenlerden bazılarının isimlerini vermektedir. Ona göre, bazı Müslümanlar; “Eğer Mekkeliler sokaklara dalarlarsa, onlarla savaşır, onlara evlerin üstünden ok atarız.” dediler. Bedir'e katılmayan müslümanlar ise Allah Resûlüne: “Biz bu günü arzuluyorduk. Onları bize sevk ettiği ve savaşı çabuklaştırdığı için Allah'a dua ediyoruz.”, Ensar'dan bazı kişiler de: “Onlarla ne zaman gerçek bir savaş yapacağız! mahallelerimizde savaşmak istemiyoruz.”, bazı kişiler de: “Ekinlerimizi koruyamayacaksak neyi koruyacağız.” dediler. Bazıları da Resûlullah'ı tasdik eden sözler söylediler. Onların aralarında bulunan Hamza b. Abdülmuttalîb: “Sana kitabı indiren Allah'a yemin olsun ki, onlarla Medine'de baş başa mücadele edeceğiz.” dedi. Sâlim oğullarından Yâmer b. Mâlik b. Sâlebe ise, “Ey Allah'ın Resûlü! Cennetten bizi mahrum etme.” dedi.¹³¹

İbn Şihâb ez-Zührî de Bedir'e katılmamış olanların, düşmanı dışarıda karşılayıp onlarla savaşmak istediklerini, Abdullah b. Übey'in ise geçmişte kazanmış olduğu tecrübesini aktararak Medine'de kalıp, düşmanla Medine sokaklarında savaşmayı tercih ettiğini belirtmektedir.¹³²

4.2. Savaşla İlgili Bilgiler

Mücâhid tarafından verilen bilgilere göre Uhud'da müminler arasında ihtilaf çıkmıştır. Mücâhid, bu ihtilafı ilgili olarak “Allah'a ve Elçi'sine boyun eğin; birbirinizle

¹³⁰ Urve b. Zübeyr, s. 168; İbn Hişâm, III, 87.

¹³¹ Mûsa b. Ukbe, s. 184.

¹³² İbn Şihâb Ez-Zührî, s. 76.

çekişmeyin, yoksa gevşersiniz ve rüzgarınız gider. Sabredin; Evet Allah, sabredenlerle birlikte dir.”¹³³ âyetinin açıklamasında şu bilgileri bize aktarmaktadır:

O, âyette geçen “Rüzgarınız gider.” ifadesini “Başarınız (zaferiniz) gider.” şeklinde yorumlamıştır. Ve Uhud Savaşı’nda Hz. Peygamber’e karşı çıktıkları için ashabın yenildiğini belirtmektedir.¹³⁴ “Ve o zaman sizden iki grup dağılmayı düşünmüştü! Oysa her iki grubun da yardımcısı Allah’tı. İnananlar yalnızca Allah’a dayanıp güvensinler.”¹³⁵ âyetinde belirtildiği üzere Uhud Savaşı’nda “dağılmayı düşünen iki grup” ise Seleme oğulları ve Hârise oğullarıydı.¹³⁶

Uhud Savaşı sırasında “Muhammed öldürüldü” şayiası ortaya çıktı. Mücâhid tarafından verilen bilgilere göre, Muhacirlerden birisi kanlar içinde acıyla kıvranan Ensar’dan birisine rastladığında, Muhammed’in öldürüldüğünü biliyor musun? diye sormuştu. Bu soru üzerine Ensar’dan olan bu kişi, “Şayet Muhammed öldürülmüş olsa bile, o vazifesini yaptı, dininiz için savaşın.” demiştir. Bunun üzerine “Muhammed ancak bir elçidir, -ondan önce de elçiler gelip geçmiştir- öyleyse o ölür veya öldürülürse, ökçeleriniz üzerine geri mi döneceksiniz? Kim geri dönerse, Allah’a hiçbir zarar veremeyecektir. Allah, şükredenleri ödüllendirecektir.”¹³⁷ âyeti nazil oldu.¹³⁸

Değerlendirme

Mücâhid, Uhud Savaşı’nda dağılmayı düşünen iki grubun Selime oğulları ve Hârise oğulları olduğunu belirtmiştir. Konuya eserlerinde yer veren meğâzî kaynaklarımız, Mücâhid’in naklettiği bilgileri aynen nakletmektedirler. Musa b. Ukbe bu iki grubun Hârise oğulları ile Selime oğulları olduğunu belirtmektedir.¹³⁹

İbn İshâk’ın verdiği bilgilere göre de ayrılmayı düşünen iki grup: Benû Seleme b. Cuşem b. Hazrec ile Evs’den Benû Hârise b. Nebt’tir.¹⁴⁰

Kaynaklarımızdan İbn Şihâb ez-Zührî ve Urve b. Zübeyr ise konuyla ilgili herhangi bir bilgi sunmamışlardır.

¹³³ Enfal 8/46.

¹³⁴ Mücâhid, s. 356.

¹³⁵ Âl-i İmrân 3/122.

¹³⁶ Mücâhid, s. 258.

¹³⁷ Âl-i İmrân 3/144.

¹³⁸ Mücâhid, s. 260, 261.

¹³⁹ Mûsa b. Ukbe, s. 185

¹⁴⁰ İbn Hişâm, III, 142.

Mücâhid'in kayıtlarına göre, Uhud Savaşı sırasında "Muhammed öldürüldü" şayiası ortaya çıktı. Muhâcirler'den birisi, kanlar içinde acıyla kıvranan Ensar'dan birisine rastladığında, Muhammed'in öldürüldüğünü biliyor musun? diye sordu. Bu soru üzerine Ensar'dan olan bu kişi, "Şayet Muhammed öldürülmüş olsa bile, o vazifesini yaptı, dininiz için savaşın." demiş, bunun üzerine de "Muhammed ancak bir elçidir, -ondan önce de elçiler gelip geçmiştir- öyleyse o ölür veya öldürülürse, ökçeleriniz üzerine geri mi döneceksiniz? Kim geri dönerse, Allah'a hiçbir zarar veremeyecektir. Allah, şükredenleri ödüllendirecektir."¹⁴¹ âyeti nazil olmuştur.

Kaynaklarımızdan İbn İshâk, Mücâhid'in zikrettiği "Şayet Muhammed öldürülmüş olsa bile, o vazifesini yaptı." âyetinin, Müslümanların, "Hz. Muhammed katlolundu." sözünden ve bu esnada onların hezimete uğramalarından ve düşmandan kaçmalarından dolayı bu âyetin nazil olduğunu belirtmektedir.¹⁴²

Mücâhid, "Muhammed öldürüldü" sözünü söyleyen kişinin ismini zikretmezken, İbn İshâk, Mus'ab b. Umeyr'i katleden ve onun Resûlullah olduğunu zanneden kişinin İbn Kâme el-Leysî olduğunu ve onun Kureys'e gidip "Muhammed'i katlettim..." dediğini haber vermektedir.¹⁴³

Musa b. Ukbe ise böyle bir şayanın kim tarafından söylendiği ile ilgili bir bilgi vermemektedir. Ancak o, "Şayet Muhammed öldürülmüş olsa bile, o vazifesini yaptı. Dininiz için savaşın." sözünü söyleyen kişinin ise Enes b. en-Nadr el-Ensârî olduğunu nakletmektedir.¹⁴⁴

İbn Şihâb ez-Zührî ise farklı bir bilgi sunarak "Muhammed öldürüldü" sözünü söyleyen kişinin Şeytan olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁵

Urve b. Zübeyr ise "Muhammed öldürüldü." şayiası ile ilgili herhangi bir bilgi nakletmemiştir.

¹⁴¹ Âl-i İmrân 3/144.

¹⁴² İbn Hişâm, III, 152.

¹⁴³ İbn Hişâm, III, 99.

¹⁴⁴ Musa b. Ukbe, s. 187.

¹⁴⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 77.

BÖLÜM 5: HENDEK SAVAŞI

Mücâhid b. Cebr, *Tefsir* adlı eserinde Hz. Peygamberin Mekkeliler’le yaptığı savaşlarından olan Hendek Savaşı ile ilgili de bir kısım bilgiler sunmaktadır. Mücâhid, Hendek Savaşı ile ilgili olarak Ahzab 33/9, 10, 12, 13, 19, 20, 23, 26; Enfal 8/56, 58, 60, 61. âyetlerinde bilgiler sunmaktadır. O, bu âyetlerin tefsirinde Ahzab ordusu, mü’minlerin Allah’a verdikleri sözleri tutmaları, münafıkların tutumları, savaşın sonucu, Ahzab ordusunun akıbeti ve Hendek Savaşı’nda Kureyzaoğulları’nın ihanetleri ile ilgili bilgiler sunmaktadır.

5.1. Savaşa Katılan Ahzab Ordusu

Mücâhid, *Tefsîr* adlı eserinde “Ey inananlar! Allah’ın size olan iyiliğini hatırlayın. Hani, üzerinize ordular gelmişti de onlara karşı, bir rüzgar ve görmediğiniz ordular gönderdik. Gerçekten Allah, yaptıklarınızı görüyor.”¹⁴⁶ Ve “Hani onlar, hem yukarı tarafınızdan, hem aşağı tarafınızdan üzerinize gelmişlerdi; gözler kaymış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı ve Allah hakkında, türlü türlü şeyler düşünmüştünüz.” âyetlerinin açıklamasında şu bilgilere yer vermektedir:

Mücâhid, Ahzab ordusunun: Uyeyne b. Bedr, Ebû Süfyân b. Harb ve Kureyza’dan müteşekkil olduğunu bildirmektedir. Âyette geçen “Ordular”ın da bu Ahzab ordusu olduğunu söylemektedir.¹⁴⁷

Hendek Savaşı için Necid ehlinden olan Uyeyne b. Bedr yukarı taraftan, Ebû Süfyân b. Harb ise aşağı taraftan Kureyza ile karşılaşarak gelmişlerdir.

Âyette zikredilen “Rüzgar” Hendek günü Ahzab ordusu üzerine gönderilen ‘Sabâ’ rüzgarıdır. Ahzab ordusunun üzerine gönderilen bu rüzgar, onların gözlerini kumla doldurmuş ve onları dayanılmaz acılar içinde bırakmıştı. Ahzab ordusunun üzerine melekler de gönderildi. Ancak Hendek’te melekler Ahzab ordusu ile savaşmadılar.¹⁴⁸

Değerlendirme

¹⁴⁶ Ahzab 33/9.

¹⁴⁷ Mücâhid, s. 547.

¹⁴⁸ Mücâhid, s. 548.

Mücâhid, Ahzab Ordusunun Uyeyne b. Bedr, Ebû Süfyân b. Harb ve Kureyza'dan müteşekkil olduğunu nakletmektedir. Kaynaklarımızdan Urve b. Zübeyr konu ile ilgili bir bilgi sunmamaktadır.

İbn Şihâb ez-Zührî'ye göre, Ahzab ordusu Ebû Süfyân komutasındaki Mekke müşrikleri, Uyeyne b. Hısn b. Bedr el-Fezâri komutasındaki Gatafanlılar ve Kureyzaoğullarından oluşmaktadır.¹⁴⁹

Musa b. Ukbe ve İbn İshâk ise Ahzab ordusunun kimlerden müteşekkil olduğu ile ilgili Mücâhid'in naklettiği bilgileri rivayet etmenin yanı sıra, Mücâhid'in nakletmediği bazı bilgileri de sunmaktadırlar.

Musa b. Ukbe'ye göre Ahzab ordusu, Ebû Süfyân komutasındaki Mekkeliler, Tuleyha komutasındaki Benî Esed, Ebü'l-Eğvar komutasındaki Benû Süleym ve Uyeyne b. Hısn b. Huzeife b. Bedr komutasındaki Gatafanlılar'dan oluşmaktadır.¹⁵⁰

İbn İshâk'a göre ise Ahzab ordusu, Yahudi bir topluluk, Ebû Süfyân komutasındaki Mekkeliler, Uyeyne b. Hısn b. Huzeife b. Bedr komutasındaki Gatafanlılar ve Ferâzeoğulları, Hâris b. Avf b. Ebû Hârise el-Mürri'ye katılan Mürreoğulları, Mis'er b. Ruhayle b. Nüveyre b. Tarif b. Sühme b. Abdullah b. Hilâl b. Halâve b. Eşce' b. Reys b. Gatafan'a katılan Eşceoğulları'ndan oluşmaktadır.¹⁵¹

İbn İshâk, kaydettiği bilgilerde Hendek savaşına katılan Ahzab ordusunun arasında Kureyzaoğullarının ismini zikretmemekte, Ahzab ordusunda Yahudi bir topluluğun bulunduğunu kaydetmektedir.¹⁵²

Mücâhid, Hendek Savaşı için Necid ehlinde olan Uyeyne b. Bedr'in yukarı taraftan, Ebû Süfyân b. Harb ise aşağı taraftan Kureyza ile karşılaşarak Hendek Savaşı'nın yapıldığı mekana geldiklerini ifade etmişti.

İbn İshâk ve Musa b. Ukbe ise Mücâhid'in verdiği bilgilerin aksine farklı bir bilgi vermektedir. Onlar, Kureyzaoğullarının yukarıdan, Kureyş ve Gatafan'ın aşağıdan

¹⁴⁹ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 79.

¹⁵⁰ Musa b. Ukbe, s. 214–215.

¹⁵¹ İbn Hişâm, III, 301.

¹⁵² İbn Hişâm, III, 301.

geldiğini belirtmektedir.¹⁵³ İbn İshâk, ayrıca Ahzab ordusunun yerleştiği yer ve hatta orduların sayısı ile ilgili daha ayrıntılı bilgileri de nakletmektedir.

İbn İshâk, Resûlullah hendeğin işini bitirdiği zaman Kureyş geldi ve saf arap olmayanlardan ve onlara tabi olan Beni Kinâne ve Ehl-i Tihâme'den on bin kişi ile Cüruf ile Züğâbe arasında Rûme'den sellerin toplandığı yere indiler. Resûlullah ve Müslümanlar arkalarını Sel' dağına verip üç bin kişiyle ordugahlarını kurdular, bilgilerini aktarmaktadır.¹⁵⁴ İbn İshâk'ın ayrıntılı bilgiler sunması onun olaylara bir tarihçi gözüyle bakmasından kaynaklanmaktadır.

Mücâhid'in verdiği bilgilere göre, Allah, Ahzab ordusu üzerine sabâ rüzgarını ve melekleri gönderdi, rüzgar Ahzab ordusunun gözlerini kumla doldurup onları dayanılmaz acılar içinde bıraktı. Hendek Savaşı'nda melekler de hazır bulundular ama melekler müşriklerle savaşmadılar.

Mücâhid'in naklettiği bu bilgiler ile ilgili megâzî kaynaklarımızdan Urve b. Zübeyr herhangi bir bilgi nakletmemiştir.

İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe ise düşman ordusu üzerine Allah'ın bir rüzgar gönderdiğini rivayet etmekte ancak meleklerin gönderilmesi ile ilgili bir bilgi kaydetmemektedirler. İbn İshâk ise Allah'ın Ahzab ordusu üzerine bir rüzgarla birlikte melekleri de gönderdiğini, rüzgarın Ahzab ordusunun çömlüklerini ve evlerini alt üst ettiğini belirtmektedir. Ancak meleklerin savaşıp savaşmadıkları ile ilgili bir bilgi kaydetmemektedir.¹⁵⁵

5.2. Savaş Öncesi ve Savaş Sonrasında Mümin ve Münafıkların Tavırları

Hendek Savaşı öncesi münafıklar savaşa karşı isteksiz davranıyorlardı, müminler ise savaşı dört gözle beklemekteydiler. Kur'an-ı Kerim bunların durumunu Ahzab sûresinde şöyle haber vermektedir: "İki yüzlüler ve kalplerinde hastalık bulunanlar: "Meğer Allah ve Elçisi, bize aldatici vaadlerde bulunmuş!" dediler."¹⁵⁶, " Evlerimiz

¹⁵³ Musa b. Ukbe, s. 216; İbn Hişam, III, 337.

¹⁵⁴ İbn Hişam, III, s. 306

¹⁵⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 80; Musa b. Ukbe, s. 222; İbn İshâk (nşr. A. Ferid) s. 407-408; İbn Hişam, III, 319, 336.

¹⁵⁶ Ahzab 33/12.

korumasızdır.”¹⁵⁷ ve “İnananlardan öyle erkekler vardır ki, Allah’a verdikleri söze bağlı kaldılar. İşte onlardan kimi, bu uğurda canını verdi ve kimi de beklemektedir. Onlar verdikleri sözü asla değiştirmediler.”¹⁵⁸ Mücâhid bu âyetlerle ilgili şu bilgileri bize sunmaktadır:

Onun verdiği bilgilere göre, Hendek günü münafıklar nifakla konuşmuşlar, münafıkça bir tavır sergilemişlerdir. Onlar, evlerimiz korumasız, evlerimize hırsızların girmesinden korkuyoruz mazeretlerine sığınarak savaşa karşı isteksiz olduklarını ortaya koymuşlardır. Müminler ise iman ve hakla konuşmuşlar ve : “Bu Allah ve Resûlü’nün vaat ettiği şeydir.” demişlerdir.¹⁵⁹

Müminler Hendek Savaşı öncesinde cihad olacak günü dört gözle bekliyorlardı ve cihadı kendilerine nezretmişlerdi. Yani ölümle ve düşmanla dosdoğru bir şekilde karşılaşmaya ahdetmişlerdi.¹⁶⁰

Mücâhid, “Size karşı cimridirler. Sonra, korku gelip çattı mı, ölüm karşısında baygınlık geçiren kimse gibi, gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün. Sonra, korku geçince, mala cimrilik göstererek bilenmiş dilleriyle sizi incitirler. Bunlar, inanmamışlardır. Allah da bu yüzden yaptıklarını boşa çıkarır, bu Allah için kolaydır.”¹⁶¹ âyetinin açıklamasında da şu bilgileri bize aktarmaktadır:

O, âyette zikredilen “size karşı cimridirler” ifadesini ‘hayra karşı cimridirler’ şeklinde yorumlamıştır. Münafıklar, müminlere bir hayrın ulaşmasından korkuyorlar, onlara bir hayrın ulaşmasını istemiyorlardı.¹⁶²

Hendek’te münafıkların, mütteliklerinin memleketlerine geri dönmediklerini zannediyorlardı. Bu durum Kur’an-ı Kerim’de şöyle ifade edilmektedir: “Güç birliği yaptıkları birliklerin gitmediğini sanıyorlar. Oysa, eğer bu birlikler, yeniden gelmiş olsalardı, o insanlar, çöllerde bedevilerin yanında bulunmayı ve yalnızca sizin

¹⁵⁷ Ahzab 33/13.

¹⁵⁸ Ahzab 33/23.

¹⁵⁹ Mücâhid, s. 548.

¹⁶⁰ Mücâhid, s. 549.

¹⁶¹ Ahzab 33/19.

¹⁶² Mücâhid, s. 549.

haberlerinizi sormayı dilerlerdi. Eğer aranızda olsalar, ancak pek az savaşırlar.”¹⁶³
Mücâhid, bu âyetin açıklamasında şu bilgileri bize aktarmaktadır:

Münafıklar güç birliği yaptıkları orduların yakında olduklarını zannediyorlardı ve sizin haberlerinizi (müminlerin başına gelecek yenilgi haberinin gelmesini istiyorlardı.) sormayı diliyorlardı.¹⁶⁴

Değerlendirme

Mücâhid, Hendek günü münafıkların “evlerimiz korumasız”¹⁶⁵ hırsız girmesinden korkuyoruz diyerek savaşa karşı isteksizliklerini ortaya koyduklarını belirtmektedir. Münafıklar aynı zamanda nifakla konuşuyorlar ve müminlere bir hayrın ulaşmasını istemiyorlardı. Müminler ise imanla ve hakla konuşup “Bu Allah ve Resûlünün vaat ettiği şeydir.” diyorlardı. Müminler Hendek Savaşı öncesinde cihad olacak günü dört gözle bekliyorlardı ve cihadı kendilerine nezretmişlerdi. Yani ölümle ve düşmanla dosdoğru bir şekilde karşılaşmaya ahdetmişlerdi. Meğâzî kaynaklarımızdan Musa b. Ukbe, Mücâhid’in verdiği bu bilgileri nakletmektedir. Münafıklardan “evlerimiz korumasız.” sözlerini söyleyenlerin isimlerini ise zikretmemektedir.¹⁶⁶

İbn İshâk ise Mücâhid’in naklettiği bilgilere eserinde yer vermekte, ayrıca “Bizim evlerimiz açık, evlerimiz Medine’nin dışındadır.” diyerek Resûlullah’dan izin isteyen kişinin, Benû Hârise b. Hârise’den bazı kişiler adına Evs b. Kayzî olduğunu söylemektedir.¹⁶⁷

İbn İshâk’ın, Mücâhid’in Hendek Savaşı’nda müminlerin ve münafıkların tavırları ile ilgili nazil olduğunu söylediği âyetleri de eserinde zikrettiğini tesbit etmiş bulunmaktayız.¹⁶⁸

5.3. Kureyzaoğulları’nın İhaneti

Hendek Savaşı’nda Kureyzaoğulları ihanet etmişlerdir. Onların bu ihanetlerini Kur’an-ı Kerim’de şu şekilde dile getirmektedir: “Allah, Kitap halkından, güç birliği yapmış

¹⁶³ Ahzab 33/20.

¹⁶⁴ Mücâhid, s. 549.

¹⁶⁵ Ahzab 33/13.

¹⁶⁶ Musa b. Ukbe, s.218.

¹⁶⁷ İbn İshâk (nşr. A. Ferid) s. 419–420; İbn Hişâm, III, 337.

¹⁶⁸ İbn Hişâm, III, 337-345.

birliklere arka çıkanları kalelerinden indirdi ve kalplerine dehşet saldı: Onların kimini öldürüyordunuz kimini de esir alıyordunuz.”¹⁶⁹

“Onlar, kendileriyle sözleşme yaptığın, sonra da her defasında sözleşmelerini bozan kimselerdir. Ve onlar, takvanın gereklerini yerine getirmezler.”¹⁷⁰

“Ve eğer bir topluluğun hainlik etmesinden kesin olarak kaygılanırsan, sen de aynı şekilde sözleşmelerini kendilerine at. Allah hainleri gerçekten sevmez.”¹⁷¹

“Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın ki, bununla Allah’ın düşmanını, sizin düşmanlarınızı ve bunların dışındaki -sizin bilmediğiniz Allah’ın bildiği -düşmanları korkutasınız. Ve Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenecektir ve asla haksızlığa uğratılmayacaksınız.”¹⁷²

“Ve eğer onlar barışa yanaşırlarsa, o zaman, sen de barış ve Allah’a güven. Evet O, duyandır, bilendir.”¹⁷³ Mücâhid, bu âyetlerle ilgili şu bilgileri bize aktarmaktadır: Âyette zikredilen “Ehl-i Kitaptan güç birliği yapanlar” Kureyzaoğullarıdır. Hendek Savaşı sırasında Kureyzaoğulları Ahzap Ordusuna yardım ederek ihanetlerini ortaya koymuşlardır.¹⁷⁴

Kureyzaoğulları Hz. Muhammed ile anlaşma yapmalarına rağmen, Hendek günü anlaşmayı ihlal edip Ahzap Ordusu’na yardım etmişlerdir.¹⁷⁵ Böylece hainlik eden bir topluluk haline gelmişlerdir.¹⁷⁶

Mücâhid, yukarıda Enfal sûresinin 60. âyetinde zikredilen “sizin bilmediğiniz Allah’ın bildiği düşmanlar”ın Kureyzaoğulları olduğunu söylemektedir.¹⁷⁷ 61. Âyette zikredilen “Eğer barışa yanaşırlarsa” ifadesiyle kastedilenin Kureyzaoğulları olduğunu söylemektedir. Böylece Allah, Resûlü’ne; eğer Kureyzaoğulları barışa yanaşırlarsa sen de onlarla barış yap demektedir.¹⁷⁸

¹⁶⁹ Ahzab 33/26.

¹⁷⁰ Enfal 8/56.

¹⁷¹ Enfal 8/58.

¹⁷² Enfal 8/60.

¹⁷³ Enfal 8/61.

¹⁷⁴ Mücâhid, s. 549.

¹⁷⁵ Mücâhid, s. 357.

¹⁷⁶ Mücâhid, s. 357.

¹⁷⁷ Mücâhid, s. 357.

¹⁷⁸ Mücâhid, s. 357.

Değerlendirme

Mücâhid'in, Kureyzaoğullarının anlaşmayı bozup ihanet ederek azhab ordusunda katıldıkları ile ilgili sunduğu bilgilere İbn İshâk eserinde yer vermiştir. İbn İshâk, Huyey b. Ahtab'ın Kureyzaoğullarından Ka'b b. Esed'in yanına gelerek Resûlullah ile yaptığı anlaşmayı bozmaya sürüklediğini, bunda da başarılı olduğunu ve Kureyzaoğullarının da anlaşmayı bozduklarını nakletmektedir.¹⁷⁹

5.4. Savaşın Sonuçları

Ahza Ordusunun akıbeti Ahza sûresinin yirmi beşinci âyetinde şu şekilde dile getirilmiştir: “Allah, o inkarcıları, kinleriyle geri çevirdi; -onlar bir yarar elde edemeyecekler- ve Allah, inananları savaştan kurtardı. Gerçekten de Allah, daima iktidar sahibidir, güçlüdür.”¹⁸⁰ Mücâhid, âyette zikredilen “kinleriyle geri çevrilenler ve bir yarar elde edemeyecek olanlar”ın Ahza ordusu olduğunu söylemektedir.¹⁸¹ Böylece Ahza Ordusu Hendek'ten bir yarar elde edemeden kinleriyle geri dönmüşlerdir.

Değerlendirme

Mücâhid, Ahza ordusunun bir yarar elde edemeden kinleriyle geri döndüklerini ifade etmektedir. Meğâzî kaynaklarımızdan Urve b. Zübeyr bu konuya temas etmemiştir. İbn Şihâb ez-Zührî, Ahza ordusunun hezimete uğrayarak geri döndüklerini söylemektedir.¹⁸²

Musa b. Ukbe, Kureyzaoğullarının cumartesi gününü bahane ederek Kureyş'e yardımı kesmeleri, Allah'ın rüzgârı ve melekleri müslümanlara yardım için göndermesiyle düşmanların geri döndüklerini rivayet etmektedir.¹⁸³

İbn İshâk ise Ebû Süfyân'ın; atların ve develerin zarar görmesi, Benû Kureyza'nın sözünde durmaması ve rüzgarın şiddetinin ateşleri söndürmesi ve çadırları sökmesi üzerine “Artık yola çıkın, işte ben yola çıkıyorum.” dediğini zikretmektedir.¹⁸⁴

¹⁷⁹ İbn Hişâm, III, 307-308.

¹⁸⁰ Ahza 33/25.

¹⁸¹ Mücâhid, s. 549.

¹⁸² İbn Şihâb ez-Zührî, s. 80-81.

¹⁸³ Musa b. Ukbe, s. 221-222.

¹⁸⁴ İbn İshâk (nşr. A. Ferid) s. 407-408; İbn Hişâm, III, 320.

BÖLÜM 6: HUDEYBIYE SEFERİ

Mücâhid b. Cebr, *Tefsîr* adlı eserinde Hudeybiye Seferi ile ilgili olarak bize üç yerde bilgi sunmaktadır. Mücâhid Hudeybiye Seferi ile ilgili olarak Bakara 2/194; Fetih 48/1, 27. âyetlerinde bilgiler sunmaktadır. O, bu âyetlerde Mekkelilerin Müslümanların Mekke'ye girişlerini engellemeleri, Hudeybiye'de Resûlullah'ın gördüğü rüya, Ka'b b. Ucre'nin başına gelen olay ve Hudeybiye'nin parlak bir zafer olarak nitelendirilmesi hususlarında bilgilere yer vermektedir.

6.1. Sefer Esnasında Yaşanalar

Mücâhid'in verdiği bilgilere göre, Resûlullah, Hudeybiye Seferi'nde Cüheyne ve Müzeyne kabilelerinin de Mekke'ye girişte kendilerine tabi olmalarını istemişti, ancak onlar: “Onunla öyle bir kavme gidiyoruz ki Muhammed ve ashabını öldürmeye geliyorlar, biz onların diyarında savaşaacağız.” dediler ve meşgul olduklarını söyleyerek müminlere katılmadılar.¹⁸⁵

Değerlendirme

Hz. Peygamber, Hudeybiye'ye giderken Arap kabilelerinden Cüheyne ve Müzeyne kabilelerinde sefere katılmalarını istemiş, ancak onlar meşgul olduklarını söyleyerek sefere katılmamışlardı. Mücâhid'in naklettiği bilgilerle ilgili olarak İbn İshâk, Hz. Peygamber'in Hudeybiye'ye giderken, etrafındaki Araplardan kendisiyle beraber sefere çıkmalarını istediğini belirtmekte ancak kabile ismi vermemektedir. Arapların çoğunun ise sefere katılmadıklarını söylemektedir.¹⁸⁶ Diğer meğâzî kaynakları ise eserlerinde bu konuya temas etmemişlerdir.

6.2. Mekkelilerin, Müminlerin Mekke'ye Girişlerini Engellemeleri

Kureyş müşrikleri, müminlerin Mekke'ye girmelerine engel olmuşlardır. Mücâhid'in verdiği bilgilere göre, Kureyş müşrikleri Hudeybiye günü gururla Resûlullah'ı haram aylardan Zilkâde ayında haram beldelerden geri çevirmişlerdir. Bu geri çevirmeye rağmen Allah da, Resûlünü gelecek yıl Zilkâde ayında, Hudeybiye günü tamamlayamadığı umreyi tamamlamak üzere Mekke'ye girdireceğini bildiren şu âyet

¹⁸⁵ Mücâhid, s. 607.

¹⁸⁶ İbn İshâk, (A. Ferid) s. 454; İbn Hişâm, III, 424.

nazil olmuştur¹⁸⁷: “Kutsal Ay, Kutsal Ay’a karşılıktır! Aynı şekilde, her yasağa bir kısas vardır. Onun için kim size saldırırsa, siz de tıpkı size saldırdığı kadarıyla ona saldırın. Ve Allah’tan sakının. Ve bilin ki, Allah takvalılarla birliktedir.”¹⁸⁸

Değerlendirme

Mücâhid’e göre, Hudeybiye günü Kureyş müşrikleri, gururla Resûlüllah’ı, haram aylardan Zilkâde ayında haram beldelerden geri çevirmişlerdir. Bu geri çevirmeye rağmen Allah’ın da, Resûlünü gelecek yıl Zilkâde ayında, Hudeybiye günü tamamlayamadığı umreyi tamamlamak üzere Mekke’ye girdireceğini bildiren Bakara sûresinin yüz doksan dördüncü âyeti nazil olmuştur. Mücâhid’in, Resûlüllah’ın geri çevirildiğine dair sunduğu bu bilgiler benzer ifadelerle meğâzî kaynaklarımızda yer almaktadır.¹⁸⁹ Ancak “Kutsal ay, Kutsal ay’a karşılıktır...”¹⁹⁰ âyetinin iniş sebebi ile ilgili verdiği bilgi sadece kaynaklarımızdan İbn Şihâb ez-Zührî’de yer almaktadır.¹⁹¹

6.3. Sefer’de Hz. Peygamber’in Gördüğü Bir Rüya ve Yaşanan İlginç Bir Olay

Resûlullah Hudeybiye’de bir rüya görmüş, rüyasında: ‘kendisi ve ashabı Kutsal Mescid’e güvenlik içinde, başlarını kazıtmış ve kısaltmış olarak Mekke’ye girmişlerdir.’ Resûlullah’ın ashabı Hudeybiye’de kurban keserken: “Ya Resûlallah rüyan nerede kaldı? Rüyan gerçekleşmedi” demişler. Bunun üzerine “Hiç kuşkusuz Allah, Elçisi’nin rüyasını doğru olarak gerçekleştirecektir; siz, Allah dilerse, güven içinde, başınızı traş etmiş ve saçlarınızı kısaltmış olarak, Kutsal Mescid’e kesinlikle, korkmadan gireceksiniz. Öyleyse O, sizin bilmediğinizi bilir! Sonra, ondan önce yakın bir zafer verdi.”¹⁹² âyeti nazil olmuştur.

Mücâhid’e göre, yukarıdaki âyette zikredilen “Yakın fetih” Hayber’in Fethidir. Hudeybiye günü müminler kurbanlarını kestiler sonra Medine’ye geri döndüler. Daha sonra da Hayber’i fethettiler. Bundan sonra da gelecek sene Resûlullah’ın rüyasının tasdik edildiği mekanda umre yaptılar.¹⁹³

¹⁸⁷ Mücâhid, s. 224.

¹⁸⁸ Bakara 2/194.

¹⁸⁹ Urve b. Zübeyr, s. 192; İbn Şihâb ez-Zührî, s. 55; Musa b.Ukbe, s. 233-239; İbn Hişam, III, 434-435.

¹⁹⁰ Bakara 2/194.

¹⁹¹ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 75.

¹⁹² Fetih 48/ 27.

¹⁹³ Mücâhid, s. 608-609.

Hudeybiye Seferi'nde yaşanan ilginç olaylardan biri de Ka'b b. Ucre'nin başının bitlenmesi olayıdır. Mücâhid, bu bilgiyi farklı bir rivayet yoluyla vermektedir. Abdurrahman İbn Ebi Leylâ'dan Onun da Ka'b b. Ucre'den naklen verdiği rivayette şu bilgiler yer almaktadır: Resûlullah Hudeybiye günü Ka'b b. Ucre'nin başının bitlendiğini görmüş, "Galiba bitlerin sana eziyet ediyor?" diye sormuş. O da: "Evet" cevabını verince, Resûlullah Ka'b'a: "Traş ol ihramdan çık ancak buna keffaret olarak üç gün oruç tut veya altı yoksula bir farak tasadduk et veyahut da bir koyun kurban kes." diye emretti.¹⁹⁴

Değerlendirme

Mücâhid'in "hiç kuşkusuz Allah, elçisinin rüyasını doğru olarak gerçekleştirecektir..." âyetinin nüzul sebebiyle ilgili verdiği bilgi meğâzî kaynaklarımızda yer almamaktadır. Ancak Mücâhid'in bu âyetle ilgili yaptığı yorumlar kaynaklarımızdan Musa b. Ukbe'nin eserinde yer almaktadır.¹⁹⁵

Mücâhid, âyette zikredilen "Yakın fetih" in "Hayber'in fethi" olduğunu söylemişti. Meğâzî kaynaklarımızdan Musa b. Ukbe bu konuya temas etmiştir O, Mücâhid'den farklı olarak "Yakın fetih" in "Hudeybiye'de ashabıyla birlikte, gelecek yıl emniyet içinde umre yapmak üzere düşman üzerinde bir zafer kazanılması" olduğunu söylemektedir. Ancak o bazı insanların "yakın fethin" Hayber'in fethi olduğunu söylediklerini de eserinde belirtmektedir.¹⁹⁶ Musa b. Ukbe burada "yakın fetih" ile ilgili kendi tercihini belirtmiş, ancak farklı yorumların da olduğunu belirtmeden de geçememiştir.

Mücâhid'in, Ka'b b. Ucre'nin sefer esnasında başının bitlenmesi ve Hz. Peygamber'in ona verdiği tavsiyelerle ilgili bir bilgi ise, çalışmamıza konu olan hiçbir kaynakta yer almamaktadır.

6.4. Seferin Parlak Bir Zafer Olarak Nitelendirilmesi

¹⁹⁴ Mücâhid, s. 226.

¹⁹⁵ İbn Hişâm, III, 444.

¹⁹⁶ Musa b. Ukbe, s. 241.

Kur'an-ı Kerim, Hudeybiye Seferi'nin parlak bir zafer olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: “Evet, biz, sana parlak bir zafer verdik.”¹⁹⁷ Mücâhid bu âyetle ilgili şu bilgileri bize aktarmaktadır:

Hudeybiye günü Resûlullah müşriklerle yapılan anlaşmayı imzalamış, kurbanını kesmiş ve başını traş etmiştir. Böylece Allah ona parlak bir zafer vermiştir.¹⁹⁸

Değerlendirme

Mücâhid'in kayıtlarına göre, Resûlullah, Hudeybiye günü kurbanını kesip, başını traş ettikten sonra “Evet, biz, sana parlak bir zafer verdik.”¹⁹⁹ âyeti nazil olmuştur. Kaynaklarımızdan İbn İshâk'a göre ise Fetih sûresi, Resûlullah Hudeybiye'den dönerken Mekke ile Medine arasında nazil olmuştur.²⁰⁰

Mücâhid, Hudeybiye Anlaşmasının nasıl yapıldığı, anlaşma heyetinin başında kimlerin olduğu, anlaşma maddeleri gibi hususlarda bilgi vermemiştir. Meğâzî kaynaklarımız ise bu hususlarla ilgili ayrıntılı bilgiler sunmaktadırlar.²⁰¹

Bir tefsirci olarak Mücâhid, fetih sûresinin nazil olduğu zamanla ilgili bilgi nakletmeyi ihmal etmemiş, ancak sûrenin indiği mekanla ilgili bir kayıta bulunmamıştır. Bir tarihçi olan İbn İshâk ise sûrenin indiği zamanın yanında sûrenin indiği mekanı da tesbit etmeyi ihmal etmemiştir.

¹⁹⁷ Fetih 48/1.

¹⁹⁸ Mücâhid, s. 607.

¹⁹⁹ Fetih 48/1.

²⁰⁰ İbn İshâk (nşr. A.Ferid), s. 464; İbn Hişâm, III, 436, 440

²⁰¹ Urve b. Zübeyr, s. 193; İbn Şihâb ez-Zührî, s. 54; Musa b. Ukbe, s. 238; İbn İshâk (nşr. A.Ferid), s. 454-460; İbn Hişâm, III, 434-436.

BÖLÜM 7: HAYBER'İN FETHİ

Mücâhid, *Tefsîr* adlı eserinde Hayber'in fethi ile ilgili olarak da bize bilgiler sunmaktadır. O, bu bilgileri Fetih 43/11, 15, 16, 24; Haşr 59/5, 6, 9. âyetlerinin tefsirinde vermektedir. O, bu âyetlerde Hayber'in Fethi hazırlıkları, Hayber'e katılmayan kabileler, Hayber'in Fethi, Hayber'de Allah'ın müminlere yardımı, Hayber hurmalıkları ve ganimetlerle ilgili bilgiler sunmaktadır.

7.1. Fetih Hazırlıkları

Mücâhid'in verdiği ilk bilgi Hayber Seferi'ne katılmayan Cüheyne ve Müzeyne kabileleri ile ilgilidir. Bu durum “Bedevilerden, geride bırakılanların, sana: “Bizi mallarımız ve ailelerimiz alıkoydu; bağışlanmamızı dile, diyecekler. Dilleriyle, gönüllerinde bulunmayı söylerler. De ki : “Size bir kötülük dilerse, ya da iyilik dilerse, Allah'a karşı, sizin için kimin bir şeye gücü yeter? Doğrusu, Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”²⁰² âyetinde anlatılmaktadır.

Mücâhid, âyette zikredilen “Geride bırakılan bedeviler”in Medine Arâbilerinden Cüheyne ve Müzeyne kabileleri olduğunu söylemektedir. Resûlullah, Hudeybiye Seferi'nde bu kabilelerin de Mekke'ye girişte kendilerine tabi olmalarını istemişti, ancak onlar: “Onunla öyle bir kavme gidiyoruz ki Muhammed ve ashabını öldürmeye geliyorlar, biz onların diyarında savaşağız.” dediler ve meşgul olduklarını söyleyerek müminlere katılmadılar. Resûlullah umre yapıp geri dönmüştü. Resûlullah'ın arkadaşları, Harem ehlinde insanları esir aldılar. Onları Resûlullah göndermişti. Bu zafer Mekke'nin göbeğinde meydana gelmişti.²⁰³

Bu zafer Fetih sûresinde şöyle zikredilmektedir: “Sizi onlara üstün getirdikten sonra, Mekke vadisinde, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan uzaklaştıran O'dur. Ve Allah, yaptıklarınızı görücüdür.”²⁰⁴ Mücâhid, bu âyetin açıklamasında şu bilgileri sunmaktadır:

Resûlullah Allah'ın vadettiği bir çok ganimetlerle geri döndü. Hemen Hayber'e yöneldi. Hudeybiye'ye gitmeyip geride kalanlar ise: Allah'ın “Geride bırakılanlar, siz,

²⁰² Fetih 48/11.

²⁰³ Mücâhid, s. 607.

²⁰⁴ Fetih 48/24.

ganimetleri almaya giderken “bırakın sizi izleyelim diyecekler”²⁰⁵ âyetinde ifade ettiği gibi biz de size tabi olalım dediler. Müminlere tabi olmak istemelerinin sebebi ise ganimet elde etmektir. Ancak A'râbilere bugün bir şey verilmeyeceği, onların güçlü kuvvetli kavim olan Sâsânilere ve Bizanslılara karşı savaşa çağrılacakları ve va'd edilen büyük nimetlere orada kavuşacakları bildirildi.²⁰⁶

Fetih sûresinin on altıncı âyetinde “güçlü kuvvetli insanlara karşı çağrılacaksınız” ifadeleri yer almaktadır. Mücâhid, âyette geçen “güçlü kuvvetli insanlar”ın Sâsâniler ve Bizanslılar olduğunu söylemektedir.²⁰⁷

Mücâhid, Fetih sûresinin on altıncı âyeti ile ilgili Mübârek b. Fâdele'nin Hasan'dan naklettiği ikinci bir rivayete de yer vermektedir. Bu rivayete göre de, âyette geçen “güçlü kuvvetli insanlar” Sâsâniler ve Bizanslılar'dır.²⁰⁸

Allah, Benû Kureyza Savaşı'nda ve Hayber'de müminlere yardım etmiştir. Allah, müminlere yaptığı atsız ve teçhizatsız yardımını “Allah'ın, onlardan elçisine getirdiği ganimetler için, siz, ne at, ne de deve koşturmuştunuz; ama Allah, Elçi'sine, dilediği kimselere karşı güç verir. Gerçekten de Allah, her şeye gücü yetendir.”²⁰⁹ âyetiyle hatırlatmıştır.²¹⁰

Değerlendirme

Mücâhid, Hz. Peygamber'in Hudeybiye'den sonra hemen Hayber'e yöneldiğini belirtmektedir. Megâzî kaynaklarımız Mücâhid'in verdiği bilgileri nakletmektedirler. Ancak kaynaklarımızdan bazıları konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgiler sunmaktadırlar. Musa b. Ukbe, Resûlullah'ın Hudeybiye'den Medine'ye döndükten yaklaşık 20 gün sonra Hayber'e çıktığını nakletmektedir. İbn İshâk ise Resûlullah'ın Hudeybiye'den Medine'ye döndüğü zaman Medine'de Zilhicce ile Muharrem ayının bir kısmında ikamet ettiğini, sonra Muharrem ayının kalan kısmında Hayber'e çıktığını

²⁰⁵ Fetih 48/15.

²⁰⁶ Mücâhid, s. 607-608.

²⁰⁷ Mücâhid, s. 608.

²⁰⁸ Mücâhid, s. 608.

²⁰⁹ Haşr 58/6.

²¹⁰ Mücâhid, s. 652.

naklemektedir.²¹¹ Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın tarihçi olmaları dolayısıyla, Mücâhid'den farklı olarak daha net tarih ortaya koyduklarını görmekteyiz.

Mücâhid'in verdiği bilgilere göre, Hz. Peygamber, Hudeybiye'ye giderken bazı Arap kabilelerinden Cüheyne ve Müzeyne kabilelerinin de sefere katılmalarını istemiş, ancak onlar meşgul olduklarını söyleyerek sefere katılmamışlardı. Resûlullah, Allah'ın vadettiği birçok ganimetle geri dönmüş, hemen Hayber'e yönelmişti. Hudeybiye'ye gitmeyip geride kalanlar ise ganimet elde edebilmek için Resûlullah'a tabi olup Hayber'e gitmek istediklerini belirttiler. Ancak Arâbilere o seferde bir şey verilmeyeceği, onların güçlü kuvvetli kavim olan Sâsâniler ve Bizanslılara karşı savaşa çağrılacakları ve va'd edilen büyük nimetlere orada kavuşacakları bildirilmiş ve "Savaştan geri kalmış olanlar..." âyeti nazil olmuştur.

Mücâhid'in "Güçlü kuvvetli insanlar" ın Sâsâniler ve Bizanslılar olduğu bilgisini farklı rivayet yoluyla da desteklediğini görmekteyiz.

Meğâzî kaynaklarımızdan sadece İbn İshâk'ın bu konuya temas ettiğini tesbit etmiş bulunmaktayız. İbn İshâk "Savaştan geri kalmış olanlar..." âyetinin Hudeybiye'den geri kalan Arâbilere hakkında nazil olduğunu belirtmekte, ancak geride kalan bu kabilelerin isimlerini zikretmemektedir.²¹² Ancak İbn İshâk, Hayber ganimetlerinden pay alanlar arasında Müzeyne ve Cüheyne kabilelerinden bazı kişilerin isimlerini zikretmektedir.²¹³

İbn İshâk, "güçlü kuvvetli insanlara karşı çağrılacaksınız"²¹⁴ âyetindeki "güçlü kuvvetli kavim" ile ilgili iki farklı rivayette iki farklı bilgi zikretmektedir. İbn İshâk'ın Abdullah b. Necih -ki bu Mücâhid'in ravileri arasındadır.-, Atâ b. Ebî Ribah ve İbn Abbas'tan -ki İbn Abbas da Mücâhid'in hocasıdır.- naklen verdiği habere göre bu kavim Sâsâniler'dir. Zührî kanalıyla naklettiği rivayete göre de "güç sahipleri" Müseylime-i Kezzâb ile beraber Hanife kabilesidir.²¹⁵

Mücâhid, Allah'ın Kureyzoğullarına karşı Hayber'de müminlere yardım ettiğini ve Allah'ın, müminlere atsız ve teçhizatsız bu yardımını "Allah'ın, onlardan elçisine getirdiği ganimetler için, siz, ne at, ne de deve koşturmuşsunuz; ama Allah, Elçi'sine,

²¹¹ Urve b. Zübeyr, s. 198; İbn Şihâb ez-Zührî, s. 84; Musa b. Ukbe, s. 247; İbn İshâk (nşr. A. Ferid), s. 470; İbn Hişâm, III, 452.

²¹² İbn Hişâm, III, 441.

²¹³ İbn Hişâm, III, 481.

²¹⁴ Fetih 48/16.

²¹⁵ İbn Hişâm, III, 441.

dilediği kimselere karşı güç verir. Gerçekten de Allah, her şeye gücü yetendir.”²¹⁶ âyetiyle hatırlattığını belirtmiştir. Konuyla ilgili meğâzî kaynaklarımızda herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

7.2. Ele geçirilen Hurmahklar ve Ganimetlerin Dağıtımı

Hayber Seferi’nde ganimet olarak ele geçirilen hurma bahçelerindeki hurmaların kesilip kesilmeyeceği hususunda “Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmenin veya gövdeleri üzerinde bırakmanın hep Allah’ın izniyle ve Allah’ın, yoldan çıkanları rezil etmesi sebebiyle olduğunu.”²¹⁷ bildiren âyet nazil olmuştur. Mücâhid; âyette geçen “lînetin” ifadesini “hurma” olarak yorumlamıştır.

Hayber’de Yahudilere ait hurma bahçeleri ele geçirilmiştir. Bazı muhâcirler, bazılarına hurmaları kesmelerini nehyetmişler ve onların Müslümanlar için ganimet olduğunu söylemişlerdi. Hurma ağaçlarını kesenler ise bu davranışlarıyla düşmana kızgınlıklarını ifade ettiklerini söylemişlerdi. Bu sözler üzerine, hurma ağaçlarının kesilmesini nehyeden, bazı Muhacirler’in sözlerini tasdik eden ve o ağaçları kim keserse bunun günah olduğunu tahlil eden âyetler nazil olmuştur. Mücâhid bu âyeti: “Muhakkak ki hurma ağaçlarını kesmek de, onları kesmeyi terk etmek de Allah’ın izniyledir.” şeklinde yorumlamıştır.²¹⁸

Hayber’de ele geçirilen ganimetlerin kimlere verileceği hususu, Haşr sûresinin dokuzuncu âyetinde şöyle ifade edilmektedir: “Yine bu, bunlardan önce ülkeye ve inanca sahiplenmiş kimselere aittir. Çünkü onlar, kendilerine hicret edip gelenleri severler, onlara verilenler karşısında içlerinden bir çekememezlik hissetmezler, kendileri sıkıntı içinde olsalar bile, onları kendilerinden önde tutarlar ve kim benliğinin açgözlülüğünden korunabilirse işte başarıya erenler onlardır.”²¹⁹ Mücâhid’e göre, âyette geçen “Bunlardan önce ülkeye ve inanca sahiplenmiş kimseler” Muhacirler’den önce Ensar’dır. Ensar, Hayber ganimetlerinden bir şey almayarak ve bu ganimetlerle Muhacirler’e karşı îsar göstererek nefislerini cömertlikle vasıflandırmışlardır. Ensar’a Hayber ganimetlerinden bir şey düşmemiştir.²²⁰

²¹⁶ Haşr 58/6.

²¹⁷ Haşr 58/5.

²¹⁸ Mücâhid, s. 652.

²¹⁹ Haşr 58/9.

²²⁰ Mücâhid, s. 652.

Yukarıdaki bilgileri bize sunan Mücâhid, bu âyeti kerime bağlamında bir rivayete daha yer vermektedir. Bu rivayete göre, yukarıda zikri geçen âyetteki “Fakirlik içinde olsalar bile” ifadesi ‘ihtiyaç içinde olsalar bile’ şeklinde yorumlanmıştır.²²¹

Değerlendirme

Hayber’de Yahudilere ait hurma bahçeleri ele geçirilmiştir. Bir kısım muhâcirler, diğer bir kısmına hurmaları kesmelerini nehyetmişler ve onların Müslümanlar için ganimet olduğunu söylemişlerdir. Hurma ağaçlarını kesenler ise bu davranışlarıyla düşmana kızgınlıklarını ifade ettiklerini söylemişlerdir. Bu sözler üzerine hurma ağaçlarının kesilmesini nehyeden, bazı Muhâcirlerin sözlerini tasdik eden ve o ağaçları kim keserse bunun günah olduğunu tahlil eden âyetler nazil olmuştur. Mücâhid, bu âyeti muhakkak ki hurma ağaçlarını kesmek de, onları kesmeyi terk etmek de Allah’ın izniyledir şeklinde yorumlamıştır.²²² Mücâhid’in verdiği bu bilgi meğâzî kaynaklarımızda zikredilmemektedir.

Mücâhid, Hayber’de ele geçirilen ganimetlerin kimlere verileceği hususuyla ilgili olarak nazil olan âyette geçen “bunlardan önce ülkeye ve inanca sahiplenmiş kimseler” ifadesiyle kastedilenin, Muhacirler’den önce Ensar’ın olduğunu söylemiş ve Ensar’ın, ihtiyaç içinde olsalar da Hayber ganimetlerinden bir şey almadıklarını ve Muhacirler’e karşı îsar gösterdiklerini, Ensar’a Hayber ganimetlerinden bir şey düşmediğini söylemektedir. Mücâhid’in vermiş olduğu bu bilgi de meğâzî kaynaklarımızda yer almamaktadır. Ancak kaynaklarımız, ganimetlerin taksimi ile ilgili bilgiler sunmaktadırlar.²²³

²²¹ Mücâhid, s. 652-653.

²²² Mücâhid, s. 652.

²²³ Urve b. Zübeyr, s.199; İbn Şihâb ez-Zührî, s. 84; Musa b. Ukbe, s. 252; İbn Hişâm, III, 479-484.

BÖLÜM 8: MEKKE’NİN FETHİ

Mücâhid b. Cebr, *Tefsîr* adlı eserinde Mekke’nin fethi ile ilgili olarak bize beş âyette bilgi sunmaktadır. Bu bilgiler Mâide sûresi 5/2, Tevbe sûresi 9/13, 14; Ra’d sûresi 13/31; Nasr sûresi 110/1. âyetlerindedir. Mücâhid, bu âyetlerde Mekke’nin Fethi’nin müjdelenmesi, Fethin sebebi ve Fetih günü yaşanan üzücü bir hâdiseyle ilgili bilgiler sunmaktadır.

8.1. Fethin Müjdelenmesi

Kureyş müşriklerinin Hz. Muhammed’e: “Dağlar bizi çok sıkıyor, dağlarımızı kaldır, yerimizi genişlet, ticaret yaptığımız Şam’ı bize yaklaştır veya babalarımızı kabirlerinden çıkar da onlarla konuşalım.” demeleri üzerine: “Bir Kur’ân ki, onunla dağlar yürütülse veya onunla yer parçalansa veya onunla ölümler konuşurulsu (o yine bu Kur’an olurdu). Fakat emir bütünüyle Allah’ındır. İman edenler, kâfirlerden ümit kesip daha anlamadılar mı ki, Allah dileseydi, elbette insanların hepsine toptan hidayet buyururdu. O küfürde direnenlerin kendi sanatlarıyla başlarına musibet inip duracak, ya da yurtlarının yakınına konacak. Nihayet Allah’ın vaadi gelecek. Muhakkak ki, Allah vaad ettiği zamanı şaşırılmaz.”²²⁴ âyeti nazil oldu²²⁵.

Mücâhid, yukarıda zikrettiğimiz âyette geçen “O küfürde direnenlerin kendi sanatlarıyla başlarına musibet inip duracak” ifadesindeki “musibet”in; seriyyeler veya onlara bir musibetin ulaşması olarak tefsir etmiş, “yurtlarının yakınına konacak” olanın da Hz. Muhammed olduğunu, “Allah’ın va’di”nin ise Mekke’nin fethi olduğunu haber vermektedir.²²⁶

Yukarıda Mücâhid’den gelen iki bilgiyi sunduğumuz Ra’d sûresinin otuz birinci âyeti ile ilgili olarak İbn Abbas’tan gelen üçüncü bir rivayet vardır. Bu rivayete göre, âyette geçen “Yurtlarının yakınına konacak.” ifadesiyle Hz. Muhammed kastedilmiştir. Hz. Muhammed’in müşriklerin yurtlarının yakınına konacağını bildirilmektedir. “Nihayet

²²⁴ Ra’d 13/31.

²²⁵ Mücâhid, s. 407.

²²⁶ Mücâhid, s. 408.

Allah'ın va'di gelecek" ifadesindeki "Allah'ın vaadi" nin ise Mekke'nin fethi olduğu bildirilmektedir.²²⁷

İbn Abbas'tan nakledilen rivayete göre, "Allah'ın yardımı ve fethi geldiği zaman"²²⁸ ifadesiyle Mekke'nin fethi'nin kastedildiği haber verilmektedir.²²⁹

Nasr sûresi ile ilgili olarak Mücâhid'den gelen bir bilgi de İbn Abbas'tan nakledilen bilginin aynısıdır.²³⁰

Değerlendirme

Mücâhid'in Mekke'nin Fethi'nin müjdelenmesi ile ilgili verdiği bilgilere araştırmamıza konu olan meğâzî kaynaklarında yer verilmemiştir.

Mücâhid'e göre, Nasr sûresindeki "Allah'ın yardımı ve fethi geldiği zaman" ifadesiyle Mekke'nin Fethi kastedilmektedir. Bu konuya meğâzî kaynaklarımızdan İbn Şihâb ez-Zührî ve İbn İshâk eserinde yer vermektedirler. Zührî, Nasr sûresinin nüzûl sebebini şu şekilde ifade etmektedir: "Resûlullah Halid b. Velid'i Mekke'nin aşağı tarafındaki Kureyş topluluklarına, Allah onları hezimete uğratıncaya kadar savaşmak için göndermişti. Sonra dine girenlerden savaşın kaldırılmasını emretti. Bunun üzerine Nasr sûresi nazil oldu.

İbn İshâk ise, Mekke fethedildiği, Kureyşin Hz. Peygamber'e yaklaştığı ve İslâm'ın Kureyşe boyun eğdirdiği, artık Arapların kendileri için Resûlullah ile harbetmeye ve düşmanlık yapmaya güçleri kalmadığını bildikleri ve Allah'ın dinine bölük bölük girdikleri zaman Nasr sûresinin nazil olduğunu belirtmektedir.²³¹

8.2. Fethin Sebepleri

Mekke'nin Fethi'nin sebebi Kureyşlilerin Resûlullah ile yaptıkları anlaşmaya sadık kalmayıp, Resûlullah'ın anlaşmalı olduğu Huzâalılar²³² ile savaşmalarıdır.²³³

²²⁷ Mücâhid, s. 407.

²²⁸ Nasr 110/1.

²²⁹ Mücâhid, s. 758.

²³⁰ Mücâhid, s. 758.

²³¹ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 90; İbn Hişâm, IV, 283.

²³² Mücâhid, s. 365.

²³³ Mücâhid, s. 365.

Değerlendirme

Mücâhid'e göre, Mekke'nin Fethi'nin sebebi Kureyşlilerin Resûlullah ile yaptıkları anlaşmaya sadık kalmayıp, Resûlullah'ın anlaşmalı olduğu Huzâalılar ile savaşmalarıdır. Mücâhid'in Mekke'nin fethiyle ilgili sunduğu bu bilgi meğâzî kaynaklarımızda ayrıntılarıyla yer almaktadır. Kaynaklarımıza göre, “Bekir oğulları ile Huzâalılar arasında çıkan çatışmada, Kureyşliler himayelerindeki Bekir oğullarına silah ve kölelerle destek verdiler. Bunun üzerine Ka'b oğullarından bir grub Resûlullah'a gelerek başlarına gelenleri anlattılar. Resûlullah onları dinledikten sonra: “Geriye dönün ve topraklarınıza gruplar halinde dağılın.” dedi. Bir müddet sonra Ebû Süfyân, Resûlullah'ın yanına geldi, anlaşmanın yenilenmesi talebinde bulundu ama onun bu talebi Resûlullah tarafından kabul edilmedi.” bilgileri yer almaktadır.²³⁴

8.3. Fetih Günü Yaşananlar

Resûlullah'ın müttetiklerinden müslüman birinin, Mekke'nin fethi günü, Arafat'ta Hz. Peygamber'in müttetiklerini öldüren Ebû Süfyân'ın müttetiklerinden Hüzeyl kabilesinden birini öldürmesi üzerine; “Ey inananlar! Allah'ın simgelerine, Kutsal Ay'a, kurbanlığa, gerdanlıklara, Rab'lerinden lütuf ve hoşnutluk isteyerek Kutsal Ev'e gelenlere saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınızda avlanabilirsiniz. Sizi Kutsal Mescid'den alıkoyduğu için bir topluluğa olan kininiz, aşırı gitmenize neden olmasın; iyilik ve takvada birbirinizle yardımlaşın, günah ve aşırı gitmede yardımlaşmayın. Allah'tan sakının, Allah'ın kovuşturması gerçekten çetindir.”²³⁵ âyeti nazil oldu. Bu olay üzerine Resûlullah “Câhiliyye kini, düşmanlığı ile öldürenlere Allah lanet etsin” demiştir.²³⁶

Değerlendirme

Mücâhid'in, Mekke'nin fetih günü yaşananlarla ilgili sunduğu bilgi kaynaklarımızda yer almamaktadır.

²³⁴ Urve b. Zübeyr, s. 208–209; İbn Şihâb ez-Zührî, s. 87; Musa b. Ukbe, s. 269; İbn İshâk (nşr. A.Ferid), s. 513-517; İbn Hişâm, IV, 42-54.

²³⁵ Maide 5/2.

²³⁶ Mücâhid, s. 299.

BÖLÜM 9: TEBÜK SEFERİ

Mücâhid b. Cebr, *Tefsîr* adlı eserinde Tebük Seferi ile ilgili olarak da bize bilgiler sunmaktadır. Bu bilgiler Tevbe sûresi 9/9, 29, 40, 41, 47, 49, 64, 65, 74, 79, 117. âyetlerindedir. Mücâhid, bu âyetlerde Tebük Seferi öncesi yaşanan gelişmeler, Sefer hazırlıkları ve sefer sürecinde münafıkların durumları ile ilgili bilgileri bize sunmaktadır.

9.1. Sefer Öncesi Gelişmeler ve Allah'ın Müjdesi

Tebük Seferi öncesinde Allah, Resûlü'nü müjdelemiştir. Mücâhid, Tevbe sûresinin yirmi beşinci âyetinin²³⁷ Tebük Gazvesi için Berâe sûresinin ilk inen âyetlerinden olduğunu söylemektedir. Bu âyetin nazil olmasıyla Allah, Resûlullah'ı ve ashabını müjdelemiş. Resûlü'ne yardım edeceğini bildirmiş ve müminleri muvaffak edeceği veya orayı vatan edinecekleri müjdesini vermiştir.²³⁸

Resûlullah, ashabına Tebük Gazvesine çıkmalarını emrettiği zaman 'cizye âyeti' olarak bilinen: "Müslümanlara; Kitap halkından, Allah'a da, Son Gün'e de inanmayan, Allah'ın ve Elçisinin yasakladığını yasaklamayan, gerçek dini din edinmeyen kimselerle, boyunlarını büküp ellerinin kazancından cizye verene kadar savaşın."²³⁹ âyeti nazil oldu.²⁴⁰

Müminlere, Mekke'nin Fethi, Taif Kuşatması ve Huneyn Savaşından sonra Tebük Seferi'ne çıkmaları emredilmiştir. Müminlerin Tebük Seferi'ne çıkmaları emri yazın en sıcak zamanında ve hurmaların toplama mevsimine rastlamıştı. O sene de hurma ağaçları bol meyve vermişti. Bu sıcakta en çok arzulanan şey de gölgeliklerdi. Böyle bir zamanda sefere çıkmak insanlara çok zor geliyordu.²⁴¹ Onlara sefer çağrısı geldiğinde, onlar: "Ağır canlıyız, ihtiyaç içindeyiz, arazilerimiz geniş, onların işleriyle meşgulüz." dediler. Sefer çağrısına verilen bu cevap üzerine "Allah'ın, insanlara hafif ve ağır olarak

²³⁷ "Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat (bu çokluk) size hiçbir yarar sağlamamış, yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti. Nihayet (bozularak) gerisin geriye dönüp kaçmıştınız." (Tevbe 9/25.)

²³⁸ Mücâhid, s. 367.

²³⁹ Tevbe 9/29.

²⁴⁰ Mücâhid, s. 367.

²⁴¹ Mücâhid, s. 368.

yola çıkmalarını emreden ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşmalarını, bunun mü'minler için daha iyi olacağını”²⁴² ifade eden âyet nazil oldu.²⁴³

Hız. Peygamber, insanları savaşa çıkmaya teşvik etmiş ve onlara: “Tebük’e sefere çıkın, belki Asfar (Bizans) kızlarını ganimet alırsınız.” demiştir. Bu sözler üzerine münafıklar: “Bize izin ver de bizi kadınlarla fitneye düşürme.” dediler. Münafıkların bu sözleri üzerine de: “ Onlardan, “Bana izin ver, beni ayartma” diyen vardır. Ne! Onlar ayartıya düşmemişler midir? Gerçekten cehennem inkarcıları çepeçevre kuşatıcıdır.”²⁴⁴ âyeti nazil olmuştur.²⁴⁵

Değerlendirme

Tebük Seferi öncesinde Allah, Hız. Peygamber’i ve ashabını müjdelemiş, Resûlüne yardım edeceğini bildirmiş ve müminleri muvaffak edeceğini veya orayı vatan edinecekleri müjdesini vermiştir. Mücâhid’in naklettiği bu bilgiler araştırmamıza konu olan meğâzî kaynaklarımızda yer almamaktadır.

Mücâhid, cizye âyetinin Hız. Peygamber’in, ashabını Tebük Seferine çıkmalarını emrettiği zaman nazil olduğunu belirtmektedir. Meğâzî kaynaklarımızdan İbn İshâk, cizye âyetiyle, müşriklere bu yıldan sonra Mescid-i Harâm’a yaklaşmalarını emreden âyetin nazil olmasından sonra, Mekke ticaretinin kesilmesine bedel olarak bu cizyelerin müslümanlara geleceğinin müjdelendiğini belirtmektedir.²⁴⁶

Tebük Seferi’ne çıkma emri, Mekke’nin Fethi, Taif Kuşatması ve Huneyn Savaşı’ndan sonra verilmiştir. Mücâhid’in verdiği bu bilgi meğâzî kaynaklarımızdan sadece İbn İshâk tarafından nakledilmektedir. İbn İshâk, Mekke’nin Fethi, Taif Kuşatması ve Huneyn’den sonra Resûlüllah’ın Zilhicce ile Recep ayları arasında Medine’de ikamet ettiğini, sonra Bizanslılarla savaş için sahabelere hazırlanmalarını emrettiğini belirtmektedir.²⁴⁷

Tebük Seferi’ne çıkma emri, yazın en sıcak, gölgeliklerin çok arzulandığı bir zamanda verildi. O sene de hurma ağaçları bol meyve vermiş ve hurmaların toplanma mevsimi de

²⁴² Tevbe 9/41.

²⁴³ Mücâhid, s. 369.

²⁴⁴ Tevbe 9/49.

²⁴⁵ Mücâhid, s. 370.

²⁴⁶ İbn İshâk (nşr. A. Ferid), s. 625-626; İbn Hişâm, IV, 261.

²⁴⁷ İbn İshâk (nşr. A. Ferid), s. 595; İbn Hişâm, IV, 214.

gelmişti. Böyle bir zamanda da sefere çıkmak insanlara zor geliyordu. Onlara sefer çağrısı geldiğinde, onlar: “Ağırcağız, ihtiyaç içindeyiz, arazilerimiz geniş, onların işleriyle meşgulüz.” dediler. Mücâhid’in kaydettiği bu bilgiler meğâzî kaynaklarımız tarafından da aynı şekilde kaydedilmiştir.²⁴⁸

Mücâhid’in verdiği bilgilere göre, Resûlullah insanları savaşa çıkmaya teşvik etmiş ve onlara; “Tebük’e sefere çıkın belki Asfar kızlarını ganimet alırsınız” demiştir. Bu sözler üzerine münafıklar: “Bize izin ver de bizi kadınlarla fitneye düşürme.” dediler. Münafıkların bu sözleri üzerine de “Onlardan, “Bana izin ver, beni ayartma” diyen vardır...” âyeti nazil oldu.

Mücâhid, Resûlullah’ın “Tebük’e sefere çıkın belki Asfar kızlarını ganimet alırsınız” sözünü herkese söylediğini ifade ederken, Urve b. Zübeyr ve Musa b. Ukbe, Ced b. Kays’a söylediğini ifade etmektedirler.

Mücâhid, “Bize izin ver de bizi kadınlarla fitneye düşürme.” âyetinin nuzûl sebebinin herhangi bir isim vermeden, münafıkların sözleri olduğunu söylerken, Urve b. Zübeyr, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk bu âyetin nuzûl sebebinin Ced b. Kays’ın sözleri olduğunu nakletmektedirler.

Mücâhid, Resûlullah’ın: “Tebük’e sefere çıkın belki Asfar kızlarını ganimet alırsınız” sözünden sonra münafıkların: “Bize izin ver de bizi kadınlarla fitneye düşürme.” dediklerini belirtirken, Urve b. Zübeyr ve Musa b. Ukbe, Resûlullah’ın Ced b. Kays’ın: “Vallahi kavmim bilir ki kadınlara benden daha düşkün bir adam yoktur ve ben korkarım ki Benû Asfar’ın kadınlarını görürsem sabredemem.” sözünden sonra Ced b. Kays’a: “Tebük’e sefere çıkın belki Asfar kızlarını ganimet alırsınız” sözlerini söylediğini belirtmektedirler.

İbn İshâk ise, Hz. Peygamber’in savaş hazırlıkları yapılırken Ced b. Kays’a: “Ey Ced, bu sene Benû Asfar ile kılıçla vuruşmak istemez misin?” sözünden sonra Ced’in de Resûlullah’a: “Ya Resûlullah bana izin versen beni fitneye düşürmesen olmaz mı? Vallahi kavmim bilir ki kadınlara benden daha meftun bir adam yoktur ve ben korkarım ki eğer Benû Asfar’ın kadınlarını görürsem sabredemem.” sözlerini söylediğini ve Resûlullah’ın da Ced’den yüz çevirdiğini belirtmektedir. Hz. Peygamber’in “Tebük’e

²⁴⁸ Urve b. Zübeyr, s. 220; İbn Şihâb ez-Zührî, S. 106; Musa b. Ukbe, s. 294; İbn İshâk (nşr. A. Ferid), s. 595; İbn Hişâm, IV, 214-215.

sefere çıkın belki Asfar kızlarını ganimet alırsınız.” dediği ile ilgili bir bilgi nakletmemektedir.²⁴⁹

Mücâhid, bazı kişilerin sefere katılmamak için çeşitli mazeretler ileri sürerek Resûlullah’dan izin istediklerini belirtmişti. İbn İshâk, sayı ve isim belirtmeksizin sefer öncesi Benû Gıfar’dan bazı kişilerin Resûlullah’dan izin istediklerini belirterek sefer öncesi böyle bir olayın meydana geldiğini nakletmektedir.²⁵⁰

9.2. Sefer Hazırlıkları

Tebük Seferi hazırlıkları yapılırken Resûlullah, müminleri sefer hazırlığı için katkıda bulunmaya davet etmiştir. Müminler maddi imkanlarına göre sefer hazırlıkları için bir şeyler getirmişler, münafıklar ise müminlerin bu yardımlarını dillerine dolamışlardı. Bu durum Kur’an-ı Kerim’de şöyle ifade edilmektedir: “Sadaka vermekte gönülden davranan ve ancak ellerinden geldiği kadar verebilen inananları kınarlar. Sonra onlarla alay ederler. Allah onları maskaraya çevirsin! Onlar için, can yakıcı azap vardır.”²⁵¹ Mücâhid bu âyetle ilgili şu bilgileri bize sunmaktadır:

Âyette geçen “Sadaka vermekte gönülden davranan” ifadesiyle malından bir sadaka ile gelen Abdurrahman b. Avf’a işaret edilmiştir. “Ancak ellerinden geldiği kadar verebilen” ifadesiyle, çalışarak elde ettiği bir sa’ hurma ile bir gece Resûlullah’a gelen Ensar’dan birine işaret edilmiştir. Ensar’dan birinin bir sa’ hurma ile savaş hazırlıklarına katkıda bulunması üzerine münafıklar: Muhakkak ki Allah bu bir sa’ hurmadan daha zengindir, ona ihtiyacı yoktur, demişlerdir.²⁵²

Yukarıdaki bilgileri bize sunan Mücâhid bu âyeti kerime bağlamında ikinci bir rivayeti de bize aktarmaktadır. Ebû Mâlik’den gelen bu rivayete göre, Resûlullah insanlara sadaka vermeyi emretmiş, bunun üzerine Abdurrahman b. Avf bir kabza altın ile gelmiş, Ensardan bir adam da bir sa’ hurma ile gelmiştir. Bunun üzerine münafıklar: Abdurrahman b. Avf için; “Öyle bir şeyle geldi ki riya yapıyor.” yani gösteriş için

²⁴⁹ Urve b. Zübeyr, s. 220; Musa b. Ukbe, s. 295; İbn Hişâm, IV, 215.

²⁵⁰ İbn İshâk (nşr. A. Ferid), s. 597; İbn Hişâm, III-IV, 518,

²⁵¹ Tevbe 9/79.

²⁵² Mücâhid, s. 373.

getirdi, demişler. Bir sa' hurma getiren Ensardan biri için de; "Muhakkak ki Allah bu bir sa' hurmadan daha zengindir." demişlerdir.²⁵³

Tebük Seferi öncesinde sefere katılmakta isteksiz davrananlar da olmuştur. Bazı insanların bu tavırları üzerine "Ona yardım etmezseniz... Oysa inkarcılar, onu, ikinin ikincisi olarak çıkardıklarında, mağarada bulunurlarken Allah, ona yardım etmişti. Hani arkadaşına, "Üzülme, Allah bizimle beraberdir" diyordu. Allah da onun üzerine huzur indirmiş, göremediğiniz askerlerle onu desteklemiş, inkarcıların sözünü alçaltmıştı. Yüce olan ancak Allah'ın sözüdür. Ve Allah güçlüdür, bilgedir."²⁵⁴ âyeti nazil olmuştur. Bu âyet sefere katılmakta isteksiz davrananlara Hz. Peygamber'i Mekke'den çıkardıkları zamanı hatırlatmaktadır. Bu âyette Allah'ın, Mekke'den ikinin ikincisi olarak çıkardıklarında Hicret'te Resûlüne yardım ettiği gibi Tebük Seferi'nde de onun yardımcısı olacağı haber verilmektedir.²⁵⁵

Değerlendirme

Tebük'e sefer hazırlıkları yapılırken, Resûlullah insanları sefer için katkıda bulunmaya davet ettiğinde herkes elindeki imkanlar ölçüsünde sefer için bir şeyler getirmişlerdir. Himmette bulunanlardan ve "Sadaka vermekte gönülden davrananlardan" biri de Abdurrahman b. Avf idi. O altından bir kabza ile gelmiş ve sefer hazırlıkları için infakta bulunmuştu. Bir diğeri de yani "ancak ellerinden geldiği kadar verebilen" de Ensar'dan biriydi. O bir sa' hurma getirmiş onu infak etmiştir. Münafıklar ise bir avuç altın getiren Abdurrahman b. Avf'a "Öyle bir şeyle geldi ki riya yapıyor." yani gösteriş için getirdi demişler. Bir sa' hurma getiren Ensar'dan biri için de; "Muhakkak ki Allah bu bir sa' hurmadan zengindir." demişlerdir.

Mücâhid'in sunduğu bu bilgi ayrıntılarıyla meğâzî kaynaklarımızdan İbn İshâk'ın eserinde yer almaktadır. İbn İshâk, "Sadaka vermekte gönülden davranan" kimselerin Abdurrahman b. Avf ve Âsım b. Adıyy olduğunu söyleyerek Mücâhid'in nakletmediği bilgiyi nakletmiştir.

Mücâhid, Abdurrahman b. Avf'ın bir avuç altınla geldiğini söylemiş, tasadduk ettiği miktarı net olarak belirtmemişti. İbn İshâk ise Abdurrahman b. Avf'ın 4000 dirhem

²⁵³ Mücâhid, s. 372.

²⁵⁴ Tevbe 9/40.

²⁵⁵ Mücâhid, s. 369.

tasaddukta bulunduğunu, Asım b. Adiyî'in ise yüz vesk hurma sadaka verdiğini belirtmektedir.

Mücâhid, "ancak ellerinden geldiği kadar verebilen" kişinin Ensar'dan biri olduğunu söylemişti. İbn İshâk ise o kişinin Ebû Akîl olduğunu ve Mücâhid'in belirttiği gibi bir sa' hurma tasadduk ettiğini belirtmektedir. İbn İshâk, bu sadakalar karşısında münafıkların söyledikleri sözleri de Mücâhid'in aktardığı şekilde aktarmaktadır.²⁵⁶

Tebük Seferi'ne çıkmakta isteksiz davrananlar oldu. Bunun üzerine Allah, Hz. Peygamber'i Mekke'den çıkardıkları günü hatırlatan, hicret esnasında Resûlüne yardım ettiği gibi Tebük'te de ona yardım edeceğini bildiren; "Ona yardım etmezseniz."²⁵⁷ âyetini indirdi. Mücâhid'in sunduğu bu bilgi, onun çağdaşı meğâzî yazarlarının eserlerinde de kaydedilmiştir.²⁵⁸

3. Sefer Sürecinde Münafıkların Durumları

Kur'an-ı Kerim: "Zorluk anında Hz. Peygamber'e tabi olanlardan"²⁵⁹ haber vermektedir. Mücâhid'e göre, Kur'an-ı Kerim'in ifade ettiği bu "Zorluk Anı" Tebük Seferi'dir.²⁶⁰ Bu zorlu Tebük Seferi sürecinde münafıkların durumlarını açığa çıkartan âyetler nazil olmuştur. Bu âyetlerden biri "Sizinle birlikte çıkmış olsalardı, zararınızı artırmaktan başka bir katkıda bulunmazlardı ve sizi birbirinize düşürmek için, aranızda anlaşmazlık sokarlardı. İçinizde onların casusu vardır. Ve Allah, hainleri çok iyi bilendir."²⁶¹ âyetidir. Mücâhid, bu âyetle ilgili şunları kaydetmektedir.

Münafıklar, sefer öncesinde Resûlullah'tan sefere çıkmama hususunda izin istemişlerdir. Bunun üzerine Tevbe Sûresi'nin kırküçüncü âyeti nazil olmuştur.²⁶²

Resûlullah'tan izin isteyen münafıklar eğer müminlerle birlikte sefere çıkmış olsalardı aralarına anlaşmazlık sokarlar ve müminleri geciktirirlerdi. Mücâhid burada bu münafıkların isimlerini vermektedir. Bu münafıklar: Abdullah b. Nebtel, Rufâe b. Tâbût, Abdullah b. Übey ve Evs b. Kayzî'dir. Mücâhid, ayrıca müminlerin arasında da

²⁵⁶ İbn Hişâm, IV, 269.

²⁵⁷ Tevbe 9/40.

²⁵⁸ Urve b. Zübeyr, s. 220-221; İbn Şihâb ez-Zührî, s. 106-111; Musa b. Ukbe, s. 294; İbn Hişâm, IV, 219-263.

²⁵⁹ Tevbe 9/117.

²⁶⁰ Mücâhid, s. 377.

²⁶¹ Tevbe 9/47.

²⁶² Mücâhid, s. 369.

münafıkların dışında haberleri münafıklara ileten casuslar olduğu bilgisini de aktarmaktadır.²⁶³

Mücâhid, “ Onlar, onu söylemediklerine dair Allah’a yemin ettiler, oysa onlar, inkara götüren sözü söylediler ve teslim olduktan sonra, inkarcı oldular ve elde edemedikleri şeyi çok istediler...”²⁶⁴ âyeti ile ilgili de şu bilgileri aktarmaktadır:

Münafıklardan bir adam: “Şayet Muhammed’in söyledikleri gerçek ise biz eşeklerden de kötüyüz.” demiştir. Bu söz üzerine müminlerden biri ona karşı: “Allah’a yemin ederim ki Muhammed söylediklerinde elbette doğrudur, sen de gerçekten eşekten betersin demiştir. Ve bu münafıkların müminleri öldüren münafıklar olduklarını ve ulaşamadıkları emelleri için homurdandıklarını” söylemiştir.²⁶⁵

Yine Tebuk Seferi sırasında münafıklar başaramadıkları, netice alamadıkları cinayetlere, yani mü’minleri öldürmeye yeltenmişlerdi.²⁶⁶ Münafıklar kendi aralarında söz de dolaştırıp duruyorlardı. Ancak aralarında konuştukları şeylerin açığa çıkmasından da korkuyorlardı. Ancak korktukları bu şey gerçekleşmiş ve “ İkiyüzlüler, kendileri aleyhinde, kalplerindekileri bildirecek bir sûrenin inmesinden çekiniyorlardı. De ki: “Alay edin! Evet, Allah çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır.”²⁶⁷ âyeti nazil olmuştur.²⁶⁸

Mücâhid, “Ve onlara sorsaydın, hiç kuşkusuz, “Biz ancak, lafa dalmış eğleniyorduk!” diyeceklerdir. De ki: Allah’la, delilleriyle ve Elçi’siyle mi alay edecektiniz?”²⁶⁹ âyeti ile ilgili olarak da şu bilgileri sunmaktadır:

Münafıklardan bir kişi: “Muhammed orada bulunmadığı, sözlerimizden haberdar olmadığı halde, bize şu vadede, şu günde, filan kişinin şunları söylediğini haber verdi.” demiştir.²⁷⁰

“Biz istediğimizi söyleriz, sonra onu inkar ederiz. O da bizi tasdik eder.” diyen münafıklar, Hz. Peygamber’e: “O kulaktır.”²⁷¹ demişlerdir.²⁷²

²⁶³ Mücâhid, s. 369- 370.

²⁶⁴ Tevbe 9/74.

²⁶⁵ Mücâhid, s. 372.

²⁶⁶ Mücâhid, s. 372.

²⁶⁷ Tevbe 9/64.

²⁶⁸ Mücâhid, s. 371.

²⁶⁹ Tevbe 9/65.

²⁷⁰ Mücâhid, s. 372.

Değerlendirme

Kur'an-ı Kerim: "Zorluk anında Hz. Peygamber'e tabi olanları"²⁷³ haber vermektedir. Mücâhid'e göre, Kur'an-ı Kerim'in ifade ettiği bu "Zorluk Anı" Tebük Seferi'dir. Mücâhid'in sunduğu bu bilgi ile ilgili olarak Urve b. Zübeyr'in eserinde Tebük Gazvesi başlığının altına " O (Tebük) zor gazve" alt başlığını attığını gördük. Diğer kaynaklarda doğrudan böyle bir bilgi bulunmasa da kıtlık zamanı olması, sıcak bir mevsim olması, bazı insanların sefere katılmamaları, meyvelerin toplanma mevsimi olması, münafıkların sergilediği olumsuz tavırlar ve söyledikleri sözler, sefer esnasında karşılaşılan zorluklar, Tebük Seferi'nin zor bir sefer olduğunu anlatmaktadır.²⁷⁴

İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe, Mücâhid'in zikrettiği "Zorluk anında Hz. Peygamber'e tabi olanlar" âyetiyle ilgili şu bilgileri aktarmaktadır: Resûlullah Tebük seferine katılmayan Ka'b b. Malik'i müjdelemiş, Ka'b b. Malik de bu müjde senden midir, yoksa Allah'tan mıdır, dediğinde Resûlullah "Zorluk anında Hz. Peygamber'e tabi olanlar" âyetini okumuştur.²⁷⁵

Tebük Seferi öncesinde, münafıklardan Abdullah b. Nebtel, Rufâe b. Tâbût, Abdullah b. Übey ve Evs b. Kayzî'nin sefere katılmamak için Resûlullah'tan izin istedikleriyle ilgili Mücâhid'in naklettiği bilgiler, İbn İshâk'ta yer almaktadır. İbn İshâk, şahıs ismi vermeden, Benû Gıfar'dan bazı kişilerin sefer öncesinde Resûlullah'tan izin istediklerini kaydetmektedir.²⁷⁶

Mücâhid, zorlu Tebük seferi sürecinde münafıkların durumlarını açığa çıkartan âyetlerin nazil olduğunu söylemektedir. Bu âyetlerden biri de "Sizinle birlikte çıkmış olsalardı, zararınızı artırmaktan başka bir katkıda bulunmazlardı."²⁷⁷ âyetidir.

Mücâhid'in kayıtlarına göre, Tebük Seferi'ne çıkmayan münafıklar; Abdullah b. Nebtel, Rufâe b. Tâbût, Abdullah b. Übey ve Evs b. Kayzî'dir. Müminlerin arasında da münafıkların dışında haberleri münafıklara ileten casuslar vardır. Mücâhid'in sunduğu

²⁷¹ Tevbe 9/61.

²⁷² Mücâhid, s. 371.

²⁷³ Tevbe 9/117.

²⁷⁴ Urve b. Zübeyr, s. 220; İbn Şihâb ez-Zührî, s. 106-111; Musa b. Ukbe, s. 294-307; İbn İshâk (nşr. A. Ferid), s. 596; İbn Hişâm, IV, 214-240.

²⁷⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 111.

²⁷⁶ İbn İshâk (nşr. A. Ferid), s. 597; İbn Hişâm, IV, 218.

²⁷⁷ Tevbe 9/47.

bu bilgilere sadece İbn İshâk eserinde yer vermiştir. İbn İshâk, “Münafıklar hakkında nazil olan âyetler” başlığı altında da Mücâhid’in açıkladığı âyeti zikretmiştir.

İbn İshâk, Mücâhid’in Tebük Seferi’ne katılmayan münafıklardan, isimlerini zikrettiği kişilerden sadece Abdullah b. Übeyy’in ismini vermekte diğerlerinin ismini vermemektedir. İbn İshâk, Abdullah b. Übeyy’in askerleriyle Resûlullah’dan ayrıldığı ve onun askerlerinin İslâm askerlerinden az olmadığı bilgisini de aktarmaktadır.²⁷⁸ Müminlerin arasında bulunan casuslarla ilgili de herhangi bir bilgi sunmamaktadır.

Mücâhid “Onlar, onu söylemediklerine dair Allah’a yemin ettiler...”²⁷⁹ âyetiyle ilgili şunları söylemişti. Münafıklardan bir adam: “Şayet Muhammed’in söyledikleri gerçek ise biz eşeklerden de kötüyüz.” demiştir. Bu söz üzerine müminlerden biri ona karşı: “Allah’a yemin ederim ki Muhammed söylediklerinde elbette doğrudur, sen de gerçekten eşekten betersin.” demiştir. Mücâhid, onların müminleri öldüren münafıklar olduklarını ve ulaşamadıkları emelleri için homurdandıklarını” söylemiştir.

Konuyla ilgili bilgilere meğâzî kaynaklarımızdan Musa b. Ukbe ve İbn İshâk eserlerinde yer vermişlerdir. Mücâhid’in “Onlar, onu söylemediklerine dair Allah’a yemin ettiler...” âyetinin nüzûl sebebiyle ilgili verdikleri olayı Musa b. Ukbe ve İbn İshâk nakletmektedirler. Bu konuda en ayrıntılı bilgiyi Musa b. Ukbe sunmaktadır.

Mücâhid, “Şayet Muhammed’in söyledikleri gerçek ise biz eşekten kötüyüz.” sözünü söyleyen kişinin ismini zikretmezken, meğâzî kaynaklarımız zikretmektedirler. Mücâhid’in “Münafık” olarak belirttiği kişinin ismini Musa b. Ukbe ve İbn İshâk, Cülâs b. Süveyd olarak zikretmektedirler. Mücâhid’in, “müminlerden birisi” olarak belirttiği kişinin ismini Musa b. Ukbe, Âmir b. Kays, İbn İshâk ise Umeyr b. Sâd olarak nakletmektedir.

Mücâhid, münafık’ın söylediği sözleri bir müminin Resûlullah’a ilettiği ile ilgili herhangi bir bilgi vermezken, Musa b. Ukbe, Cülâs’ın sözlerini Âmir b. Kays’ın Resûlullah’a ilettiğini, Resûlullah’ın da Cülâs’a bir elçi gönderdiğini, ancak Cülâs’ın bu sözleri söylemediğine dair yemin ettiğini ve Âmir’in sözlerini yalanladığını belirtmektedir. Cülâs’ın Âmir’i yalanlaması üzerine de Âmir dua etti ve şöyle dedi: “Ey

²⁷⁸ İbn İshâk (nşr. A. Ferid), s. 629; İbn Hişâm, IV, 219, 267.

²⁷⁹ Tevbe 9/74.

Allahım! Resûlü'ne açık bir beyan gönder.” Âmir'in bu duadan sonra “Onlar, onu söylemediklerine dair Allah'a yemin ettiler...”²⁸⁰ âyeti nazil oldu.

İbn İshâk ve Musa b. Ukbe, ayrıca Cülâs b. Süveyd'in, hakkında âyet nazil olunca günahını itiraf edip tövbe ettiğini de aktarmaktadırlar.²⁸¹

Mücâhid'in verdiği, münafıkların netice alamadıkları cinayetlere yeltendikleri bilgisi, onun çağdaşı meğâzî yazarlarından Urve b. Zübeyr'in eserinde yer almaktadır. Urve b. Zübeyr Tebük'ten Medine'ye dönerken Hz. Peygamber'in arkadaşlarından bazılarının onu bir geçitten atmak için gizlice karar aldıklarını rivayet etmektedir.²⁸²

Mücâhid, münafıkların cinayetlere yeltendiklerini ama bunu başaramadıklarını belirtmektedir. Mücâhid, münafıkların kimi öldürmek istedikleri ile ilgili isim zikretmemiştir. Konuyla ilgili bilgi, kaynaklarımızdan sadece Urve b. Zübeyr tarafından nakledilmektedir. Urve, Hz. Peygamber'in öldürülmek istendiğini, Resûlullah Tebük'ten Medine'ye dönerken, Hz. Peygamber'in arkadaşlarından bazılarının onu bir geçitten atmak için gizlice karar aldıklarını rivayet etmektedir. Urve de Mücâhid gibi Resûlullah'ı öldürmek isteyenlerin isimlerini zikretmemektedir.²⁸³

Münafıklar kendi aralarında söz dolaştırıp duruyorlardı. Ancak aralarında konuştukları şeylerin açığa çıkmasından da korkuyorlardı. Korktukları bu şey başlarına gelmiş ve haklarında “İkiyüzlüler, kendileri aleyhinde, kalplerindekileri bildirecek bir sûrenin inmesinden çekiniyorlardı. De ki: “Alay edin! Evet, Allah çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır.”²⁸⁴ âyeti nazil olmuştur.

Konuyla ilgili Mücâhid'in sunduğu bilgiler, İbn İshâk'ın eserinde yer almaktadır. Mücâhid, müminler hakkında dedikodu yapan münafıkların ismini zikretmezken, İbn İshâk, isim zikrederek münafıklardan bir topluluğun bulunduğunu, onlardan birinin Vedio b. Sabit, diğerinin Muhaşşin b. Humeyr olduğunu söylemektedir. Onlar, Resûlullah Tebük'e doğru giderken kendi aralarında: “Beni Asfâr'ın kılıçla vuruşmasını, Arapların birbirleriyle savaşması gibi mi zannediyorsunuz! Vallahi sanki biz yarın sizi iplere dizilip bağlanacağınızı görüyoruz.” dediler. Bunu da müminlere

²⁸⁰ Tevbe 9/74.

²⁸¹ Musa b. Ukbe, s. 306-307; İbn İshâk (nşr. Ahmet Ferit), s. 629; İbn Hişâm, IV, 268.

²⁸² Urve b. Zübeyr, s. 221.

²⁸³ Urve b. Zübeyr, s. 221.

²⁸⁴ Tevbe 9/64.

yalan haber yaymak, onları heyecanlandırmak ve onları korkutmak için yapıyorlardı. Bu münafıklardan Muhaşşin b. Humeyr: “Her birinize yüz değnek vurulmasını isterim ama hakkımızda bu sözünüzden dolayı Kur’an inmesinden kurtulalım.” dedi. Onların korktukları başlarına geldi. Resûlullah Ammâr b. Yâsir’i yukarıda zikri geçen münafıklara göndererek şöyle dedi: “Kavme kavuş onlar helak oldular. Ve onlara, söylediklerini sor. Eğer inkar ederlerse: “Evet siz şöyle şöyle dediniz.” de. Ammar onlara gitti, Resûlullah’ın söylediklerini onlara ilettiler, onlar da Resûlullah’a gelerek özür dilediler.²⁸⁵

Mücâhid, münafıklardan birinin: “Muhammed orada bulunmadığı, sözlerimizden haberdar olmadığı halde, bize, şu vadide, şu günde, filan kişinin şunları söylediğini haber verdi.” demiştir. İbn İshâk, Mücâhid’in zikretmiş olduğu münafığın Vedie b. Sabit olduğunu kaydetmektedir. Resûlullah devesinin üzerindeyken onlardan Vedie b. Sabit devenin semerinden tuttuğu halde: “Ya Resûlallah biz ancak eğlenip duruyorduk.” dedi. Vedie’nin bu sözleri üzerine de “Ve onlara sorsaydın, hiç kuşkusuz, “Biz ancak, lafa dalmış eğleniyorduk!” diyeceklerdir.”²⁸⁶ âyeti nazil oldu.²⁸⁷

Kaynaklarımızdan Urve b. Zübeyr ise “Biz ancak, lafa dalmış eğleniyorduk.” âyetinin şahıs ismi zikretmeksizin savaştan geri kalan münafıkların sözleri olduğunu söylemektedir.²⁸⁸

Mücâhid, münafıkların Hz. Peygamber için “O bütünüyle kulaktır.”²⁸⁹ dediklerini nakletmektedir. Mücâhid’in naklettiği bu bilgiler meğâzî kaynaklarımızdan İbn İshâk’ın eserinde yer almaktadır. İbn İshâk, Mücâhid’in verdiği bilgileri nakletmekte, ancak Mücâhid’in ismini vermediği münafığın isminin Beni Amr b. Avf’ın kardeşi Nebtel b. Hâris olduğunu belirtmektedir. Nebtel b. Hâris, Hz. Peygamber’e: “Muhammed ancak bir kulaktır. Kim ona bir şey konuşur, haber verirse onu tasdik eder demiş, bunun üzerine de “De ki; O sizin için hayırlı bir kulaktır.” âyeti nazil olmuştur.²⁹⁰

²⁸⁵ İbn Hişâm, IV, 226-227.

²⁸⁶ Tevbe 9/65.

²⁸⁷ İbn Hişâm, IV, 226-227.

²⁸⁸ Urve b. Zübeyr, s. 220-221.

²⁸⁹ Tevbe 9/61.

²⁹⁰ İbn Hişâm, IV, 266-267.

SONUÇ

Çalışmamıza öncelikle Mücâhid'e nisbet edilen *Tefsîr* adlı eserin 1989 yılında M. Abdüsselam Ebû'n- Nîl'in doktora tezi olarak gerçekleştirmiş olduğu neşirdeki Hz. Peygamber dönemi ile ilgili rivayetleri tesbit etmekle başladık. Tesbit ettiğimiz rivayetler bir yüksek lisans tezinin sınırlarını aşacağından çalışmamızı Mücâhid'in bize sunmuş olduğu Hz. Peygamber döneminde yapılmış savaşlarla ilgili rivayetlerle sınırlı tuttuk. İlk rivâyet tefsircisi sayılan Mücâhid'in meğâzî ile ilgili sunduğu bilgiler onun çağdaşı meğâzî yazarlarından Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın eserlerinde yer alan bilgilerle karşılaştırılmıştır.

Mücâhid'in naklettiği bilgiler çoğunlukla Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın eserlerinde çoğunlukla yer almaktadır. Özellikle de İbn İshâk'ın eserinde Mücâhid'in sunduğu bilgilerle çokça karşılaşmaktayız. Mücâhid'in sunduğu bilgiler çok sınırlı iken diğer kaynaklardaki bilgilerin daha ayrıntılı bilgiler olduğu görülmektedir. Bu nedenle de Mücâhid'in Hz. Peygamber dönemi ile ilgili her bir savaşın tamamını resmedecek bir bilgi ortaya koymadığını tesbit ettik.

Örneğin; Uhud Savaşı öncesinde müminlerin Bedir gibi bir savaş istedikleri ile ilgili bilgi bütün kaynaklarda aynı şekilde yer almaktadır. Yine Tevbe sûresinin 117. Âyetinin iniş sebebinin müminlerin sefere çıkmakta isteksiz davranmaları olduğu ile ilgili bilgi bütün kaynaklarda aynı şekilde yer almaktadır.

Mücâhid'in naklettiği bazı bilgilerin ise diğer meğâzî kaynaklarında yer almadığı görülmektedir. Mücâhid'in, Hudeybiye Seferi'nde Ka'b b. Ucre'nin başının bitlendiği ve Resûlullah'ın ona tavsiyesi, Hayber'de Allah'ın müminlere yardım ettiği, Ra'd sûresinin 31. âyetiyle Mekke'nin Fethi'nin müjdenmesi, Allah'ın, Tebük Seferi öncesinde Resûlünü müjdenmesi ve bazı âyetlerin nuzûl sebebi ile ilgili naklettiği bilgiler araştırmamızda esas aldığımız meğâzî kaynaklarımızda bulunmamaktadır. Bu durum Mücâhid'in naklettiği bilgilerin âyetlerin iniş sebebine yönelik olduğundan kaynaklandığı düşünülebilir. Çünkü bir tefsirci olması hasebiyle Mücâhid'in derdinin sebebi nuzûl olduğu görülmektedir. Bir tarihçi için ise önemli olan bir olayla ilgili yer, mekan, zaman ve şahıslardır.

Mücâhid sunduğu bilgilerin bir kısmında net bilgiler verirken, meğâzî kaynaklarımızın genel bilgiler verdiğini tesbit ettik. Örneğin; Mücâhid, Hz. Peygamber'in sefer çağrısına rağmen Hudeybiye Seferi'ne katılmayan daha sonra da Hz. Peygamber Hayber'in Fethi'ne giderken Hudeybiye Seferi'ne katılmadıkları için Hayber'e gitmekten alıkoyduğu kabilelerin isimlerini vererek onların, Cüheyne ve Müzeyne kabileleri olduğu belirtirken, konuya temas eden kaynaklarımız bu kabilelerin isimlerini vermeden Arâbiler olarak kaydetmektedirler.

Mücâhid, sunduğu bilgilerin bir bölümünde münafıklardan biri, müminlerden biri, Ensar'dan biri gibi genel ifadeler kullanmış konu ile ilgili ayrıntılı bilgilere eserinde yer vermemiştir. Meğâzî kaynaklarımız ise özellikle de İbn İshâk ayrıntılı bilgiler nakletmişlerdir. Tebük Seferi hazırlıkları için bir avuç hurma getiren kişinin Ensar'dan biri olduğunu söylerken, İbn İshâk bu kişinin Ebû Akîl olduğunu söylemektedir.

Mücâhid'in bazı olaylarla ilgili naklettiği bilgilerle meğâzî kaynaklarımızın naklettiği bilgiler arasında farklılıklar olduğunda tesbit edilmiştir. Abdullah b. Cahş Seriyesi'nde İbn Hadramî'nin öldürüldüğü günün Mücâhid Recep ayının ilk gecesi olduğunu belirtirken, Musa b. Ukbe, Recep ayının son günü olduğunu belirtmektedir.

Araştırmamızda tesbit ettiğimiz hususlardan biri de Mücâhid'in, naklettiği bir bilgi ile ilgili farklı seneden gelen bir bilgi varsa onu da eserine almış naklettiği bilgiyi ikinci bir rivayetle desteklemiştir.

Araştırmamızda tesbit ettiğimiz hususlardan bir diğeri de Mücâhid'in naklettiği bilgilerin ravileri ile İbn İshâk'ın nakletmiş olduğu bazı bilgilerin ravileri aynıdır. Bu da bizi Mücâhid ile İbn İshâk'ın aynı kaynaklardan yararlandıkları sonucuna götürmektedir. Örneğin; Mücâhid, Fetih sûresinin 16. âyetinde geçen "Güçlü kuvvetli insanlar" ifadesiyle Sâsâniler'in işaret edildiğini söylerken, İbn İshâk da Mücâhid ile aynı kaynaklardan almış olduğu rivayete göre de "Güçlü kuvvetli insanlar" ifadesiyle Sâsâniler'e işaret edilmiştir.

Sonuç olarak, Mücâhid'in naklettiği bilgiler çoğunlukla onun çağdaşı meğâzî kaynaklarımızda yer almakta, bazı bilgilerin ise yer almadığı görülmektedir. Naklettiği bazı bilgilerin ise diğer kaynaklardan farklı olduğu görülmektedir. Naklettiği tarihi

bilgilerin sınırlı düzeyde olduğu, genelde de âyetlerin iniş sebepleriyle ilgili kaldığı görölmektedir.

KAYNAKÇA

- ALGÜL, Hüseyin (1986), *İslâm Tarihi, Gonca Yayınevi*, I-IV, İstanbul.
- CERRAHOĞLU, İsmail (1978), *Tefsirde Mücâhid b. Cebr ve Ona İsnad Edilen Tefsir, AÜİFD*, cilt XXIII, sayı 23, s. 31-50, Ankara.
- CERRAHOĞLU, (1991), *Tefsir Usûlü, TDVY*, Ankara.
- DURİ, Abdulaziz (2006), *İslam'da Tarih Yazıcılığı Üzerine Bir Deneme: Ez-Zührî*, Çev. İbrahim Öztürk, *SÜİFD*, sayı 22. Güz, s. 163-170, Sakarya.
- ESER, Mithat (2009), "Eseri Günümüze Ulaşan İlk Siyer Müellifi İbn İshâk'ın Güvenirliği", *İSTEM*, sayı 13, s. 261-280.
- FAYDA, Mustafa (1985), "Siyer Sahasındaki ilk Telif Çalışmaları" *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu*, s. 363-364-365, İzmir.
- FAYDA, "Siyer ve Meğâzî", *DİA*, cilt XXXVII, s. 321.
- FAYDA, "İbn İshâk", *DİA*, cilt XX, s. 93-94-95-96.
- HAMİDULLAH, Muhammed (2000), "Aziz Kur'an", Çev. Doç. Dr. Abdülaziz Hatip-Mahmut Kanık, İstanbul.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî (1955) *es-Sîretü'n-Nebevîyye*, Nşr. Mustafa es-Sakkâ ve dğr., I-IV, Kâhire,
- İBN HİŞÂM, *Sîret-i İbn-i Hişâm* , Çev. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, I-IV, İstanbul (2006).
- İBN İSHÂK (1976), *Sîretü İbn İshâk, el-müsemmâ bi-Kitâbi'l-el-Mübtede' ve'l-meb'as ve'l-meğâzî*, Nşr. Muhammed Hamidullah, Rabat.
- İBN İSHÂK, (2004), *Sîretü'n-Nebeviyye*, Nşr. Ahmed Ferid, Beyrut.
- İBN ŞİHÂB ez-ZÜHRÎ (1981), *el-Meğâzî'in-Nebeviyye*, Nşr, Süheyl Zekkâr, Dımaşk.

- KESLER, Muhammet Fatih, “*Mücâhid b. Cebr*”, *DÎA*, cilt XXXI, s. 442-443.
- MUSA B. UKBE, Ebû Muhammed Musa b. Ukbe b. Ebî Ayyâş el-Kureşî el-Esedî el-Mitrakî el-Medenî (1994), *Kitâbü'l-Meğâzî*, Nşr. Muhammed Bakşîş, Rabat.
- MÜCÂHİD B. CEBR (1976), *Tefsîrû Mücâhid*, Nşr. Abdurrahman Et-Tâhir b. Muhammed es-Sûreti, İslamâbâd.
- MÜCÂHİD B. CEBR (1989), *Tefsîr*, Nşr. Muhammed Abdüsselam Ebû'n-Nîl, Nasr.
- MUSTAFA el-AZAMÎ (1993), *İlk Devir Hadis Edebiyatı* (trc. Hulûsi Yavuz), İstanbul.
- TERZÎ, Mustafa Zeki (1985), “*İslâm'da Tarih Yazıcılığının Doğuşunda İbn Şihâb ez-Zühri'nin Yeri ve Önemi*”, *Diyanet Dergisi*, cilt XXI, sayı, 2, Ankara.
- SOYCAN, Mustafa, *Mukâtil b. Süleyman'ın (öl.150/767)Tefsîr Adlı Eserindeki Meğâzî Bilgilerinin Tesbit ve Değerlendirmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya (2011).

EKLER

EK 1: Mücâhid b. Cebr'in *Tefsîr* adlı eserindeki meğâzîye dair verdiği bilgilerle, onun çağdaşı olan meğâzî yazarlarından Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın eserlerinde yer alan bilgilerin karşılaştırmalı tablosu.

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
ABDULLAH B. CAŞ SERİYYESİ	Abdullah b. Caş Seriyyesine Katılan Müslümanlar	1. Abdullah b. Caş ve komutasındaki bazı müslümanlar	-	-	1. Abdullah b. Caş 2. Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebia 3. Amr b. Süreka 4. Amir b. Rebîa 5. Sa'd b. Ebû Vakkas 6. Utbe b. Gazvân 7. Vakîd b. Abdullah 8. Safvan b. Beydâ	1. Abdullah b. Caş
	Müslümanlarla Müşriklerin Kervanının Karşılaştığı Yer	Nahle	-	-	Nahle	Nahle
	Müşriklerden Öldürülen Kişi	İbnü'l-Hadramî	-	-	İbnü'l-Hadramî	İbnü'l-Hadramî
	İbnü'l-Hadramî'yi Bir Ok Atarak Öldüren Kişi	Temîm Kabilesinden Biri	-	-	Vâkîd b. Abdullah et-Temîmî	
	İbnü'l-Hadramî'nin Öldürüldüğü Gün	Cumâdelâhir''in son günü Receb'in ilk gecesi	-	-	Recep ayının son günü	Recep ayının son günü

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
ABDULLAH B. CAHŞ SERİYYESİ	Bakara 2/ 217. Âyetin İniş Sebebi	İbnü'l-Hadramî'nin öldürülmesi ve müşriklerin bunu kabullenememeleri	-	-	İbnü'l-Hadramî'nin öldürülmesi	İbnü'l-Hadramî'nin öldürülmesi

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
BEDİR SAVAŞI	Savaşın Sebepleri	1. Müşriklerin Müslümanları takibi 2. Muhacirlerin mallarını Mekkelilerin yağmalaması 3. Savaşa izin veren âyetin nazil olması 4. Müslümanların, Ebû Süfayan'ın kervanını takibe alması, müşriklerin kervanı kurtarmak istemeleri	1. Müslümanların, Ebû Süfayan'ın kervanını takibe alması, müşriklerin kervanı kurtarmak istemeleri - - -	1. Müslümanların, Ebû Süfayan'ın kervanını takibe alması, müşriklerin kervanı kurtarmak istemeleri - - -	1. Müslümanların, Ebû Süfayan'ın kervanını takibe alması, müşriklerin kervanı kurtarmak istemeleri - - -	1. Müslümanların, Ebû Süfayan'ın kervanını takibe alması, müşriklerin kervanı kurtarmak istemeleri - - -
	Hac 22/ 39. Âyetin İniş Sebebi	Mekkelilerin Müslümanların mallarını yağmalamalarını	-	-	-	-
	Yurtlarından Çalın Satarak ve Böbürlenerek Çıkanlar	Ebû Cehil ve Kureyş müşrikleri	Kureyş	-	Ebû Cehil	Ebû Cehil

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
BEDİR SAVAŞI	resulullah					
	Müşriklerin Duası	Müşrikler: “Rabbimiz bizimle Muhammed ve ashabının arasını aç. Yani bizimle Muhammed ve ashabının arasındaki hüküm ver.” diye dua ettiler.	Ebû Cehil: “Allah’ım! İki dinden hayırlısına yardım et! Allahım! Bizim dinimiz kadim bir dindir. Muhammed’in dini ise yeni bir dindir.” diye dua ettiler.	-	Ebû Cehil: “Allah’ım! İki dinden hayırlısına yardım et! Allahım! Bizim dinimiz kadim bir dindir. Muhammed’in dini ise yeni bir dindir.” diye dua ettiler.	Ebû Cehil: “Ey Allah’ım! Muhammed hısımlık ilişkilerinin bize kestirdi ve bize bilinmeyen bir şeyle geldi. O halde sabahleyin onu helak et.” diye dua ettiler.
	Yağmurun Yağması	Uykudan önce yağmur yağdı.	Uykudan önce müminlerin tarafına hafif bir yağmur, müşriklerin bulunduğu tarafa şiddetli bir yağmur yağdı.	-	Uykudan önce müminlerin tarafına hafif bir yağmur, müşriklerin bulunduğu tarafa şiddetli bir yağmur yağdı.	Uykudan önce müminlerin tarafına hafif bir yağmur, müşriklerin bulunduğu tarafa şiddetli bir yağmur yağdı.
	Hz. Peygamber’in Rüyası	Düşman az gösterildi	Düşman az gösterildi	-	Düşman az gösterildi	Düşman az gösterildi
	Bedir Savaşının Tarafları	Hz. Muhammed ve ashabı ile Mekkeli müşrikler	Hz. Muhammed ve ashabı ile Mekkeli müşrikler	Hz. Muhammed ve ashabı ile Mekkeli müşrikler	Hz. Muhammed ve ashabı ile Mekkeli müşrikler	Hz. Muhammed ve ashabı ile Mekkeli müşrikler

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
BEDİR SAVAŞI	Meleklerin Sayısı	Üç bin melek	Bin melek	-	Bin melek	Bin melek
	Meleklerin Sarıklarının Rengi	Renkli	-	-	-	Meleklerin beyaz renkli, Cebrail'in sarı renkli
	Melekler Hangi Savaşta Savaştlar?	Bedir	-	-	-	Bedir'de savaştlar. Diğer savaşlarda sayı ve yardım olarak bulundular.
	Resûlullah'ın Müşriklere Taş Atması ve Dua Etmesi	Çakıl taşlarını Resûlullah atmıştır.	Çakıl taşlarını Resûlullah atmıştır.	-	Çakıl taşlarını Resûlullah atmıştır.	Resûlullah "Yüzler çirkinleşsin" diye dua ederek müşriklere üzerine çakıl taşlarını atmıştır.
	Enfal 8/17. Âyetin İniş Sebebi	Ashabın: "Ben öldürdüm" demeleri	-	-	-	-

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
BEDİR SAVAŞI	Enfal 8/ 41, 68. Âyetler Hangi ganimetlerle İlgili	Bedir ganimetleri	Bedir ganimetleri	-	Bedir ganimetleri	Bedir ganimetleri
	Hicret Etmeyip Müşriklerle Birlikte Bedir’de Öldürülen Müslümanlar.	İsim vermeden “Kendilerine yazık edenler” olarak geçmektedir.	Konu ile ilgili bilgi var ama isimler yok	-	Konu ile ilgili bilgi var ama isimler yok	1. Hâris b. Zem’a b. el-Esved 2. Ebû Kays b. Velîd b. Muğîre, 3. Ebû Kays b. Fakih b. Muğîre 4. Âs b. Münebbih b. Haccac 5. - 6. Ali b. Ümeyye b. Halef el-Cumahî
	Nisa 4/96, 97, 99. Âyetleri Kimlerin Hakkında Nazil Olmuştur	Hicret edemeyip Bedir’e müşriklerle beraber gelen ve orada öldürülen müslümanlar	Hicret edemeyip Bedir’e müşriklerle beraber gelen ve orada öldürülen müslümanlar	-	-	Hicret edemeyip Bedir’e müşriklerle beraber gelen ve orada öldürülen Müslümanlar
	Şiddetle Yakalayacağımız gün	Bedir Günü	-	-	-	-

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
UHUD SAVAŞI	İnsanları Allah yolundan Alkoymak İçin Malını Ortaya Koyan Müşrik	Ebü Süfyân	-	-	-	Ebü Süfyân ve onun kafilesinde ticaret malları bulunanlar
	Müminlerin Coşkusu	Bedir gibi bir savaş istiyorlardı.	Bedir gibi bir savaş istiyorlardı.	Bedir gibi bir savaş istiyorlardı.	Bedir gibi bir savaş istiyorlardı.	Bedir gibi bir savaş istiyorlardı.
	Âl-i İmrân 3/143. Âyetin İniş Sebebi	Müminlerin Bedir gibi bir savaş istekleri	-	-	-	-
	Uhud'daDağılmayı Düşünen İki Grup	1. Seleme oğulları 2. Hârise oğulları	-	-	1. Seleme oğulları 2. Hârise oğulları	1. Benû Seleme b. Cuşem b. Hzrec 2. Evs'den Benû Hârise b. Nebt
	“Muhammed öldürüldü” Şayiasını Yayan Kişi	Muhacirlerden biri	-	Şeytan	-	Mus'ab b. Umeyr'i öldüren İbn Kâme el-Leysî
	Âl-i İmrân 3/144. Âyetin İniş Sebebi	Ensar'dan birinin:“Şayet Muhammed öldürülmüş olsa bile,” sözünü söylemesi	-	-	Enes b. Nadr el-Ensârî'nin :“Şayet Muhammed öldürülmüş olsa bile,” sözünü söylemesi	-

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
HENDEK SAVAŞI	Savaşa Katılan Müttefikler	Mekkeliler Gatafanoğulları Kureyzaoğulları	-	Mekkeliler Gatafanlılar Kureyzaoğulları	Mekkeliler Gatafanlılar Kureyzaoğulları Benî Esed Benû Süleym	Mekkeliler Gatafanlılar Yahudiler Kureyzaoğulları Eşce' Benû Mürre
	Müttefiklerin Komutanları	Mekkeliler- Ebû Süfyân b. Harb Gatafanoğulları- Uyeyne b. Bedr Kureyzaoğulları- yok	-	Mekkeliler- Ebû Süfyân b. Harb Gatafanoğulları- Uyeyne b. Hısn b. Bedr el-Fezârî Kureyzaoğulları- yok	Mekkeliler- Ebû Süfyân Gatafanlılar - Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr Kureyzaoğulları- yok Benî Esed- Tuleyha Benû Süleym- Ebu'l- Eğvar	Mekkeliler- Ebû Süfyân Gatafanlılar - Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr Kureyzaoğulları- yok Benû Mürre- Hâris b. Avf b. Ebû Hârise el- Mürrî Eşce' -
	Müttefiklerin Medine'ye Geliş Yönleri	Gatafanlılar, yukarı taraftan; Mekkeliler ve Kureyzaoğulları aşağı taraftan			Mekkeliler ve Kureyzaoğulları yukarı taraftan Gatafanlılar?	Kureyzaoğulları- yukarı taraftan; Kureys ve Gatafan da alt taraftan geldiler

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
HENDEK SAVAŞI	Düşman Ordusu Üzerine Rüzgar Gönderilmesi	Sabâ rüzgarı	-	Rüzgar	Rüzgar	Rüzgar
	Ahzab Ordusu Üzerine Melekler gönderildi mi?	Melekler gönderildi ancak savaşmadılar.	-	-	-	Melekler gönderildi.
	Evlerimiz Korumasız Diyenlere İzin İsteyenler	Münafıklar			Münafıklar	Benû Hârise b. Hârise'den bazı kişiler adına Evs b. Kayzî
	Ahzab 33/12, 13, 19. Âyetler Kimler Hakkında Nazil Oldu?	Münafıklar	-	-	-	Münafıklar
	Ahzab 33/23. Âyet Kimler Hakkında Nazil Oldu?	Müminler	-	-	-	Müminler
	Müslümanlara İhanet Edenler	Kureyzaoğulları	-	-	-	Kureyzaoğulları

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
HENDEK SAVAŞI	Savaşın Sonucu	Müttefikler bir yarar elde edemedi geri döndüler	-	Müttefikler hezimete uğrayarak geri döndüler	Kureyzanın Kureys'e yardımı kesmesi, Allah'ın, rüzgar ve melekleri Müslümanlara yardıma göndermesiyle düşmanlar geri döndüler.	Kureyzanın Kureys'e yardımı kesmesi, Allah'ın, rüzgar göndermesiyle düşmanlar geri döndüler.

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
HUDEYBİYE SEFERİ	Resûlullah'ın Sefere Katılmalarını İstemesine Rağmen Katılmayan Kabileler	1. Cüheyne , 2. Müzeyne,	-	-	-	Arap kabileleri
	Seferin Tarihi	Zilkâde ayı			Hicrî 6. Yıl, Zilkâde	Hicrî 6. Yıl, Zilkâde
	Yaşanan İlginç bir Olay	Ka'b b. Ucre'nin Başının Bitlenmesi	-	-	-	-
	Gelecek Yıl Umreyi Tamamlamak Üzere Müslümanları Müjdeleyen Âyet	Bakara 2/194.	-	Bakara2/194.	-	-
	Allah Resûlünün gördüğü Rüya	Güvenlik İçinde Mekke'ye girmişler	-	-	-	Âyet zikrediliyor.
	Fetih 48/27. Âyette geçen "Yakın fetih"	Hayber'in Fethi	-	-	Hudeybiye'de ashabıyla birlikte gelecek yıl emniyet içinde umre yapmak üzere bir zafer kazanılması	Âyet var. Ancak herhangi bir bilgi yok.

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
HUDEYBİYE SEFERİ	Sefere Katılmayan Kabileler	Cüheyne ve Müzeyne	-	-	-	Arapların çoğu
	Fetih 48/27. Âyette geçen “Yakın fetih”	Hayber’in Fethi	-	-	Hudeybiye’de ashabıyla birlikte gelecek yıl emniyet içinde umre yapmak üzere düşman üzerinde bir zafer kazanılması	
	Fetih Sûresi’nin İndiği Yer	Resûlullah, kurbanını kesip başını traş ettikten sonra Fetih sûresinin ilk âyeti inmiştir.	-	-	-	Resûlullah, Hudeybiye’den dönerken Mekke İle Medine arasında Fetih sûresi nazil oldu.

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
HAYBER'İN FETHİ	Fethin Tarihi	Hudeybiye'den sonra hemen Haber'e yöneldi.	Hudeybiye'den sonra Haber'e yöneldi.	Hudeybiye'den sonra Medine'ye geldi. Hemen sonra Haber'e yöneldi.	Medine'ye döndükten yaklaşık 20 gün sonra Hayber'e çıktı.	Hudeybiye'den döndükten sonra Zilhicce ile Muharrem ayının bir kısmında Medine'de ikamet ettikten sonra Hayber'e çıktı.
	Bedevilerden Hayber'e Ganimet almak İçin Katılmak İsteyen Ancak Geri Bırakılan Kabileler	1.Cüheyne, 2. Müzeyne,	-	-	-	Hudeybiye'den geri kalan Arâbiler.
	Fetih 48/16. Âyetinde Geçen "Güçlü kuvvetli İnsanlar"	1. Sâsâniler 2. Bizanslılar	-	-	-	1.Sâsâniler 2. Müseylime-i Kezzâb ile beraber Hanife Kabilesi
	Haşr 58/6. Âyetin İniş Sebebi	Müminlere, Hayber'de Allah'ın yardımının hatılatılması	-	-	-	-

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
HAYBER'İN FETHİ	Haşr 58/5. Âyetin İniş Sebebi	Müminleri Hayber'de ele geçirilen hurma bahçelerindeki hurma ağaçlarının kesilip kesilmeyeceği hususundaki tartışmaları.	-	-	-	-
	Ganimet Taksiminden pay alanlar	Muhâcirler	-	-	-	Yetimler, Miskinler, Hz. Peygamber ve Eşleri 1800 kişiye pay edildi.
	Ganimetlerden Pay Almayıp Muhacirlere Karşı Fedakarlıkta bulunanlar	Ensar	-	-	-	-

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İŞHÂK
MEKKE’NİN FETHİ	Ra’d 13/31. Âyetinin İniş Sebebi ve Fethin Müjdelenmesi	Müşriklerin Resûlullah’a: “Dağlar bizi çok sıkıyor dağlarımız kaldır, yerimizi genişlet, ticaret yaptığımız Şam’ı bize yaklaştır ve babalarımızı kabirden çıkar da onlarla konuşalım.” demeleridir. Bu âyetle fetih Müjdelenmiştir.	-	-	-	-
	Nasr 110/1. Âyetteki “Allah’ın Yardımı ve Fethi Geldiği Zaman.” İfadesiyle Kastedilenler ve Nasr Sûresi’nin İniş Zamanı	Mekke’nin Fethi -	- -	- Halid b. Velid’in Meke’nin aşağı tarafındaki Kureyş topluluklarına Savaşmak üzere göndermesi, sonra dine girenlerle savaşın kaldırılmasından sonra Nasr Sûresi nazil oldu.	- -	- Mekke fethedildiği, Kureyş’in Hz. Peygamber’e yaklaştığı ve İslâm Kureyş’e boyun eğdirdiği, Arap kendileri için Resûlullah ile harbetmeğe ve düşmanlık yapmaya güçleri kalmadığını bildikleri zaman ve Araplar Allah’ın dinine bölük bölük girdiklerizaman Nasr Sûresi nazil oldu.

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
MEKKE'NİN FETHİ	Fethin Sebepleri	Kureşliler'in antlaşmayı bozup Huzâalılar ile savaşmaları	Bekiroğulları ile Huzâalılar arasında çıkan çatışmada Mekkeliler'in Bekiroğullarına silah ve köle desteği vermeleri	Bekiroğulları ile Huzâalılar arasında çıkan çatışmada Mekkeliler'in Bekiroğullarına silah ve köle desteği vermeleri	Bekiroğulları ile Huzâalılar arasında çıkan çatışmada Mekkeliler'in Bekiroğullarına silah ve köle desteği vermeleri	Bekiroğulları ile Huzâalılar arasında çıkan çatışmada Mekkeliler'in Bekiroğullarına silah ve köle desteği vermeleri
	Mâide 5/2. Âyetin İniş Sebebi	Hüzeyl Kabilesinden birinin öldürülmesi	-	-	-	-

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
TEBÛK SEFERİ	Allah'ın Müjdesi	Tevbe 9/25. Âyetin inmesiyle Allah, Rasûlüne yardım edeceğinin bildirmiş, orayı vatan edinecekleri müjdesini vermiştir.	-	-	-	-
	Tevbe 9/29. Âyetin (cizye âyeti) İndiği Zaman	Ashaba Tebük Gazvesine çıkmaları emredildiği zaman.	-	-	-	Müşriklerin Mescid-i Harama yaklaşmalarını emreden âyetin inmesinden sonra inmiştir. Bu âyetle Mekke ticaretinin kesilmesine bedel cizyelerin geleceği müjdelenmiştir.
	Sefer'in Tarihi	Mekke 'nin Fethi, Tâif kuşatması ve Huneyn'den sonra	-	-	-	Mekke 'nin Fethi, Tâif kuşatması ve Huneyn'den sonra
	Tevbe 9/41. Âyetin İniş Zamani	Sefer çağrısı geldiğinde mazeret beyan ettiklerinde	Sefer çağrısı geldiğinde mazeret beyan ettiklerinde	Sefer çağrısı geldiğinde mazeret beyan ettiklerinde	Sefer çağrısı geldiğinde mazeret beyan ettiklerinde	Sefer çağrısı geldiğinde mazeret beyan ettiklerinde

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
TEBÜK SEFERİ	Resûlullah'ın: "Belki Asfar kızlarını ganimet alırsınız." Sözü'nü Söylediği Kişiler.	Herkese söyledi	Ced b. Kays	-	Ced b. Kays	Ced b. Kays
	Münafıkların, Yaptıkları Yardımları Dillerine Doladıkları Sahabeler	1.Abdurrahman b. Avf, 2. Ensar'dan biri	-	-	-	1.Abdurrahman b. Avf, 2. Âsım b. Adıyy, 3. Ebû Akîl,
	Tevbe 9/40. Âyetin İnış Sebebi.	Müminlerin Tebük'e çıkmakta isteksiz davranmaları.	Müminlerin Tebük'e çıkmakta isteksiz davranmaları.	Müminlerin Tebük'e çıkmakta isteksiz davranmaları.	Müminlerin Tebük'e çıkmakta isteksiz davranmaları.	Müminlerin Tebük'e çıkmakta isteksiz davranmaları.
	Tevbe 9/ 117. Âyetindeki "Zorluk Anı"	Tebük Seferi	Tebük Seferi	Tebük Seferi	Tebük Seferi	Tebük Seferi
	Sefere Katılmamak İçin İzin İsteyenler	Münafıklar	-	-	-	Benû Gıfâr'dan bazı kişiler
	Sefere Katılmayanların İsimleri	1.Abdullah b. Nebtel, 2. Rufâe b. Tâbût, 3. Abdullah b. Übeyy 4. Evs b. Kayzî,	-	-	-	1.Abdullah b. Übeyy

		MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
TEBÛK SEFERİ	“Eğer Muhammed doğru söylüyorsa Biz Eşekten Kötüyüz.” Sözüni Söyleyen Kişi	Bir Münâfık	-	-	Cülas b. Süveyd	Cülas b. Süveyd
	“Eğer Muhammed doğru söylüyorsa Biz Eşekten Kötüyüz.” Sözüni Söyleyen Kişinin sözlerini Hz. Peygamber’e İleten Sahabe	Müminlerden biri	-	-	Âmir b. Kays	Umeyr b. Sâ’d
	Alay Etmelerinden Dolayı Haklarında Tevbe 9/64.65. Âyetlerin İndiği Kimseler	Münâfıklar	Münafıklar	-	-	1. Vedio b. Sâbit, 2. Muhaşşin b. Humeyr,
	Hiz. Peygamber’e “O Kulaktır.” Diyen Kişiler	Münâfıklar	-	-	-	Nebtel b. Hâris

EK 2: Mücâhid b. Cebr'in Tefsîr adlı eserindeki Meğâzîye dair verdiği bilgilerin Bulunduğu sûre ve âyetlerin tablo şeklinde gösterilmesi.

SAVAŞIN ADI	İLGİLİ ÂYETLER	ÂYETLERDEKİ ZİKİRİ GEÇEN KONULAR
ABDULLAH B. CAHŞ SERİYYESİ	Bakara 2/217.	Abdullah b. Cahş Seriyyesi
BEDİR SAVAŞI	Hac 22/77; Enfal 8/5, 6, 11, 17, 19, 41, 43, 45, 46, 47, 50, 65, 68; Âl-i İmrân 3/13, 124, 125, 126; Nisâ 4/97, 98, 99; İbrahim 14/ 28; Duhan 44/16; Furkan 25/77.	Savaşın Sebepleri ve Savaş Öncesi Gelişmeler Savaşla İlgili Bilgiler Meleklerin Müslümanlara Yardım İçin İnmesi Ele Geçirilen Ganimetlerin Dağıtımı ve Esirlere Yapılan Muamele Kendilerine Yazık Edenler Kureyş'in Başına Gelecek Azap
UHUD SAVAŞI	Âl-i İmrân 3/122, 143, 144; Enfal 8/36 46	Savaşın Sebepleri Savaşla İlgili Bilgiler

HENDEK SAVAŞI	Ahzab 33/9, 10, 12, 13, 19, 20, 23, 26; Enfal 8/56, 58, 60, 61.	Savaşa Katılan Ahzab Ordusu Savaş Öncesi ve Savaş Sonrası Mümin ve Münâfıkların Tavırları Kureyzaoğullarının İhaneti Savaşın Sonuçları
HUDEYBİYE SEFERİ	Bakara 2/194; Fetih 48/1, 27.	Sefer Sırasında Yaşananlar Mekkeliler'in, Müminlerin Mekke'ye Girişlerini Engellemeleri Sefer'de Hz. Peygamber'in gördüğü Bir Rüya ve Yaşanan İlginç Bir Olay Sefer'in Parlak Bir Zafer Olarak Nitelendirilmesi
HAYBER'İN FETHİ	Fetih 48/11, 15, 16, 24; Haşr 59/5, 6, 9.	Fetih Hazırlıkları Ele Geçirilen Hurmalıklar ve Ganimetlerin Dağıtımı
MEKKE'NİN FETHİ	Ra'd 13/31; Nasr 110/1; Mâide 5/2; Tevbe 9/13, 14.	Fethin Müjdelenmesi Fethin Sebepleri Fetih Günü Yaşananlar

TEBÜK SEFERİ	Tevbe 9/9, 29, 40, 41, 43, 47, 49, 64, 65, 74, 79, 117.	Sefer Öncesi Gelişmeler ve Allah'ın Müjdesi Sefer Hazırlıkları Sefer Sürecinde Münafıkların Durumları
---------------------	---	---

EK 3: Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zühri, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın eserlerin yer almayan sadece Mücâhid b. Cebr'in *Tefsîr* adlı eserinde yer alan bilgiler.

MÜCÂHİD	BEDİR SAVAŞI
Savaşın Sebepleri ve Savaş Öncesi Gelişmeler	<p>Mekkeli Müslümanlar Mekke'den Medine'ye hicret ettiklerinde Kureyş müşrikleri Müslümanların Mekke'de bıraktıkları mallarını yağmalamışlardır.</p> <p>Müminlerin Kervana ulaşamamaları üzerine savaş seçeneği gündeme geldi. Bu seçeneğin gündeme gelmesi üzerine bazı müminler Resûlullah ile savaş konusunda tartışılar. Bu tartışmayı yapanlar da savaş aletlerini, teçhizatımızı almadık (nasıl savaşacağız) diyerek savaş konusunda tereddüt geçiren kişilerdi.</p>
Kureyş'in Başına Gelecek Azap	<p>Duhan sûresinin on altıncı âyetinde geçen "Şiddetle yakalayacağımız gün" Bedir günüdür.</p> <p>Furkan sûresi yetmiş yedinci âyetinde geçen "azap yakanızı bırakmayacaktır" ifadesi ile kastedilen Bedir günüdür.</p> <p>Haşr sûresinin on beşinci âyetinde geçen "Yaptıklarının karşılığını tatmış kimseler" ifadeleriyle kastedilen Bedir günü Kureyş müşriklerinin başına gelenlerdir.</p>
MÜCÂHİD	HENDEK SAVAŞI
Savaşa Katılan Ahzab Ordusu	Hendek günü Ahzab ordusunun üzerine melekler gönderildi. Ancak onlarla savaşmadılar.

MÜCÂHİD	HUDEYBİYE SEFERİ
Sefer’de Hz. Peygamber’in Gördüğü Bir Rüya ve Yaşanan İlginç Bir Olay	Resûlullah Hudeybiye günü Ka’b b. Ucre’nin başının bitlendiğini görmüş, “Galiba bitlerin sana eziyet ediyor?” diye sormuş. O da: “Evet” cevabını verince, Resûlullah Ka’b’a: “Traş ol ihramdan çık ancak buna keffaret olarak üç gün oruç tut veya altı yoksula bir fark tasadduk et veyahut da bir koyun kurban kes.” diye emretmiştir.
MÜCÂHİD	HAYBER’İN FETHİ
Fetih Hazırlıkları	Allah, Kureyzaoğullarına karşı ve Hayber’de müminlere yardım etmiştir. Allah, müminlere atsız ve teçhizatsız bu yardımını “Allah’ın, onlardan elçisine getirdiği ganimetler için, siz, ne at, ne de deve koşturmuşsunuz; ama Allah, Elçi’sine, dilediği kimselere karşı güç verir. Gerçekten de Allah, her şeye gücü yetendir.” (Haşr 59/6) âyetiyle hatırlatmıştır.
Ele geçirilen Hurmalıklar ve Ganimetlerin Dağıtımı	Hayber’de Yahudilere ait hurma bahçeleri ele geçirilmiştir. Bazı muhâcirler, bazılarının hurmaları kesmelerini nehyetmişler ve onların Müslümanlar için ganimet olduğunu söylemişlerdi. Hurma ağaçlarını kesenler ise bu davranışlarıyla düşmana kızgınlıklarını ifade ettiklerini söylemişlerdi. Bu sözler üzerine hurma ağaçlarının kesilmesini nehyeden, bazı muhacirlerin sözlerini tasdik eden ve o ağaçları kim keserse bunun günah olduğunu tahlil eden âyet (Haşr 59/5) nazil olmuştur.

MÜCÂHİD	MEKEKE’NİN FETHİ
Fethin Müjdelenmesi	<p>Kureyş müşriklerinin Hz. Muhammed’e: “Dağlar bizi çok sıkıyor, dağlarımızı kaldır, yerimizi genişlet, ticaret yaptığımız Şam’ı bize yaklaştır veya babalarımızı kabirlerinden çıkar da onlarla konuşalım.” demeleri üzerine “Bir Kur’ân ki, onunla dağlar yürütülse veya onunla yer parçalansa veya onunla ölümler konuşur olsa (o yine bu Kur’an olurdu). Fakat emir bütünüyle Allah’ındır. İman edenler, kâfirlerden ümit kesip daha anlamadılar mı ki, Allah dileseydi, elbette insanların hepsine toptan hidayet buyururdu. O küfürde direnenlerin kendi sanatlarıyla başlarına musibet inip duracak, ya da yurtlarının yakınına konacak. Nihayet Allah’ın vaadi gelecek. Muhakkak ki, Allah vaad ettiği zamanı şaşırılmaz.” (Ra’d 13/31) âyeti nazil olmuştur. Bu âyetle de Mekke’nin fethi müjdelenmiştir.</p>
Fetih günü Yaşananlar	<p>Arafat’ta Resûlullah’ın mütefiklerinden Müslüman birinin Ebû Süfyân’ın mütefiklerinden Hüzeyl kabilesinden birisini öldürmesi üzerine; “Ey inananlar! Allah’ın simgelerine, Kutsal Ay’a, kurbanlığa, gerdanlıklara, Rab’lerinden lütuf ve hoşnutluk isteyerek Kutsal Ev’e gelenlere saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınızda avlanabilirsiniz. Sizi Kutsal Mescid’den alıkoyduğu için bir topluluğa olan kininiz, aşırı gitmenize neden olmasın; iyilik ve takvada birbirinizle yardımlaşın, günah ve aşırı gitmede yardımlaşmayın. Allah’tan sakının, Allah’ın kovuşturması gerçekten çetindir.” (Maide 5/2) âyeti nazil olmuştur.</p>

MÜCÂHİD	TEBÛK SEFERİ
Sefer Öncesi Gelişmeler ve Allah'ın Müjdesi	<p>“Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat (bu çokluk) size hiçbir yarar sağlamamış, yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti. Nihayet (bozularak) gerisin geriye dönüp kaçmıştınız.” (Tevbe 9/25.) âyetinin nazil olmasıyla Allah, Resûlullah'ı ve ashabını müjdelemiş. Resûlü'ne yardım edeceğini bildirmiş ve müminleri muvaffak edeceği veya orayı vatan edinecekleri müjdesini vermiştir.</p>
Sefer Hazırlıkları	<p>Tebük Seferi öncesinde bazı insanların sefere katılmakta isteksiz davranmaları üzerine “Ona yardım etmezseniz... Oysa inkarcılar, onu, ikinin ikincisi olarak çıkardıklarında, mağarada bulunurlarken Allah, ona yardım etmişti. Hani arkadaşına, “Üzülme, Allah bizimle beraberdir” diyordu. Allah da onun üzerine huzur indirmiş, göremediğiniz askerlerle onu desteklemiş, inkarcıların sözünü alçaltmıştı. Yüce olan ancak Allah'ın sözüdür. Ve Allah güçlüdür, bilgedir.” (Tevbe 9/40) âyeti nazil olmuştur. Bu âyet onlara, Hz. Peygamber'i Mekke'den çıkardıkları zamanı hatırlatmaktadır. Muhakkak Allah'ın, Mekke'den ikinin ikincisi olarak çıkardıklarında Hicret'te ona yardım ettiği gibi Tebük Seferi'nde de onun yardımcısı olacağı haber verilmektedir.</p>

EK 4: Mücâhid ve onun çağdaşı meğâzî yazarlarından Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe ve İbn İshâk'ın hocalarının listesi.

MÜCÂHİD	URVE B. ZÜBEYR	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	İBN İSHÂK
1. Kays b. Sâib 2. Abdullah b. Mes'ud 3. Ali b. Ebû Tâlib 4. Sa'd b Ebû Vakkas 5. Hz. Âişe 6. Ebû Hureyre 7. Abdullah b. Ömer 8. Abdullah b. Zübeyr 9. Abdullah İbn Abbas 10. Râfi' b. Hudeyc 11. Üseyd b. Zahîr 12. Ebû Said el-Hudrî 13. Ümmü Seleme 14. Ümmü Hâni 15. Câbir b. Abdullah	1. Abdullah b. Zübeyr 2. Zübeyr b. Avvâm 3. Abdullah b. Abbas 4. Ebû Hureyre 5. Zeyd b. Sabit 6. Aişe bint Ebû Bekir 7. Abdullah b. Ömer 8. Zeyd b. Sâbit 9. Üsâme b. Zeyd 10. Ebû Eyyüb el-Ensârî 11. Abdullah b. Amr 12. Ümmü Hânî 13. 'Amra	1. Urve b. Zübeyr 2. Ebân b. Osman b. Affân 3. Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe 4. Saïd el- Müseyyeb 5. Abdullah b. Sa'libe	1. İbn Şihâb ez-Zührî 2. Abdullah b. Ömer'in mevlâsı Nâfi 3. Sâlim b. Abdullah b. Ömer 4. Ebü'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân 5. Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rec 6. Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf 7. Ümmü Hâlid bint Hâlid b. Saïd b. Âs 8. Ümmü Musa b. Ukbe. 9. Hamza b. Abdullah b. Ömer 10. Abdullah b. Dînâr 11. Ebü'z-Zübeyr Muhammed b. Tedris 12. Münzir b. Cehm 13. Mürekki'. O, İbn Sayfiy. 14. Ebû Seleme b. Abdurrahman 15. Abdullah b. Ebû Lebîd 16. Muhammed b. Ebû Bekir b. Hazm 17. Eymen b. Nâbil 18. Sa'd b. İbrahim 19. Dahhâk b. Halife 20. Alkame b. Vakkâs el-Leysî 21. Atâ b. Ebû Rebâh	1. İbn Şihâb ez-Zührî 2. Abdullah b. Ömer'in mevlâsı Nâfi 3. Âsım b. Ömer b. Katâde 4. Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir 5. Yezîd b. Rûmân 6. Muhammed b. İbrâhim et-Teymî 7. Ebân b. Osman b. Affân 8. Muhammed el-Bâkır 9. Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Esved 10. Sâlim b. Abdullah b. Ömer

EK 5: Mücâhid b. Cebr'in *Tefsîr* adlı eserinde Hz. Peygamber dönemi savaşları ile ilgili sunduğu rivayetlerde zikrettiği senetler.

1.SENET	2.SENET	3.SENET
<ol style="list-style-type: none"> 1. Abdurrahman b. El-Hasen 2. İbrahim b. el-Hüseyin b. Ali 3. Âdem b. Ebî İyâs 4. Verkâ b. Ömer 5. İbn Ebî Necih 6. Mücâhid b. Cebr 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Abdurrahman b. El-Hasen 2. İbrahim b. el-Hüseyin b. Ali 3. Âdem b. Ebî İyâs 4. Şeybân 5. Câbir b. İkrime 6. Mücâhid b. Cebr 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ebu'l Kâsım 2. Abdurrahman b. El-Hasen 3. Ubeyd el-Kâdi el-Hemzânî 4. Âdem b. Ebî İyâs 5. Verkâ b. Ömer 6. İbn Ebî Necih 7. Mücâhid b. Cebr
4.SENET	5.SENET	6.SENET
<ol style="list-style-type: none"> 1. Abdurrahman b. El-Hasen 2. İbrahim b. el-Hüseyin b. Ali 3. Âdem b. Ebî İyâs 4. Hüşeym 5. Ebû Bişr 6. Said b. Cübeyr 7. İbn Abbas 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Abdurrahman b. El-Hasen 2. İbrahim b. el-Hüseyin b. Ali 3. Âdem b. Ebî İyâs 4. Mesûdî 5. Katâde 6. Said b. Cübeyr 7. İbn Abbas 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Abdurrahman b. El-Hasen 2. İbrahim b. el-Hüseyin b. Ali 3. Âdem b. Ebî İyâs 4. Mübârek b. Fâdâle 5. El-Hasen 6. Mücâhid b. Cebr

ÖZGEÇMİŞ

27.11.1974'de Bursa'da doğdu. İlköğrenimini Keles Denizler Köyü ilkokulunda tamamladı. 1992 yılında Bursa İmam Hatip Lisesi'nden mezun olduktan sonra 1993 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesine kaydını yaptırdı. 1998 yılında lisans eğitimini tamamladı. 2008 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalında yüksek Lisans çalışmasına başladı.